4
Mizah

Refik Halid Karay

Gugüklü Saat

İNKILÂP

Refik Halid Karay

Guguklu Saat

Guguklu Saat / Refik Halid Karay

Sertifika No: 10614

Dizgi, sayfa tasarım İsmet Sayar - Derya Balcı
Kapak tasarım Okan Koç
Redaksiyon Ayşegül Oral
Yayına hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

ISBN: 978-975-10-3026-9

10 11 12 13   9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

İNKILÂP
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Refik Halid Karay

Guguklu Saat

mizah

İNKILÂP

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte "Aydede" mizah dergisini çıkarmıştır.
Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı "Vahdet" gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, Memleket Hikâyeleri'nde Anadolu gerçeğini; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, Ago Paşa'nın Hatıratı, Kirpinin Dedikleri gibi mizah eserlerinde; Bir Avuç Saçma, Makyajlı Kadın gibi kroniklerinde; Minelbab İlelmihrab ve Bir Ömür Boyunca adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. Anahtar, Nilgün, İki Cisimli Kadın, 2000 Yılın Sevgilisi, Bugünün Saraylısı gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Kitap yayına hazırlanırken yapıtın edebi niteliği göz önünde tutularak yazarın özgün anlatımı korunmuş, gençlerin de yararlanması amacıyla bazı sözcükler dipnotlarla açıklanmıştır.

BİR GUGUKLU SAATİN AZİZLİĞİ

Dışarıda yağmur, çamur, soğuk, zifos[1] ve karanlık vardı; berbat bir kış akşamıydı. Halbuki içeride salonlar ılık, temiz, aydınlık ve neşeliydi; çay veriliyordu.

Ben de bu âleme dahildim.

Fakat nedense mahzun bir günümdü... Nezaketle ev sahiplerini selamlamış, birkaç nazik cümle sarf etmiş ve usulcacık bir köşeye yollanıp orada, ayakta bir süslü masaya dayanıp tahayyüle[2] dalmıştım. Ah, hiç şüphe yok ki, şu salonda her şey ve herkes, ilk nazarda, pek hoş, pek cazibeli, pek kaygısız görünüyordu. Sanki hepimiz bütün işlerimizi yoluna koymuş, iradımızı[3] masrafımıza uydurmuş, kendimizin ve çocuklarımızın istikbalini temin etmiş, hayatımızı emniyet altına almış, şimdi buraya havai sohbetler yapmaya, eğlenmeye gelmiştik. Ev sahipleri, dudaklarında mesut tebessümler, ortada dolaşıyorlar, misafirler, gözleri neşeli, latifeler yapıyorlar, modadan bahsolunuyor, Avrupa'dan dem vuruluyor, yazın yapılacak eğlencelerle bahara çıkılacak seyahatlerin projelerinden konuşuluyor, hülasa[4] refahlı, me-

1 zifos: yerden sıçrayan çamur
2 tahayyül: hayal etme
3 irat: gelir
4 hülasa: öz, özet

sut, talihli adamlar gibi bu zümre en latif hasbihallerle ne tatlı vakit geçiriyordu! Evet, şüphesiz ki, buraya İstanbul'un bahtiyarları toplanmış, en dertsiz ve en endişesiz insanları bu zarif salonda birbirleriyle buluşmuştu.

Ben tam muhakememi bu raddeye getirmiştim, birden, başımın üzerinde bir harhara koptu ve garip bir mahluk birbiri üstüne altı kere:

"Guguk! Guguk!" diye haykırdı. Baktım: Duvara eski usul, antika bir saat, bir guguklu saat asılmıştı...

Çeyrekte bir üstündeki ufacık kapı açılıyor ve acayip bir kuş salona, salondakilere doğru uzanarak yerine göre bir, beş, on, on iki defa:

"Guguk!" diye bağırıyor, sonra yine odasına veya yuvasına çekiliyordu.

Belki bunda hayrete değer hiçbir cihet yoktu. Fakat, nedense, bana bu "Guguk!"lar, şu hülya, riya âleminde pek manalı göründü; sanki onu bir filozof azizlik olmak için asmıştı, her "Guguk" bizi hakikate irca[1] için bir ihtar ve her esassız sözümüzle, fiile uymayan kavlimizle bir istihzaydı.[2] Hem, galiba alelhusus çay günleri, bu "Guguk"lar o kadar yerinde çıkıyor, guguklu saat bizi o derece münasip bir yerde susturuyordu ki onun bir makineden ibaret olmayıp ayrıca bir ruha, bir zekâ ve bir ilme de malik olduğuna gittikçe inanmaya başlıyordum.

"Muhakkak," diyordum, "arkamızda bizi bir dinleyen var, yeri geldikçe ipini çekiyor ve saati öttürüyor!"

---

1 irca: eski haline çevirme, geri döndürme
2 istihza: alay

Mesela yandaki koltuğa gömülüp yüksek sesle meclise hitap eden bir harp zengini –borç gırtlağında, perişan bir haldeydi ve elli lira bulmaktan âciz bir vaziyete düşmüştü... Keyfiyet[1] de cümlemizce malumdu– güya Abid Hanı'ndaki yazıhanesi işliyormuş gibi bir azametle:

"Piyasa durgun, biraz un üzerine muamele var, fakat geçen hafta ortağımla girdik, sekiz bin lira zarar ettik!" der demez –zahir akrep çeyreğin üzerine gelmişti– kuş yuvasından çıktı ve tüccarın yüzüne doğru uzanıp bir defa:

"Guguk!" diye haykırdı. Ben kıpkırmızı oldum; az daha ev sahibi de:

"Kusurunu affedin, münasebetsizlik etti!" diyecek zannettim. Fakat baktım, kimse şu ihtar ve istihzanın farkında olmadı.

*

Şimdi taciri müflis sözünü kesmiş, halka yutturduğuna kani, memnun dinlenirken şık, zarif ve cazibedar bir hanımefendi –Allahüâlem, doğru olmasa gerek ama sigorta parası için geçen yıl yalılarını kasten yaktıkları hakkında ortalıkta bir şayia dönmüştü ve bu yıl yakacak ev dahi kalmamıştı– tatlı bir bahis açmıştı:

"Geçen kışı Nice'te geçirdikti, ne mükemmel bir hayat o... Bu sene beye söylüyorum, 'Canım,' diyorum, 'bu çamurlu, sıkıntılı memlekette nasıl durulur, hiç olmazsa iki ay Mısır'a gidelim!' Fakat, inatçı adam, bir türlü razı olmuyor, 'bir işim var, hele bitsin, niyetim yine Nice'te bir villa tutmak!' diyor... Bakalım ne olacak?"

---

1 keyfiyet: durum

Hanımefendi sözünü ikmale[1] vakit bulamamıştı. Nice'te villa tutmak ibaresine gelir gelmez tepesinde bir harhara kopmuş ve –buçuk olmalıydı– tahammülsüz kuş kutusundan dışarıya fırlayarak:

"Guguk!" diye ona da bir defa can ve gönülden bağırmıştı... Acaba hanım alayın farkında olmuş muydu? Ben hicabımdan yerlere geçiyordum; lakin anladım ki tefahür[2] müsabakasına girişilen bu mecliste "Guguk!" değil a, bir saat icat olunsa da "Yuh sana!" diye haykırsa yine kimse üzerine alınmayacak!

Üçüncü bir zat, bir muharrirdi ve dalgınlıkla benim orada bulunduğumu ve işlerin içyüzünü bildiğimi de unutmuştu... Kitaplarının mazhar olduğu rağbeti mahviyetkâr[3] bir şive ile, lakin herkesin zihnine hakketmeye[4] uğraşarak tatlı tatlı anlatıyor, anlata anlata bitiremiyor:

"Vallahi, efendim," diyordu, "bu memleket için doğrusu şayanı hayrettir, ilk eserimi beş bin bastırmıştım, beş ayda tek nüsha kalmadı... Kitapçı geçen gün ikinci tabını teklif etti, 'Hele şu sırada dursun!' cevabını verdim. Mamafih eşarımı[5] topladım, küçük bir cilt teşkil edecek... Tabi[6] on binden aşağı basılmasına razı değil!"

On bini işiten kuş (ya tekrar çeyrek üzerine, yahut da şairi meşhurun iki yüz nüsha bile satamayacağına vâkıf oldu-

1 ikmal: tamamlama
2 tefahür: övünme
3 mahviyetkâr: alçakgönüllüce
4 hakketmek: maden, ağaç ya da taş üzerine yazı ve şekil oymak
5 eşar: şiirler
6 tabi: kitap basan, basımcı

ğundan hiddete gelmişti) birden yuvasından dışarıya atılmış ve üstadın burnuna doğru gagasını uzatıp sarih bir istihza ile:

"Guguk!" diye haykırmıştı. Ben utanarak gözlerimi yere indirmiştim; zannetmiştim ki şair de işin farkına vardı... Lakin ne gezer, galiba o bunu "Bravo!", "Mükemmel!" gibi bir takdir ve alkış sedası farz etmiş, "Mersi", "Mersi" diye mırıldanarak koltuğuna yaslanmıştı!

Söz sırası bir büyük zata gelmişti, o sabık ve lahik[1] ne kadar siyasiyun varsa hepsini bol keseden tenkit ediyor, sürü sürü kusurlar sayıyor, rical[2] kıtlığından dem vuruyor, memlekete yazık olduğunu söylüyor, süslü yeleğinin cebine elini kıstırarak meşhur bir siyasi tavrıyla:

"Hanımefendiler," diyordu, "yazık ki iş başına şark ve garba layıkıyla vâkıf bir zat, bir azimkâr ve kıymettar bir zat geçirilemedi. Mesela bendeniz iktidarda bulunsaydım dört kanunla bu memlekete öyle bir intizam verir, maarifi, sanayii öyle bir teshil eder,[3] ticareti öyle arttırır, vatanı öyle bir gülzara çevirirdim ki hasımlarıma bile meziyetimi, hizmetimi takdir ettirir, dünyaya parmak ısırttırırdım. Evet, fazla değil, yalnız dört kanun, dört nizamname ile milleti şu muhataradan[4] kurtarmak benim için, âcizleri için işten bile sayılmazdı!"

---

1 lahik: yenisi
2 rical: üst düzeyde bulunanlar
3 teshil etmek: kolaylaştırmak
4 muhatara: tehlike

Bu beliğ[1] mühim, müthiş hitabeyi tam zamanında medit,[2] muharriş,[3] boğuk bir harhara, badehu sert, tiz sabırsız bir sedayı istihza tamamladı:

"Guguk! Guguk! Guguk!"

Akrep tam altının üzerine gelmiş, bir çeyrek kadar şu nutku dinlemekten kuş bütün tahammül ve metanetini kaybederek yuvasından dışarıya bir çılgın gibi fırlamıştı. Yedinci gugukta henüz hırsını alamamış gibi mırıldanarak zor bela içeriye girdi... Lakin dünyayı anladığını iddia eden o zeki, vukuflu zat bu sarih alayı hissetmemişti. Ben saatin şu nezaketsizliğinden dolayı utandığımı belli etmemek için yüzüme mendilimi kaparken o alkışlanmış bir hatip edasıyla mağrur koltuğuna yaslanıyordu.

Siyasiyattan bıkan meclis artık öteden beriden bahsediyordu. Otuz seneden beri otuz yaşını geçmeyen bir hanımefendi (söz aramızda, haber aldığımıza göre kerime hanımla bir mukavele akdetmişti, sokakta kendisine "Anne!" diye hitap etmemek şartıyla her ay elli lira cep harçlığı verecekti) şöyle genç, şuh bir kahkaha ile birden:

"Cumaya benim doğduğum gün," dedi, "yemeği hep beraber yeriz..."

Sonra daha genç, şuh bir seda ile:

"Ben de otuzunu buldum!" diye ilave etti... Cümlesini henüz bitirmişti, birden tepemizde müthiş bir harhara kop-

1 beliğ: düzgün, açık konuşma
2 medit: uzun
3 muharriş: kulak tırmalayan

tu, guguk kuşu –hem de çeyreğe gelmeden, zahir zembereği boşanmıştı– kutusundan fırladı. Durmadan:

“Guguk! Guguk! Guguk!” diye bağırıyor, mütemadiyen, haykırıyor, nefes nefese, hanımefendiye bakarak, guguklarına devam ediyordu.

Hepimiz şaşırmış, yüksekteki saate:

“Artık sus!” diye sesleniyor, yumruklarımızı sallıyorduk. Nihayet kurması biterek bimecal susmuştu; susmuştu ama bir kelime ile fikrini bu derece mükemmel ve dürüst ifade eden zarif bir heccava[1] ben ömrümde tesadüf etmemiştim!

---

1 heccav: çok hicveden

BİR İSTANBULLUNUN YİRMİ DÖRT SAATİ

I

Bir memurun ruznamesi[1]

[Sabah, saat altı] – Bütün gece sağa sola dönmüş, kalkıp sigara sigara üstüne içmiş, gezinmiş, bir türlü uyuyamamıştım. Sabaha doğru bitabütuvan[2] tam dalmıştım ki evvela gazeteci ta kulağımda, sanki bir ihtar olmak üzere:

"Sabah! Sabah!" diye haykırdı, arkasından salepçiler, simitçiler, sebzevatçılar, yumurtacılar insafsızcasına feryada başladılar; kalktım. Yüreğim hüzünle, başım endişe ile doluydu, zira cebim tamamen boştu. Henüz mindere oturmuştum ki:

"Bugün ne pişireceğiz?" diye sordular.

"Evde ne var?" dedim.

"Hiçbir şey!" dediler. Evet, zaten biliyordum ya, öyle, manasız bir ümitle, belki kenarda, köşede biraz kırıntı kalmıştır diye sormuştum. Ne yapacaktım? Bir kahve daha içtim, 'Yarına yok!' dediler; bir sigara yaktım, sonuncusuydu;

---

1 ruzname: günlük
2 bitabütuvan: halsiz, güçsüz

hatta kutudaki kibrit bile... Kibrit de ne kadar az dayanıyor ve ne kadar pahalılaşıyor...

[Saat yedi] – "'Ne oturuyorsun canım," dediler, "kalk bir çare bul!" Ah, böyle, bilahareket[1] köşemde, hiçbir şey düşünmeden, hiçbir şey sormadan ve hiçbir şey işitmeden kalmak, kalabilmek ne saadet! Fakat mümkün mü? İşte kapı çalındı. Bu derece acul,[2] sabırsız alacaklı da kimdir acaba? Zira bu gelen muhakkak bir alacaklıdır; sabahları hep onlar uğrarlar...

"Dün ıspanak aldığımız sebzevatçı gelmiş parasını istiyor!"

"Yarına deyiniz!"

Acaba gider mi? Ses yok, kapı vuruldu, gitti gitti... Bu muvaffakiyetle biraz canlandım. Giyinmeye başladım.

[Saat sekiz] – Lakin ne çamaşırım kalmış, ne gömleğim, ne de yakalık... Ya çoraplar? Her günün derdi, potin bağları da öyle ya...

"Ay! Ahmet mektebe gitmedi mi?"

"Hayır, gidemedi. Kitaplarını alamadık ki gitsin!"

Doğru, alamadık, nasıl alabilirdim, daha iptadi mektebinde ama iki yüz seksen kuruş tutuyor... Kitabı iki yüz seksen, artık düşününüz aylığını, gündeliğini, yol parasını, ayakkabısını ve elbisesini... Hesap ettim, aylığım şayet mahbemah[3] muntazaman çıkabilirse oğlana ancak kâfi gelecek!

Yine kapı!... Fakat atlatmışlar, sucuymuş!

[Saat dokuz] – Kayınvaldeden bir mecidiye ödünç aldım, bugün maaş verilecek diye... On kuruşuyla zeytin al-

1 bilahareket: hareketsiz
2 acul: aceleci
3 mahbemah: aydan aya

dırdım, fakat başka bakkaldan... Bizimki hemen hesabı istiyor. Havalar da ne kadar soğudu, hem de birdenbire... İşte komşulardan biri odununu almış, kestiriyor; fakat diğerleri benimki gibi, pastırma yazına duacı! Peki ama ne olacak, ne yapacağım? Adam sen de Allah kerim, daha kışa vakit var, biz bugüne bakalım!

[Saat on] – Biri yanımda gazete okurken göz gezdirdim, Mustafa Kemal Paşa Gazi olmuş, layıktır, onun öyle olacağı belliydi, şehit olacak değildi ya... İki kişi aralarında "lira sekiz yüz!" diyorlar; o da bende yok! Lakin aferin kasap İhsan Efendi'ye... Bir buçuk okka veresiye et veriverdi, eve gönderdim, bugünlük yiyeceğimiz temin edildi demektir.

[Saat on bir] – Sarraf dükkânındayım. Yordan Efendi'ye benimle beraber tam on kişi yalvarıyor, evet, kadınlı erkekli on müflis... Herif gayet suratlı:

"Bu iş böyle başa çıkmaz! Bu işin sonu yok! Ben de bittim!" diye bağırıyor. Fakat biz çeşit çeşit diller döküyoruz; elinde bir yığın cüzdan o homurdanıyor, biz miyavlıyoruz, bir hal ki... Neden sonra bana beş lira vermeye razı oldu; "Yarın gel, al!" diyordu; ben "Akşama lütfet!" diye yalvarıyordum. Nihayet acıdı, beşte daireye getirecek!

[Saat on iki] – Kalem henüz boş... Yalnız Saib Efendi gelmiş, haftaya güvey girecek de... Ne akıl bu sırada evlenmek. Bari aldığı kız zengin olsa, hayır muallime imiş. İki çıplak bir hamamda yaraşır derler. Bu yoksuzluk içinde senesine kalmaz ayrılmazlarsa "yuh" bana... Fakat çocuk oraları düşünmüyor, güya yaptığı bir marifetmiş gibi adeta azamet satıyor!

"O! Buyurunuz!"

Sapsarı kesildim. Feyzi Efendi kapıdan giriverdi. Ona ayın on beşinde gel demiştim a, tarihe amma dikkat etmiş... Herifi iltifata boğmaktan başka çare yok! Çıngırağa bastım:

"Çabuk, Mehmet Ağa, beyefendiye bir kahve... Aman efendim, ne olur bir kahvemizi olsun içiniz!"

Arif ise anlar, yani "borcumuzu veremeyeceğiz, bir kahvemiz olsun kursağınıza girsin!" manasına... Galiba sezdi, suratını astı, içinden muhakkak: "Kahven yerin dibine batsın, bana paramı ver behey batakçı!" diyor.

Aman Allahım, bir felaket daha, Sarraf Yuvan da (Yordan değil, o başka) geldi; ona kafa tutarım.

[Saat bir] – İkisi de defoldular; yeni güveyden bir sigara aldım; oğlan zifaf neşesiyle Yenice içiyor, gelecek sene görürüz, kaçağı bulamaz, benim gibi!... Acaba doğru mu, neşeli bir haber, aylık haberi... Hademe Mehmet Ağa söyledi, ona da müdürü umuminin[1] hademesi söylemiş, o da maliyedeki amcasından, nazırların[2] hademesinden işitmiş!... A! Şaka maka iş ciddileşti, Mümeyyiz[3] Bey telefonla sormuş, "Evet!" demişler!

[Saat iki] – Helecandayız![4] Vakit bir türlü geçmiyor... Akşam gazeteleri çıktı, acaba neler var, neler yok? Güvey cömert mi cömert, işte "Tercüman" aldırdı:

"Hayırlı haberler inşallah?" diye sordum.

"Âlâ! Âlâ!" dedi, "Eskişehir cephesinde cephane iğtinam etmişiz!"[5]

1 müdürü umumi: genel müdür
2 nazır: bakan
3 mümeyyiz: sınava giren öğretmen
4 helecan: kalp çarpıntısı
5 iğtinam etme: ganimet alma

"Oh!"

"Afyonkarahisar mıntıkasında esir almışız!"

"Oh!"

"Böyle giderse düşman dayanamayacak, ben neticeyi pek yakın görüyorum!"

"Şüphe mi var, ben de öyle, bu lodosa kar mı dayanır?"

Çocuk, hep düğün keyfiyle olmalı, dünyayı pembe görüyor; evrak memuru Hilmi Efendi içinden tıs tıs gülüyor, o muhalifin biridir, bir bunak!"

[Saat üç] – Canım iş görmek istemiyor. Biraz kalemleri dolaştım. Ne isabet etmişim, aşçı uğramış, "Yok! Çıktı!" demişler, söylenerek gitmiş... Şu melunun parasını ilk önce vermeli!... Haber katiyet kesbetti,[1] alıyoruz! Aldık....

[Saat dört] – Ve bitti! "Yuvan" da Feyzi Efendi de tekrar uğradılar, hem ta kapıdan fırlarken... Cebimde dört lira yedi kuruş var ve "Yordan"dan da artık ümit yok, keşke akşama bıraksaydım! Hüsnü Bey:

"Nereye?" diye soruyor.

"Sen nereye?"

"Tavukpazarı'nın yanında hani bir büyük meyhane vardı, Selatin Meyhane..."

"Evet!"

"Onu şimdi Kırımlı Ruslar tutmuş, votkanın kadehi beş kuruşa, mezeleri görme, ya kızlar?! Hay şeytan hay, geçen maaşta da böyle musallat olmuştu! Beraber çıktık, o gramofoncuya uğradı, iki plak aldı, biri Hafız Aşir'in 'Aman Memo!' su, öbürü Şamram'ın 'İnönü Kantosu...' Dükkânda burun kanı kehribar taklidi bir sigara ağızlığı hoşuma gitti.

---

1 kesbetmek: kazanmak

Yüz yetmiş istiyor, Hüsnü Bey'in hatırı için yüz elliye indi, aldım!"

[Saat beş] – Sahi, meyhaneyi bir hale sokmuşlar ki... Ya kızlar? İrisini, Lehli yapılısını gözüm tutmadı, lakin incesi inci mi inci... Yanağının kenarında, dudağa yakın kapkara, laden gibi bir koca beni var, aklına insanın durgunluk veriyor... Meğer bir tane de ensesinde, daha irisi, daha koyusu varmış... Sarışın çehreye, siyah göz ve siyah kirpik ne kadar yaraşıyormuş!

[Saat altı] – Beş kırk beşi kaçırdım; altı otuzla giderim. Benli kız elime bir iane[1] bileti tutuşturdu, vallahi alırım, dayanamadım, Rus muhacirleri içinmiş... İsterse Yuna... şey... kim için olursa olsun, "Ben" ne kadar tesirli nesne imiş, tevekkeli şuarayı kadime[2] 'Hal, hal!' deyip durmazlar, ahü feryat etmezlermiş!

[Saat yedi] – Altı otuza yetişemedim; yedi kırka kaldım. Evden kızacaklar ama onlar da para bulurlarsa sinemaya gideceklerdi; muhakkak bulmuşlardır, kadın kısmı aklına bir şey koyar da yapmaz olur mu?... Benli kız tahta bacaklı bir sakallı Rus askerinin kolunda çıkıp gitti; kocası imiş... Şişmanı da hani bir başka biçim güzel ya! Hamam halvetinden yeni çıkmış gibi yanakları ebru ebru... Bakalım hesabımız ne etti?

"Gel matmazel!"

Benim payıma yüz elli yedi kuruş düştü... Çok değil... "Haraşu Haraşu!" dedik, çıktık!

---

1 iane: yardım, bağış
2 şuarayı kadime: eski şairler

[Saat sekiz] – Amma mecalsizim! Votka değil halis Amerikan ispirtosu... Mezeler karışık şeylermiş! Kalan para ile biraz nevale alayım dedim ama başım fazla dönüyor.

[Saat dokuz] – Sinemaya gitmişler, pek güzelmiş, Pinemenikelli oynamış... Daima dikkat ederim, sinema dönüşü bizim kadınlar sarhoşluğumu mazur görürler; zahir, bakıyorlar, Avrupa filmlerinde erkeklerin içmesi tabii görülüyor, onlar da ses çıkarmıyorlar. Lakin fenalığı da var, tuvalet, elbise lafı... "Pina Menichelli" veya "Francesca Bertini" her vakit kavgaya sebep olur, kahpeler!

[Saat on ila üç] – (Uyku!)

[Saat dört] – Ah, midem!... Lakin dün ne münasebetsizlikler yapmışım, ne vardı içecek? Bir buçuk liram gitti, yarım lira da iane diye o sıska karı kopardı... Ha! Ya ağızlık? Kel başa şimşir tarak! Tütünüm yok içecek benim kehribar ağızlık neme?

[Saat dört ila beş] – Ah!! Of!!! Ühhü ühhü!!

[Saat altı] – Kalktım. Yüreğim hüzünle, başım endişe ile dolu, şimdi nerede ise, "Ne pişireceğiz?" diye başıma gelecekler... Alacaklılar sökün edecek... Çocuk kitaplarını isteyecek... Bari onları alsaydım, bari kasap İhsan Efendi'nin borcunu verseydim! Kahve bile almamışım, şimdi nemi, hangi ziftin pekini içeceğim?

Ah, ne hayat!

BİR İSTANBULLUNUN YİRMİ DÖRT SAATİ

II

Bir hanımın ruznamesi

[Sabah; saat yedi] – Ah, her gün böyle, tam yedi oldu mu hınzır saatin kopası çıngırağı beynimin içini allak bullak eder, tatlı uykumdan yüreğim ağzıma gelerek uyanırım. Bey yedi kırk beş vapuruna yetişmek için akşamları yelkovanını yedinin üzerine koymadan, kurmadan, hazırlamadan yatmaz. İşte kalkıyor, karyoladan indi, orada dolaşıyor... Açıp kapamadığı dolap, çekmece kalmadı. Ne arıyor? Yine ne istiyor?

"Hanım, temiz çorap yok mu?"

Her sabah bu veya buna benzer bir sual... İşte dört gündür çamaşır dağ, taş yığıldı, kadın hastaymış, başkasını da bulduramadım... Hem, Allahaşkına, üç çift çorapla insan idare olunur mu? Sadece çorap değil, şimdi gömlek de istese bulamayacak, bir tane var ama onun da kolları parçalanmış, tamir etmeye vakit bulamadım, bir haftadır çıkarıp masanın üstüne koyduğum halde bir türlü elim varmadı; misafirler geldi, misafirliğe gittim olamadı vesselam!

"Dün söylemiştim, yıkatıvereydiniz, iki çift çorabın yıkanmasından ne olur?" diye söylenmeye başladı, a, hem er-

ken erken, çıngıraklı saatle uyan, hem azar işit, hem yokluk çek... Birden yastıktan, yorganın altından başımı çıkardım:

"Kuzum," diye başladım, "sen hiçbir sabah kavgasız işine gidemez, evinden çıkamaz mısın?"

Ve ağzımı açtım, gözümü yumdum, sayıp dökmediğim kusur, kabahat kalmadı... Böyle yaşanamazdı, her şeyi eskimiş, parçalanmış, ne çamaşırı, ne elbisesi kalmıştı; işte kış gelmişti; paltosuz; o düttürü muşamba ile ne yapacaktı.

"Ne yapayım," diyordu, "yetiştiremiyorum, kendime bakamıyorum!"

Miskinlik... Bakanlar nasıl bakıyordu... Hiddetimden boğuluyordum, acı bir söz söylemek lazımdı:

"Beraber sokağa çıktığınız zaman yanımda, senden utanıyorum!" dedim ve yorgana sarılıp tekrar yattım.

"Ya?" diyebildi! Bir şeyler homurdandı ve ne bulduysa giyerek çıkıp gitti.

[Saat sekiz] – Canım yataktan çıkmak istemiyor, terzi gelinceye kadar yatarım.

[Saat dokuz] – Aşçı kadın pişireceği yemekleri sordu, "canın ne isterse yap!" dedim: Eksikler varmış, bir lira attım, alsınlar... Yarı uyku yarı hülya arasında ne güzel dinleniyorum!

[Saat on] – Hâlâ yataktayım. Haftaya menfaate müsamere var, localar on liraya... Beye bir bilet aldırdım; fakat mantoyu o akşama yetiştiremezse gitmem; Feriha hem bir tayyör, hem de bir manto yapmış... O parayı nasıl buluyor? Kocası ona nasıl para yetiştiriyor? Güzide de öyle değil mi? Her gün İstanbul'da... Eli paketlerle dönüyor.

[Saat on bir] – Hah, terzi gelmiş:

"Buyurunuz madam... Ne diyorsunuz, yetişmedi mi, vah vah, şimdi ne yaparız, ya parçası kalmadıysa... Çare yok, on iki vapuruyla inmeli, inerim, bu etek beni ne kadar üzdü, bak düğmeleri de tutmamış... Zaten rengini beğenmiyorum, keşke laciverdini alsaydım, daha kibar olurdu. Akşama dönüşte uğrar bırakırım; adiyö madam!"

Yemek hazır değil ki... Ah bu aşçı! Ne tembel kadın. Hiddetimden bağırıp çağırıyorum, hoş bende de kabahat var ya, iki saattir kapımda bekledi, bir türlü yataktan kalkıp da parasını verip istediklerini aldıramadım... Bari üç yumurta kırsınlar, sonra acıkırsam ekmek kadayıfı yerim!

[Saat on iki] – Vapurdayım... Yirmi iki lira ile ne yapılır ki... Yine bir şeyler alamadan döneceğim. Hele Şükran'a bak; yeni bir manto daha yapmış, talih bunlarda, hani mütareke olunca İttihatçıların artık borusu ötmeyecekti, kim demiş, yine gün onların... Harpte biz bulgur yerken ve sabah çayımızı şekersizlikten bulama ile içerken onlar baklava börek yiyorlar, şurup, şerbet içiyorlardı. Kocasının hat komiserliği kadını elmasa, altına gark etti; salaşpur[1] başörtülü bir mahalle karısıydı; bugün tırnaklarını parlatmaya evine manikürcüler geliyor, saçlarını berberler kıvırıyor, vücudunu doktorlar ovuyor; bir aralık ceza görecekler, çaldıkları, soydukları paraları geri verecekler zannettik, gazeteler yazdı, halbuki suçsuzmuş, beraat etti... İşte yüksek sesle Fehime Hanım'a:

"Ne olur efendim," diyor, "bir kat eksik elbise yaptıralım. Bir kap yemeği noksan yiyelim, bir gezmeden geri kalalım, bu paraları yoksul çocuklara ayıralım!"

---

1 salaşpur: seyrek dokunmuş astarlık kumaş

Öbürü, fakir ve zavallı bir kadın:

"Hakkın var yavrum," diyor, "ne güzel söylüyorsun, verelim!"

Eminim ki Şükran daha dört parça çamaşır alıp da Hilaliahmer'e[1] vermemiştir, Fehime hanımcık ise muhakkak çoktan altı kat yapıp yollamıştır. Bu memlekette zaten ya İttihatçı, ya İtilafçı herhalde bir taraftan olmalı, bizim bey gibi korkaklar işte böyle çekerler.

[Saat bir] – Lüzum yoktu ama ucuz buldum, ne güzel kimono olur, kırmızı, kızıl kırmızı bir fanila kumaş, üç lira... Sabahları arkama takıveririm. Pudram, kolonyam, rujum da bitmişti... Aldım. O kumaştan kalmamış, yazık oldu, ne yapalım, dursun kızıma bir şey yaparım... Fakat ben de eteksiz duramam ya! Lacivert bir şevyot[2] buldum, hem kuponmuş, iki lira eksiğine verdiler, zannederim ki yetişir... Olmazsa geri veririm.

[Saat iki] – İşim bitti, daha doğrusu param tükendi; pahalı ama dayanamadım, üç tarak aldım, iri dişli, kehribar renkli, kibar şeyler, saçlarıma yaraşır, geçen sefer aldıklarımın birini yere düşürmüştüm, üzerine basınca kırıldı.

[Saat üç] – Hemen eve dönemezdim ya, işlerim vardı ama artık yarına kalsın, sinemaya girdik, mağazada Adalet'e, Nebahat'e rastgelmiştim... Onlar sürüklediler.

[Saat dört] – Hah, yeni mantomu şu manto biçiminde yaptırayım, fakat kürk ister kürk... Bu kışı eskisiyle çıkaramam, Nebahat'in aldıklarına bayıldım, hem mağaza taksitle de veriyormuş, üç yüz seksen liraya... Hükümet işlemiş maaş-

1 Hilaliahmer: Kızılay'ın 1935'ten önceki adı
2 şevyot (İng. cheviot): bir tür yünlü kumaş

ları verseydi, doksanardan iki aylığı yüz seksen tutardı, aksi gibi yerine odun verecekmiş! Odun da nedir, ne yapılır, ne işe yarar? Biz sobada kok yakıyoruz. Hoş onu da daha almadık ya!

[Saat beş] – Filmi beğenmedim, kadın ikinci kocasının debdebesini, daratını,[1] o serveti, o bolluğu bıraktı da yine birincisine döndü, birincisinin fıkara hayatına... Böyle saçma şey mi olur canım! Nebahat filmdeki herife bayılıyor perdede görünür görünmez beni boyuna dürtüyor: "Hele göğsüne bak ne geniş... Çenesi ne sevimli, ya gözlerindeki o baygın hal, dudaklarındaki o keskinlik..." diyerek nasıl methedeceğini bilemiyor. Budala ihtiyar kocasının kadrini bilsin, onu kürkler içinde gezdiriyor!

[Saat altı] – Vapurda yukarıda oturduk; gelen erkekleri seyrediyoruz. Benim tayyörümü beğenmeyen kalmadı, Nebahat bile güzel buldu. İlle yeni, kırmızı iskarpinlerim bir yaraşıyor ki... Bütün kadınların gözü kaldı. İşte Bey geliyor, bu vapura kalmış... Aman, sünepeliği bugün pek üzerinde... Elleri kaba erzak paketleriyle dolu, arkasında soluk muşamba, tıraşı uzun, ayakkabıları boyasız, ne şansız duruyor... Fesinin yağını, lekelerini ben buradan seçiyorum. Zavallı adam, hem kızıyorum, hem acıyorum. Keşke biçareye iki çift çorapla bir tek olsun gömlek alsaydım, tarağın parasıyla bu olurdu... A, tarak paketi de nerede?

"Nebahat sende mi?"

Hayır, yok... Düşürmüşüm. Yazık oldu. Üç liraya! Daima böyle olur, her alışverişten sonra muhakkak bir paket eksik çı-

1 darat: varlıklar, mal varlığı

kar, dükkânlarda mı bırakıyorum, elimden mi kayıyor, yoksa çarpıyorlar mı, bilmem ki...

[Saat yedi] – Vallahi, Bey'le iskeleden yan yana çıkmaya utandım... Canım üstü başı pek fenalaştı; şu mantoyu da yapayım artık, biraz da onu kılığına sokacağım. Geçen sene de böyle demiştim ama Adalet'in düğünü çıktıydı...

[Saat sekiz] – Aşçı kadın eti yakmış, pilav da lapa olmuş; giderken tembih etmeye unutmuştum, balkona naftalin kokusu çıksın, hava alsın diye pembe tuvaleti bırakmıştım, yağmur çiselemiş, canım elbise bitmiş...

[Saat dokuz] – Seniha ile kocası geleceklermiş. Ben de Nebahat'le, Ulviye'yi çağırdım, biraz çalgı çalacağız... Bey durmadı gitti, "Benim saz dinleyecek halim yok, içim kan ağlıyor lira dokuz yüz elli..." dedi; Abdüsselam Efendi ile erzak lafı eder, o ondan haz eder!

[Saat on] – Eğleniyoruz. Bu Ulviye ne şirret kız: Erkek kadın, taklidini yapmadığı kimseyi bırakmadı... Gülmekten çenelerimize ağrı girdi. Yarından tezi yok, benim kıza da keman hocası tutacağım... Ne olur beraber ben de meşk ederim; kırkını geçmedim a!

[Saat on bir] – Hâlâ çalıyoruz, gülüşüyoruz. Bey usulcacık dönmüş ve yatmış...

[Saat on iki] – Kalkıyorlardı alıkoydum, yaz saatiyle on iki on bir demektir.

[Saat bir] – Gittiler. Yarın akşam Seniha'da toplanacağız... Yatağıma girdim, şu taraklara da yazık oldu... Jüp de arada kaynadı. Fakat kimonom latif... Yarın terziye veririm; içine koyacağım düblörü almak için yine İstanbul'a inmek lazım, ne olur, eğleniyorum. Çamaşır da öbür güne kalsın!

[Saat iki ila altı] – Uyku.

[Saat yedi] – Ah, her gün böyle, tam yedi oldu mu hınzır saatin kopası çıngırağı beynimin içini altüst eder. Bey kalktı, orada dolaşıyor, açıp kapamadığı dolap, çekmece kalmadı.

"Hanım, mendil yok mu?"

Bu sabah da mendil... Ne eksiği biter, ne gediği kapanır, bıktım artık... Dört mendilin nesini yetiştireyim? Tahümmül edilir hayat mı bu? Dün aklıma gelmedi, gelseydi köprü üzerinde Ruslar satıyordu, yedişer buçuğa, üç tane alırdım!

BİR İSTANBULLUNUN YİRMİ DÖRT SAATİ

III

Geçkin, fakat zengin ve güzel
bir hanımın ruznamesi

[Öğleden evvel, saat on bir] – Bazı sabah, işte böyle içimde bir sevinçle, mütebessim uyanırım. Acaba bu neşenin sebebi nedir? Yaşamaktan neden memnunum? Neden ruhum geniştir ve kalbimde tükenmez bir gençliğin neşesi, kudreti vardır? Ah, pek basit bir şey... İşte şimdi bir lahza düşününce sebebini keşfettim: Dün gece prensin yemeğinde yanıma İrfan Bey isabet etmişti ve bana gayet samimi bir sesle şöyle demişti:

"Hanımefendi hazretleri, ömrümde beni en fazla hayran ve memnun eden şey nedir bilir misiniz?"

"Bilemem ki..."

"Söyleyeyim: Siz ve kerimeniz!"

"Neden dolayı?"

"İlk müşerref olduğum gün yan yanaydınız, sizleri nihayet üç yaş farkları olan iki hemşire sandım ve hakikati öğrenmiş olmama rağmen elan[1] bu harikaya inanamadım... Billa-

1 elan: şimdi, şu anda

hi, eski zaman olsaydı, muhakkak, vapurda; trende; henüz evlenmemiş addederek sizi gelin etmeye kalkışan hanımlara rastgelirdiniz!"

Acaba İrfan bunu hoşuma gitmek için mi söyledi? Zannetmem... Dediğim gibi pek candan, pek kanaatle, adeta sesi titreyerek söylüyordu ve ara sıra, gizli ve terbiyeli bir derin bakışla, her tarafımı kavrayıp nüfuz eden bir mahrem gözle vücudumu bir tetkik ediyor ve bu tetkikten o derece hayran görünüyordu ki... Hem işte yatağımda iken yastığımın altından hiç ayırmadığım cici aynam da bu sabah neşeli: Rengim yerinde... Doğrusu Doktor Baha'nın verdiği bu son ilaç mükemmelmiş; etle deri arasına ne uçucu, ne tatlı bir pembelik, bir sıhhat ve gençlik rengi veriyor. Kendimi bugün bayram sabahında uyanmış sekiz yaşında bir bebeğe benzetiyorum: Ruhum o derece hafif, çehrem o kadar gül renkli...

[Saat on iki] – On beş gündür devam ettiğim süt banyosuna dün nihayet verdim; cildimi pamuk gibi yumuşattı, besledi. Artık kâfi... Bugünden itibaren öteki tedaviye, etlerimi sertleştirecek, gençleştirecek olan banyoya başlıyorum ve ilacın kokusunu bastırmak için de suyuma "Coti"nin bilhassa banyo için yaptığı rayihalı tozlardan atıyorum. Evveli çam kullanırdım, faydasını görmedim. Ooo!. Aman yarabbi, dün sabahtan bu sabaha kadar elli yedi gram fark etmişim... Halbuki altmış sekizi geçmemekliğim lazım, boyumun uzunluğuna ve yaşıma göre fennen altmış sekizde durmaklığım icap ediyormuş... Tereyağı şırıngasını artık hazfetmeli,[1] onun yerine semirtmeden kuvvet veren gıdalara, balık yumurtası ile havyara devam etmeli!

1 hazfetmek: aradan çıkarmak, gidermek

[Saat bir] – Tren geldi bir dakika sonra Madam Hartman yanımdadır... Lakin bu çehre masajından ben hâlâ bir şey anlamadım, gözlerimin yanında dört dört çizgi, fakat pek bellisiz dört çizgi, çizgiceğiz elan aynı halde...

"Bonjur madam! Ben hazırım, haydi başlayınız!"

Kadın karşıma geçti, yüzümü benjuvanlı pomada ile hafif hafif ovuyor... Böyle yarım saat ovduktan sonra maske geçirecek bir saat kımıldanmadan yatacağım! Ne sıkıntılı iş... Fakat ne kadar lazım!

[Saat iki] – Maske çehremde, şezlonga uzanmış düşünüyorum. Aklımda hep İrfan Bey'in sözleri... Beni sokakta bir kız zannedeceklerini söylemişti! Ne nazik, ne terbiyeli bir erkek... Fakat parasız bir adama benziyor, sıkıntı içinde gibi... Üç defadır üzerinde aynı elbise... Lakin kibar bir elbise, koyu lacivert bir kostüm, koyu kırmızı iskarpinler, aynı renkte çoraplar... Tevfik Fikret'in o 'tesadüf"lerini ille sonuncusunu ne sıcak, yanık bir sesle, ne latif okudu. Ya:

"O geçti: Süslü, şetaretli, nazlı, şuh, melek!"

parçasını her sıfatta biraz daha kuvvetleşerek öyle söyledi ki adeta bestelenmiş sandım; yüzüme de, o sırada, bir muammalı bakıyordu ki... Sanki bana "işte, süslü, şetaretli, nazlı, şuh melek olan sizsiniz!" diyordu. Allah bana böyle hassas bir adam, ruhu dolduran bir koca nasip etmedi... Benimki bir kâhya! Alışverişle, hesap tutmakla, iktisat yapmakla bakkal ve çakkallara meram anlatmakla meşgul... Baş iltifatı:

"Hanımcığım, bu ay masrafımız yüz yedi buçuk lira noksan!"

demekten ibaret... Zannediyor ki kocalık vazifesi bu noksanı, bu kârı temin etmekle biter! Ah, keşke ay başı hesabı yüz elli lira fazla tutsa, tutsa da kulaklarımda tatlı bir ses bana daima:

"O geçti: Süslü, şetaretli, nazlı, şuh, melek!"

dese, beni böyle sevse, böyle anlasa...

[Saat üç] – Öğle yemeğinden sonra yarım saat uyurum; ama kıyamet kopsa böyle yaparım... Uyursam yüzümde sabahki taravet kalıyor; uyumadığım zaman ise ne yapsam, ne sürsem, ne ilaç alsam, nafile... Yaşlı gibi duruyorum! İrfan Bey'in ziyaretime geleceği bir gün ben "süslü, şetaretli, nazlı, şuh melek" görünmeye mecbur değil miyim? Oh! Ne tatlı hazırlanış!

[Saat dört] – Giyiniyorum. Yeni lastik kuşağımdan öyle memnunum ki... Kalçalarımı tabii bir surette gergin ve biçimli gösteriyor; saçlarımı kestirdiğime de isabet etmişim: Beni on yaş gençleştirdi... Bu leylakî robumu geceye saklayayım, gündüz yüzümü küçük gösteriyor; hatta daha iyisi, büsbütün genç, bir genç kız gibi görünmek istersem bir lacivert dar etekle bir pembe bluz giyerim... Ah ne iyi hatırladım, mükemmel, mükemmel! İşte, adeta mektepli bir kıza döndüm; onların daha kibarı ve daha biçimlisi!

"Anne!"

"Ne var cicim!"

"Canım bir sıkıldı ki..."

"Neden?"

"Dadı Turhan'a elma vermiş!"

"Eli kırılsın!"

Sahi, ben sade evlat değil, torun sahibiyim de... Fakat Allahaşkına söylesinler, şu aynadaki terütaze sıkı vücutlu ve genç yüzlü hanımın torunu olabileceğine inanılır mı? İrfan Bey pek doğru söyledi, hakikaten bir harikayım!

[Saat beş] – Üç davetliden evvela İrfan Bey geldi; zahir beni beş, on dakika yalnız bulmak için...

"Nasılsınız?" dedim, dalgın duruyordu, hazin sedasıyla:

"Hiç iyi değil hanımefendimiz" dedi, "karar verdim, gidiyorum!"

"Nereye?"

"Anadolu'ya! Orada, cephelerde derdimin tesellisini bulacağım!" Yüzüme baktı; 'senin için gidiyorum!' demek istiyordu. Ah, beni Anadolu'ya gitmekle korkutmak isteyen bu üçüncü genç... İlk ikisi, dedikleri halde gidemediler, fakat bu gideceğe benziyor, ya gider, ya ölürse..."

"Derdiniz nedir?" diye sordum.

Yerim o kadar iyiydi ki... Aydınlık arkadan geliyordu, karşımdaki aynada, göz ucuyla kendimi süzdüğüm zaman ben bile beğeniyordum, taze, narin, hayır hayır; onun istediği gibi: "Süslü, şetaretli, nazlı, şuh, melek"tim; öyle nefistim. Fakat, aksi gibi, İrfan Bey'in cevap vermesine meydan kalmadan içeri Macit Bey girdi... Macit Bey elli beşlik, kıranta, şık bir ihtiyar... Fakat ne geveze, ne münasebetsizcesine geveze:

"Efendimiz," diye başladı, "şimdi antrede kerime hanımefendiyle görüştük, biraz hiddetliydiler, hafideniz[1] hanıma dadı elma yedirmiş de... Ah, efendim, bu zamanda çocuk ne güçlükle büyür... Bizim zamanımızda, bundan otuz

1 hafide: kız torun

beş, kırk sene evvel, biz öyle mi yetiştik?... Pekâlâ tahuttur[1] buyurursunuz, Sultan Abdülhamit Han'ın alayı... ilah...[2]

Ooof! Bu ne bayağı adam! İrfan Bey, dikkat ettim, işitmemezliğe geliyor; fakat o "kerime hanım", o "hafideniz hanım", o "pekâlâ tahattur buyurduğum Sultan Hamit'in cülus tarihi", hepsi beynimi birer tokmak gibi sarstı... Müthiş bir yarım baş ağrısı kama gibi şakağıma saplandı:

"Ah!" dedim ve kalktım... Dünya başıma zindan oldu. Özür diledim ve odama koştum!

[Saat altı] – Ağrıya dayanamayacağım. Aman Allahım, ne kadar çökkün bir yüzüm var! Ah, muhakkak ki yaşlıyım, buna ne süt banyoları, ne tartılma, ne masaj, ne korse, ne düzgün,[3] hiçbiri fayda etmiyor.

"Eleni! Çabuk morfin şırıngasını hazırla!"

Oh! Ne lezzet... Kendimden geçmeye başladım. Bana şimdi gençleşmişim gibi geliyor, taze hayat buluyorum... İrfan! İrfan! Sahi beni taze, kızım kadar taze mi buluyordun?

[Saat yedi ila sekiz] – (Uyku.)

[Saat, saat dokuz] – Aynam nerede? A, gözlerim uykudan ne kadar şişmiş... Bugün kabil değil halk içine çıkamam.

Evde mahpusum.

Ah, ne hayat!!

---

1 tahattur: hatırlama

2 ilah: Arapça "ve benzerleri" anlamındaki "ila ahirihi" sözünün kısaltmalı kullanımı

3 düzgün: eskiden kadınların teni pürüzsüz göstermesi için yüzlerine sürdükleri krem

BİR İSTANBULLUNUN YİRMİ DÖRT SAATİ

IV

Müflis bir harp zengininin ruznamesi

[Saat yedi] – Acaba bugün hava ne halde? Ooo! Berbat, berbat... Bundan kötüsü can sağlığı! Akşama kadar şu çipil havada, tramvaydan tramvaya atlayarak İstanbul'un dört köşesini dolaşmaktan güç ne iş olabilir? Zaten son senelerdeki suistimallerle vücudumu harap edip bitirmişim... Sade paramı değil, aynı zamanda kendimi de yemiş, tüketmişim... Böbreklerimin ağrısına tahammül edemiyorum, yayan çamurda biraz zorladım mı belimin ortasına bir sancıdır yapışıyor, ondan sonra gelsin kan... Döktüğüm sade kanlı göz yaşı olsa bir şey değil, bende kanın çeşitlisi var! Hoş o hayata bu kadar dayanışıma da hayret ediyorum... Yahu, sızmadan uyuduğum bir geceyi hatırlayamıyorum... dört buçuk sene, mütemadiyen, koluma girip yatağa beni öyle soktular! Her ne ise, geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler, ya Allah deyip kalkmalı, işlerime bakmalı!

[Saat sekiz] – Şu Viyana'daki eşya denklerini nihayet göndermişler ama gümrük parasını tedarik etmeden alma-

ya imkân yok... Onu bir ele geçirdim mi yemek takımlarını hemen okuturum, hanımın tuvalet masası tezyinatını[1] da satarım, artık bunlara ne lüzum var, dört odalı kira evinde yirmi dört kişilik saksonya yemek takımını da, kesme billur tuvalet eşyasını da kullananlara deli derler... Kel başa şimşir tarak... Ben bunları Nişantaşı'ndaki konak için ısmarlamıştım, konak kül oldu gitti, biz de ip kuşak, sivri külah kaldık. Yahu, o şair kimse ne doğru söylemiş... Tamamı pek iyi hatırımda değil ama hani bir yeri vardır, hayattan bahseder de, *"uyandım da bildim o bir hâb[2] imiş!"* der, ben de uyandım da anladım, sahi, dünya bir uyku imiş. Fakat asıl kızdığım cihet nedir, bilir misiniz? Bize harp zengini dediler, âlâ... Sulh olunca bizim de bitmemize bir şey denemez; lakin memlekette harp hâlâ devam ediyor, kan gövdeyi götürüyor, can verilip şan alınıyor, harp ticareti de yapılıyor, bizi ıskartaya çıkardılar. Halbuki, harp ticareti bizim, bizlerin hakkımız addolunmalı[3] değil miydi? Hem yeni yetiştirilenlerden fazla memlekete bizim faydamız dokunurdu, az tecrübe mi gördük? Fakat nerede? Yirmi defadır Ankara'ya "müsaade ediniz, geleyim, bir nefer gibi hudutlarda kan feda edeyim!" diyorum da cevap bile vermiyorlar... Ben nasıl olsa kan feda etmekteyim. İstanbul'da biraz fazla yürüsem bile!... Kendi kendime "şu eski günleri hatırlamayayım" diyorum, olmuyor; sabahleyin sokağa bir köpüksüz kahve ve bir parça beyaz peynirle kahvaltı edip çıkarken insan nasıl olur da eski kahvaltıları hatırlamaz... Son günlerimde yeni

1 tezyinat: süsler, süslemeler
2 hâb: uyku
3 addolunmak: sayılmak

bir âdet de tutturmuştum: Sıcak sıcak puf böreği yerdim... Buna memur bir de Mengenli aşçım vardı; lakin herif amma hamur açardı!

[Saat dokuz] – Tramvaydayım. Bir eski harp zengini için işkencenin büyüğü tramvaya binmek mecburiyetidir; otomobilli zamanımda tramvaylara öyle hakaretle bakardım ki... Sanki ömrümün sonuna kadar binmeyeceğim zannederdim!

"Bonjur!"

"Bonjur doktor!"

Yahu, bu doktorlar da amma eyyam reisi[1] adamlar... Şu, şimdi bana kısaca "bonjur!" diyen doktor yok mu, zavallı her sabah yataktan kalkışımı beklerdi, göz kapaklarımdan diz kapaklarıma kadar muayene etmedik yerimi bırakmaz, "efendimiz" siz laf etmezdi:

"Efendimiz," derdi, "gene tavsiyelerime riayet etmemeye başladınız galiba, bugün simayı âlinizde yorgunluk görüyorum!"

Adamcağız şimdi simayı âlime değil, suratıma bile bakmaya tenezzül etmiyor!

[Saat on] – Şu Kamelya Hanı'nın önünden geçerken göğsüm muhakkak bir kabarır... Bizim eski yazıhane! Üç telefon muttasıl[2] işler; dururdu. Ah, oradan neler geldi, neler geçti, duvarların dili olsa da bir söylese... Müslüman, hıristiyan kadın, erkek intizar[3] odasını bekleyenlerin bir listesini tutmuş olsaydım defterler dolardı. Onların hiçbirisine bu-

1 eyyam reisi: her durumda fırsat kollayarak büyüklere yaranan
2 muttasıl: sürekli
3 intizar: bekleme

gün kinim yok ama şu şair taslağını affedemiyorum: oğlan senelerce rakı tepsimin başında, kadınlarla bir arada ömür sürdü, keyif çattı, bedava gönül avuttu da şimdi ikide birde harp ihtikârları[1] aleyhinde yazı yazıyor. Yahu, kaç kere bana:

"Sen bugünün Damat İbrahim Paşasısın, ben de Nedim'iyim!" der, Nedim tarzında gazeller okur, Medihaların, Senihaların dizine yatar, soytarılıklar ederdi. Evvelki gün Babıâli Caddesi'nde burun buruna geldik, başını çevirdi. Halbuki bana verdiği fotoğrafı hâlâ duruyor, altında 'cihadı millinin ticarî serhadlerine başkumandan o dehâyı rehakâre takdim!' gibi bir cümle vardı. Haber aldığıma göre bugünlerde Anadolu'ya gidecekmiş... Zannetmem a, şayet orada da tepsi, kadeh ve kendi tabirince "Nigâr" bulursa gene "Nedim"liğe avdet edecektir.[2] Hay ahlaksız hay!

[Saat on bir] – Karnım aç, karnım... On ikiyi bekleyemeyeceğim. Bildik lokantalara gidemiyorum, herifler eski vaziyette imişim gibi âlâsından neleri varsa onu getiriyorlar birkaç kere:

"Aman, fazla et yiyemiyorum! Kompostoya kaymak koyma!" falan dedim ama yüzüme bir manalı baktılar, bir daha gidemedim. Şimdi, Galata'da bir Rum lokantası keşfettim, öyle nefis balık kızartıyor, bir de reçine şarabı var ki... Elli kuruşun içinde insan doyuyor. Hem orada kimseye tesadüf ihtimali de yok... Gene oraya gideceğim!

[Saat on iki] – Yemek hiç de fena olmadı; üzerine bir de tavukgöğsü yerim, olur, biter!

---

1 ihtikâr: vurguncu
2 avdet etmek: geri dönmek

[Saat bir] – Mişon'a uğradım, benim eski simsar... "Hep battık! Hep bittik! Ne kötü günler" falan dedi ama benim gözümün önünde bir afyon işinden dört yüz lira komisyon aldı.

"Mişon, yirmi lira daha ver bakalım!" dedim.

"Vereyim, paşam!" dedi, hemen verdi. Lakin dikkat ettim, parayı kasasındaki desteden ayırırken hep yırtıklarını seçti, zahir "ne olsa yandı, bari eskilerini vereyim!" diye düşünüyordu. Neyse, verdi ya!

[Saat iki] – Hah, Hasan Kâni gidiyor, bir tarihte benden elli lira almıştı, istesem mi? İsterim...

"Nedir bu acelen canım, nereye koşuyorsun hele dur, biraz görüşelim!" mukaddemesiyle[1] koluna girdim. Fakat külhani usta çıktı:

"Nereye koşacağım," dedi, "belli, para bulmaya... Cebimde metelik yok!"

Gel de bu cevap üzerine elli liranı iste... Üste beş lira daha almadığına şükür... Fakat yalan ha... Domuz gibi parası var. İçinden: "Milleti soyup soğana çevirmiş bir harp muhtekirine[2] borcumu iade edecek kadar aptal değilim!" diyor, hakkı da var!

[Saat üç] – Sırsıklamım. Muhakkak akşama sancılar başlayacak. İki senedir bana kış daha şiddetli, uzun ve rutubetli oluyor gibi geliyor... Zaten İstanbul'un kışı çekilmez, neydi o Berlin'de geçirdiğim kış... Kürkü sırtımda yadigâr kaldı, kaldı ama yayan taşınır yük değil, billahi omuz başlarımı çökertiyor. Lakin bir iyiliği varsa beni hâlâ haşmetli gösteriyor, dikkat ediyorum, bazı kimseler yüzüme bu kürk sayesinde:

1 mukaddeme: giriş, başlangıç
2 muhtekir: vurguncu

"Kim demiş parası tükenmiş, kalıp kıyafet yerinde, hepsi laf!" der gibi bakıyorlar. Binaenaleyh hâlâ hürmetkâr duruyorlar. Zahiri[1] olsun kurtarmak lazım!

[Saat dört] – Seniha bir otomobille geçip gitti... Öyle mültefit[2] davrandı, öyle neşeli selam verdi ki... Şu düşkünlüğümden beri anladım, Yahudi Mişon, hafifmeşrep Seniha ve simsar Yuvan bir doktor İrfan'dan, bir şair Ragıp'tan bin kat daha meziyet sahibi, bin kat daha nimetşinas... Dost olarak bana onlar kaldı, hiç olmazsa kimisi kesesini açıyor, kimisi selamımı alıp hatırımı soruyor!

[Saat beş] – Ne hava! Ne çamur! Ne kalabalık! Şimdi eve döndüm mü bari istirahat edebilsem, soyunup dökünüp bir rahat köşe bulsam... Ne gezer, hanımda da, kerimede de surat bir karıştır; zaten poyraz esince sobalı odanın bacası da tütüyor, duman içinde, çehreler asık, öyle berbat bir gece geçireceğiz ki... Gel de maziyi yana yakıla anma: Eve döndüm mü o ne ışık bolluğu, o ne sıcaklık, o ne güler yüzdü... Karım memnundu, zira o gün bir çift küpe almış bulunuyordu, kerime memnundu, zira yeni yaptırdığı tuvalet üzerinde olurdu; mahdum bey de neşeliydi, zira ya bir motosiklet, yahut bir sepet arabaya konmuş bulunurdu... Sonra misafirler... Fidan gibi genç kızlar, nur topu gibi erkek çocuklar, şairler, tacirler, mukallitler,[3] meddahlar, aktörler ve gayrihüm... İçer, çalar, yer, oynar sızar kalırdık... Düşünün bir kere benim bu yorgun, bezgin vücudumla o tütmüş odaya, bir de iki sene evvel o neşeli, ferah, sıcak kâşaneye girişimi! Of, Allah, içimi bazen bir yeis kaplıyor ki..

---

1 zahir: görünüş
2 mültefit: iltifat eden, iyi davranan
3 mukallit: taklitçi, komik

[Saat altı] – Evdeyim. Hanım pandantifini ve Halep işi yatak takımını satmaya karar vermiş, binaenaleyh yüzü o derece asık değil... Kerime ise nişanlısından mektup mu almış, mütebessim bir halde... Mahdum gece gelmeyecekmiş... Oh, poyraz da lodosa çevirdi, soba gürleyip duruyor:

"Yemek ne var?"

"Dünden kalma kimyonlu köfte, zeytinyağlı pırasa, bir de pilav!"

"Âlâ, âlâ! Aşağı oda soğuktur, şuraya getiriversinler, yiyiverelim!"

Adeta altı sene evvelki hayat... Çarşamba'daki evde de, hava soğuk oldu mu, böyle odamızda, siniyle yerdik, hem yemekler de aynı şeylerdi!

[Saat yedi] – Böbreklerim fena halde sancıyor, yatayım!

[Saat sekiz ila altı] – Uyku.

[Saat yedi] – Acaba bugün hava ne halde? Ooo! Berbat... Akşama kadar şu çipil havada, tramvaydan tramvaya atlayarak, kürklü palto ile dolaşmak ne güç iş... Fakat, başka çare var mı? Mişon'dan artık isteyemem, gidip çarşıda Yuvan'ı bulmalı, belki bir yirmi lira da ondan koparırız! Memlekette harp hâlâ devam ettiği halde bir harp zengini sürünsün ha! İnanılır iş değil...

Ah, ne hayat!!!

BİR İSTANBULLUNUN YİRMİ DÖRT SAATİ

V

Bekâr bir salon beyinin ruznamesi

[Sabah, saat on] – Ooo! Uyuyakalmışım, halbuki öğle vapuruna yetişmek lazım... Dünkü kıyafetimle gidecek olsaydım ehemmiyeti yoktu, fakat kabil değil... Zira vapurda Güzide Hanımefendiye tesadüf etmek ihtimalim var... Hatta bu bir ihtimal değil, bir muhakkakiyet...

Dün çaydan çıkarken Mediha Hanım'a söylüyordu, hem de yüksek sesle, bana işittirecek gibi:

"Yarın on iki çeyrekte buluşuruz, olmaz mı iki gözüm!" diyordu... O halde hiç olmazsa, pantolonumla ayakkaplarımı ve boyunbağımı olsun değiştirmeliyim. Bir boyunbağı, bir pantolon, bir iskarpindir ama yabancılara yeni bir elbise tesiri yapar. Zaten Mediha Hanım da beraber bulunacak... Sonra akşama da Nurseza Hanım'a çaya gideceğim. Hülasa[1] kıyafetime itina lazım.

"Dadı!"

"Yavrum!"

1 hülasa: özet

"Kuzum dadıcığım şu çizgili pantolona bir ütü sür. Bu kravatı da ütüle... Kırmızı çoraplarımdan temizi var mı? Âlâ... İnce kenarlı mendil de isterim... Ha, unutacaktım, siyah ceketin önüne dün gece bir şey dökmüşüm, onu da siliver! Bunlar hazırlanıncaya kadar tıraş olurum... Ne dedin? Pantolonun arkası erimiş mi? Hay kâfir şeytan hay... Çok adi kumaşmış... Ne olacak, veresiye bu kadarını yaparlar. Sen yine ütüle, hanımlar eğilip de bakacak değiller a, o görünmez!"

[Saat on bir] – Ne zaman temizce giyineyim desem bir arıza çıkar: Ustura yüzümü daladı, sivilceler içindeyim, pudra sürsem kızıl tepeleri beyaz zemin üzerinde büsbütün göze batıyor; Krem Simon da yapışık ediyor... Yine en iyisi boraks ile yıkamak... Ha! Getir bakayım dadı, nasıl ütülemişsin? Ay! Olmamış; olmamış... Bak işte yine pantolona iki çizgi yapmışsın... Sonra, kaç kere söyledim, ceketin kollarıyla önüne basma dedim... Canım, sen ne laf anlamaz karısın! Elinden iş gelmez mi? Hah, yine yaşından bahsediyorsun; "Yetmiş yaşından sonra alafranga ütü yapabilir miyim?" diyeceksin değil mi? Bırak Allah aşkına... Getir şu seccadeyi, bezi, ütüyü... İş bana düştü! Zehra'ya tembih et, kırmızı iskarpinlerimi silsin, pardösümü de süpürsün, sen bana iki yumurta yap; of! Kan ter içinde kaldım... Saat kaç saat!? Vay on bir buçuğa gelmiş? Ya yetişemezsem? Felaket! Felaket! Hınzır fellah... Eli kırılası zenci!...

[Saat on iki] – Bir kenarda bekleyeyim ve bekliyormuş gibi durayım... Nezihe Hanım geçti, kızı da beraber, fakat ne azametli kız bu be... Bana, bize, bizlere hiç yüz vermiyor. La-

kin iyi partidir ha! Akar, irat,[1] ne baba var, ne başka kardeş, bir evin kızı... Ölünceye kadar rahat geçinir gidersin, hem kayınvalideyi de, kızını da halk içine insan göğsünü gere gere sokar... "Kayınvalidem! Zevcem!" diye takdime değerler! Şu gelenleri de yabana atmamalı... Karaköy'deki Nergis Hanı onlarınmış! İşte Güzide Hanım arabadan iniyor; aman yarabbi ne muhteşem kadın! Hele kürklerine bakınız, sokağa atsanız bin lira eder; gördün mü izdivacı... Ayda bin lira varidat,[2] üste de şu melahat-i pürhaşmet[3] de cabası! Hah, beni gördü, eğileyim, yerlere kadar eğileyim; şayet elini uzatırsa öperim, konuşursa ben de konuşurum.

"Bonjur Hilkat Bey! Siz de bu vapurda mısınız?"

Beraber, yan yana yürüyerek iskeleye girdik... Bütün tanıdık erkekler bana gıpta ile bakıyorlar. Ah dünyada bunun kadar zevk aldığım birşey yoktur: Kalabalık yerlerde, tanıdıklara rastgele gele böyle yüksek aileden bir hanımla yürümek!

[Saat bir] – Pantolonu Arap öyle berbat etmiş ki... Acele ile ben de düzeltememiştim; ikinci çizgi gittikçe meydana çıkıyor. Mediha Hanım vapura yetişemedi, lakin bunun kadar kocasına çocuğuna düşkün kadın görmedim. O kavruk herifin nesini sever bilmem! İstanbul'un en güzel kadını böyle kendisini, hayattan, zevkten mahrum ediyor, acınmaz mı? Ah, ah, vaktiyle o evlenmeden evvel peşine ben düşmeliymişim, Salih Bey'in kızının arkasından koşacağıma buna çalışmalıymışım. Fakat bende o talih nerede? Kırkını buluyoruz,

1 irat: gelir
2 varidat: gelirler
3 melahat-i pürhaşmet: görkemli yüz güzelliği

daha bir iş beceremedik, bir sağlam izdivaç yapamadık! Hüsnü ile Selahattin ne bahtiyar mahluklarmış, birisi İttihatçılar zamanının en parlak adamının kızını aldı... Öteki de şimdi bilmem ne mebusuna damat olmuş... On çiftlik sahibi bir herif, nüfuzlu da... Selahattin'i ticarete sokmuş, müteahhit yapmış, milyoner edecekmiş.

[Saat iki] – Yazıhaneye uğradım, iş yok, yok oğlu yok, dostlar alışverişte görsün, kapatacağım ama büsbütün boşta kalırsam bizim izdivaç planlarına ket vurur diye korkuyorum. "Ne ile meşgulsünüz?" dediler mi hiç olmazsa "Komisyonculukla!" diyebiliyorum; hele şu mektup kâğıtlarımla zarflarımın üstündeki unvanlara bakınız, ne şaşaalı... Bu bile bir meseledir, bir faydadır. Hele bir tavukgöğsü getirteyim, yumurta ağzımın çeşnisini bozdu, midemi de kaynattı.

[Saat üç] – Ah, ne yapsam, beşe kadar vaktimi nasıl geçirsem?... Hele şu sigaradan bir tane yakalım, Sipahi Ocak'ını ben gümüş tabakamda suareler için, hanımların yanında gösteriş olsun diye taşırım, israfa gelmez, fakat yüksek düşüncelere dalarken en âlâ içilmez ya! Şimdi izdivaç listemi gözden geçireyim:

Evvela, Mediha Hanımefendi, o melahat-i pürhaşmet ve... pürservet! Adeta dul addolunabilir, zira üç senedir kocası Anadolu'da... Zannetmem ki oradan sağ dönebilsin... Fakat buna vakit ister, benim ise intizara hiç tahammülüm kalmadı. Topluluk geceleri eve ahmaklaşıp dönüyorum, perişanım, o halde bununla şöyle münasebetimizi devam ile iktifa etmeli...[1] Lakin ne iri, ne kadın, ne ihtişam!

1 iktifa etmek: yetinmek

Saniyen,[1] Nezihe Hanım'ın kızı Leyla... Yüzüme bile bakmıyor, o bakmadıkça ben seviyorum. Şu kara gözlü, esmer şaire meftun imiş, "ben şiir içinde yaşamak isterim!" diyormuş, izdivaçları da yakınmış. Bundan da hayır yok; fakat ne narin, ne haşin, ne emsalsiz bir mahluk, bir inci...

Salisen,[2] Nurseza Hanım... Kızıl saçlı, bembeyaz, duru beyaz, çilli bir hüsnü servettar[3]. Aksi gibi yaver Taceddin'e izdivaç vaat etmiş... Bunu da geçelim!

[Saat dört] – Rabian,[4] Melahat Hanım... Lakin çok hoppa, çok kadınlaşmış bir kız, tek başına İstanbul kazan, bu kepçe... Nerelerde, ne halde, neler alırken ve kimlerle konuşurken görmedim... Acaba ıslah edebilir miyim? Acaba evlenince durgunlaşır mı? Bir mesele ki alınadıkça veya bir başkasıyla evlenmedikçe anlaşılamaz. Hem beni fazla ciddi buluyor, ciddi ve yaşlı... Bu da faydasız...

Hamisen,[5] Kevser... Kevser iyi, âlâ, nefis, harikulade ama beş parasız; bizim eve, on dört kişinin sıkıştığı beş odalı bir eve gelemez ya? Ah bugün bu kadınların içinde beni reddetmeyecek bir o var fakat çıplak...

"Vay, gel bakalım Kerametttin!"

Sahi, Kerametttin'in hemşiresini unutmuştum, lakin oğlan benim içyüzümü iyi bilir, kabil değil izdivacıma razı olmaz!

[Saat beş] – Bütün saydıklarım burada, Nurseza Hanım'ın evinde... Ah, hepsi ayrı ayrı mükemmel...

1 saniyen: ikinci olarak
2 salisen: üçüncü olarak, üçüncüsü
3 servettar: servet sahibi
4 rabian: dördüncü olarak
5 hamisen: beşinci olarak

[Saat altı] – Evet, hepsi başka başka güzel!

[Saat yedi] – Her birinin çeşit çeşit meziyetleri var!

[Saat sekiz] – Ah, benim de ne zaman böyle bir evim, bir karım ve bir mükellef sofram olacak! Hazır bir konağa kuruluvermek ve ipek pijama içinde sabahleyin aşçıbaşına akşam yemeğinin listesini verebilmek bu ne saadet, bu ne saadet!

[Saat dokuz] – Poker oynuyor, ben dalgın düşünüyorum... Ne olur şu Nurseza olsun beni seçseydi... Mendilini düşürdü, lakin eğilip alamadım, arkamda Güzide Hanım oturuyordu, şu pantolon meselesi var da... Görür diye korktum!

[Saat on] – Evet, hepsi başka biçim bir zarafet...

[Saat on bir] – Her birinin harikulade güzel bir ciheti var.

[Saat on iki] – Ne nefis, ne esirî[1] mahlukat bunlar!

[Saat bir] – Evime dönüyorum, ahmaklaşmış gibiyim... Anahtarı da almayı unutmuşum, şimdi işin yoksa saatlerce kapıyı vur, dur... Fakat, hayır, zile basar basmaz açıldı, adeta bekliyorlarmış.

"Kim o karanlıktaki?"

"Benim efendim!"

Ha, Zehra, hizmetçi kız... Yatmamış, beklemiş; fakat ne şirin kız bu... Ne tatlı gözleri var!

"Kız şu idareyi yaksana..."

"Kibriti bulamıyorum da..."

Bende de yok... Karanlıkta ayak alışkanlığıyla çıkarım.

---

1 esirî: uçacakmış gibi hafif

"Zehra!"

"Efendim!"

Ne helecanlı bir ses... Benimki de amma boğuk çıktı... Adam sen de bekârlık bu... Beklediğini değil, bulduğunu seversin... Dadım uyanmazsa başka korku yoktur!

[Saat iki ila sekiz] – Uyku.

[Saat dokuz] – Bizim pantolonu bugün Zehra'ya ütületirim; zannederim ki dün geceki maceranın tesiriyle bana kul gibi hizmet eder. Şimdilik lazım olan da o... Ne yapalım, bu da bir nimettir! Belki uğur getirir!

BİR MAHALLE BAKKALININ GÖRDÜKLERİ

I

Ah, bu rüyalar... Uyanışı ne berbat oluyor! Kendimi bazı geceler, uyurken, eski hayatımda, tercüme kalemi mümeyyizliğimde iki bin beş yüz kuruş altın maaşla kaygısız, zahmetsiz, müteazzım[1] ve vakur yaşarken görüp sonra mahalle bakkalı olarak uyanmak!... İçime öyle bir acı yapışıyor, yüreğim öyle şişiyor ve gözlerim öyle bir dumanlanıyor ki... Adeta, dokunsalar ağlayacak gibi oluyorum; bütün günümü dalgın, meyus,[2] ümitsiz geçiriyorum. İşte bu sabah da güzel, tatlı bir rüyadan uyandım: Hâlâ mümeyyizmişim, masamda oturuyordum, müdür çağırıyor dediler; gittim; iltifat etti ve:

"Tebrik ederiz Ataullah Efendi, rütbei saniyeniz[3] iradei seniyeye[4] iktiran etti!"[5] buyurdu. Oradan çıkıp birer birer rüesayı[6] teşekkür için dolaştım, her taraftan iltifat görüyordum, yolda herkes tebrikler ediyordu; kalemde ise mümey-

1 müteazzım: büyüklük taslayan
2 meyus: üzgün
3 rütbei saniye: ikinci rütbe, ikinci derece
4 iradei seniye: padişah buyruğu
5 iktiran etmek: yaklaşmak
6 rüesa: reisler

yizi evvelin suratı bir karıştı, hasedinden patlıyordu. O salisede kalmıştı. Sevincimden içim içime sığmıyordu. Ah, ah, ne ömürdü o! Birden gözümü açayım ki mümeyyiz Ataullah Efendi'nin yerinde yeller esiyor, yatakta yatan bakkal Ata Efendi...

Mahallenin bütün sesleri, hitapları, siparişleri kulaklarıma doldu:

"Ata Efendi, yüz dirhem gaz ver!"

"Ata Efendi, elli dirhem şeker isterim ama temizi olsun!"

"Ata Efendi, karabiberin var mı?"

"Ata Efendi sende sinameki bulunur mu?"

Ben nerede, bakkallık nerede? Meşrutiyet çıkınca aklımız da kafamızdan çıktı, bir böbürlenmedir gidiyordu:

"Adam sen de," diyorduk, "memuriyet zillettir,[1] yaşasın ticaret!"

Nihayet elimize birkaç yüz çil lira verdiler, tensikat diye kapı dışarı ettiler. O gün bugündür ne mahallede itibarımız kaldı, ne hayatımızda lezzet! Sonraları, değil asıl memur olarak, yevmiyeci sıfatıyla o istihkâr ettiğimiz[2] mesnetlerde sürtündük durduk, can attık ama elimize geçiremedik... Memuriyette iken sabahleyin böyle mi kalkardım, karga kirini yemeden, güneş yüzünü göstermeden... Ağır ağır kahvemi içer, aheste aheste kahvaltımı eder, lezzetini çıkara çıkara gazetemi okur, bütün ev halkından itibar, ihtiram[3] görürdüm. Şimdi ise onlar bile bana metelik vermiyorlar; karım

1 zillet: düşkünlük, alçaklık
2 istihkâr etmek: aşağılamak
3 ihtiram: saygı gösterme

biraz fazla söylensem çıkışıveriyor; oğluma biraz sert muamele etsem:

"Anadolu'ya giderim ha!" tehdidini savuruyor... Bu Anadolu da ana ile babadan para koparmak için gençlerin elinde silah! Ya kızım, haspa... Yan bakmaya gelmiyor:

"Sizin ekmeğinizi yemiyorum ya, maaşımla geçiniyorum, bugüne bugün memureyim!" diyor. Aman Allahım, gün gelecekmiş ki ben bakkallık edecekmişim, kızım memurluk... Ne acayip, ne akıl ermez işler!! Bir benim inci gibi sülüsümü[1] düşününüz, bir de kerime hanımın çarpuk çurpuk, eğri büğrü, sarsak yazısını, sonra gelin de memureliğine şaşmayın!

Yazısına değil, yüzüne bakıyorlarsa diyeceğim yok!

Her ne ise, bismillah deyip şu kepenkleri kaldıralım... Hah, işte her sabahki ilk müşteri... Köşedeki evin ahretliği: Allahın seherinde gelir, on iki buçuk dirhem dövülmüş kahve ister. Bir sabah da bırakmıyor ki bir başkasından siftah edelim, birkaç kere söyledim:

"Kızım," dedim, "ya bunu yirmi beş dirhem alınız, iki sabaha yetsin, ya sabahınkini akşamdan alınız, seher vakti ikimize de güçlük olmasın!"

Anlatamadım ki... Hem canım, bu nasıl evdir ki dolabında yüz dirhem kahve bulundurmaz, sonra kadınları sinemadan, erkekleri sazdan başını alamaz?... İşte ikinci müşterim, üstteki evin entarili beyi:

"Ata Efendi, İstanbul'dan şeker almayı unutmuşum, beş kuruşluk verir misin?"

---

1 sülüs: bir yazı tarzı

Her zaman böyle söyler "İstanbul'dan almayı unuttum!" der, haftalar geçer, evi beş kuruşluk şekerle idare eder. "Toptan almaya param yok!" demek ayıp mıdır canım? Kendisi şekere para bulamıyor, mahdum bey kürklü palto giyiyor. İşte bu işi de anlamıyorum, arkanda yakası lutr[1] palto olsun, midende on dirhem şeker bulunmasın! Hem kıyafetle ev birbirine uymamalı mıdır? Mahdumu sokakta görenler kâşanede kotlet yiyerek, fıstık üzüm bademle besleniyor zanneder: Ayakta rugan fotinler, elde altın halkalı baston, pantolonun paçaları çekik, ipek çoraplar pırıl pırıl meydanda, bir ihtişam, bir şıklık ki... Evde ise dört numara lamba yanar, minderlerin otları fırlamış, apteshane kokusu dışarıya vuruyor, bey bunun içinde buram buram kolonya kokuyor!

Herkes birer birer işine gidiyor: Mısırçarşılı Abdüsselam Efendi erkencidir! Aksatasını[2] toptan, Balıkpazarı'ndan yapar, daha benden bir limon veya yumurta aldıklarını görmedim. Para babası mıdır, para babası... Lakin yeni aldığı hanım, genç hanım çabuk dibine darı ekeceğe benziyor. Geçen gün dükkâna uğradı:

"Ata Efendi," dedi, "akşama efendi gelince iade ederim, acele lazım oldu, beş liran var mı?"

Verdim... Bir gün, bir hafta geçti, ses, seda yok. Nihayet çat çat kapı, uğradım. Bir hayli fısıltılar oldu. Sonra hanım birden, örtüsüz, apaçık görünmesin mi? Hakikaten güzel kadın...

"Affedersin Ata Efendi," dedi, "bizimkinin hali malum, nekes mi nekes, çektiğimi ben bilirim; birkaç gün sabredemez misin? Siz yabancı değilsiniz..."

1 lutr: samur kürkü
2 aksata: alışveriş

Ne tatlı konuşuyordu... "Peki!" dedik; hâlâ beş lira onda Allah'ın günü arabadan inmiyor. Abdüsselam Efendi gözünü kapar kapamaz hanım evlenir, hem muhakkak çapkının biriyle... Yazık paralara da, kadına da...

Ooo!... Dürdane Hanım kızımız geliyor, bizim küçük hanımın eşi, ashabı memuriyetten...[1] Acaba ne alacak? Hele naz ve edaya bakın:

"Ata Efendi!"

"Buyrunuz!"

"Sizden bir şey rica edeceğim... Güllaç var mı?"

"Bulunur!"

"Ama ben güllacından istemiyorum..."

"Ya nesinden istiyorsunuz?"

"Üzerindeki gazdan, kırmızı gazdan bana biraz keser, verir misiniz?"

"Başkasına yapmam ama... Vereyim!"

Aldı, teşekkür etti, gitti. Acaba bu bez parçasını da ne yapacak? Ha, anladım, boya yapacak, allık... Keşke evvel söyleseydi. Ben ona bizim kerimenin ilacını öğretseydim: Mısır Çarşısı'ndan beş kuruşluk kırmızı alacaksın, bir ufak şişeye koyup üzerine su dolduracaksın, çalkalayıp kullanacaksın... Ama yanlış olmasın, şekerci kırmızı! Neyse, bir daha güllaç kılıfı istemeye gelirse tarif ederim!

... Hüsnü Bey gene öteki kaldırımdan, gazetesine dalmış gibi yaparak geçiyor. Otuz beş kuruş için her gün böyle bir zahmete katlanır: Ya mendille burnunu siler, ya havaya bakar, ya surat asar... Bir akşamcık çalgılı meyhaneye uğra-

---

1 ashabı memuriyet: memurluk arkadaşı

masa bu sabah sıkıntılarından kurtulurdu... Otuz beş kuruş be, değer mi?

Defterdarların uşağı geldi, elinde pusula: Pirinç, makarna, salça, falan, sekiz kalem mal... Deftere yazdık, onlarla aksatamız veresiyedir, eline para geçer geçmez borcunu öder... Yorganına göre ayağını uzatan bir aile. Ne kadınları müsrif, ne erkekleri haşarı, hepsi kibar şeyler, fakat aksi gibi bahtları küskün: Baba ile oğul ve bir damat boşta... Ne tutsalar kuruyor... Böylelerine kredi bir vazife! Lakin nedense, bunlar gibisine, borçlarına sadık, dostlarına vefakâr, ahlaklı adamlara felek yar olmuyor!

"Ata Efendi!"

"Efendim!"

"İki çeyreğin var mı, bozuk para yok... Vapura vereceğim... Yirmi beşliği bozduramadım da..."

Verdim. Veli Paşazade Keramet Bey ne zamandır sıkıntıda, muhakkak ki:

"Veriniz, ben bozayım!" deseydim şaşırıp kalacaktı. Biçare adam kimbilir bugün beş, on lira bulmak için İstanbul'u nasıl altüst edecek!... Ne kadar da çökmüş, altmışını geçkin görünüyor, halbuki ancak kırk beşlik! Evleri yandı, bir oğlu harbi umumide[1] küçüğü de bu sefer Anadolu'da şehit oldu... Karısı yatakta, kızı müteverrim...[2] Bu ne hal yarabbi! Şükür gene kendi halime!

... Ha, saat bire geliyor, artık erkeklerin arkası kesildi, şimdi hanımların İstanbul'a inmeleri zamanı... İşsiz şık beyler de bu saatte inerler. Nah, bir tanesi geçiyor:

---

1 harbi umumi: Birinci Dünya Savaşı
2 müteverrim: veremli

"Ata Bey, bir Yenice verir misin?"

Bu çocuk bana her zaman "bey" diye hitap eder, tuhaf değil mi, hoşuma gidiyor, o "bey" kelimesi hatırına veresiye benden sigara alır; yani ben de vermesem ömründe tütün yüzü görmeyecek, cebi delik mi delik... Fakat mübarek haline bakmıyor da Yenice'den aşağısına tenezzül etmiyor, hem günde de bir paketi bitiriyor. Yahu, biz hesabımızı bilmez adamlarız!

İşte Abdüsselam Efendi'nin haremi... İskeleye araba ile iniyor, bana doğru mütebessimane baktı. Beş lirayı iade etmemek için ne nazlar yapacağını bilmiyor. Ah bu kadınlar!... Dürdane Hanım kızımız da bugün öğle vapuruna kalmış... Lakin güllaç kılıfı ne de mükemmel dudak boyarmış, al da al...

"Merhaba, Ataullah Efendi!"

Bu adam da ismimi öyle bir hoca ağzı, edgamı maalgunne[1] ile telaffuz eder ki... Kendisi muhaliftir, daima ümit içinde yaşar. Lakin daha bir defa olsun mesnede,[2] memuriyete geçtiğini görmedim:

"Birader! Bize iki okka pirinç tartıver, bir okka da şeker... Akşama misafirlerim var, kadayıf almaya gidiyorum, bizimkiler, fırka arkadaşları gelecek de..."

Amma da sık geliyorlar... Bu yokluk içinde Hacı Nazif Bey kül oldu gitti. Muhalifler galiba fazla ekûl,[3] fazla şikemperver[4] adamlar; fakat rakıya düşkün değiller, akşamcılıkları

1 edgamı maalgunne: genizden gelen ses.
2 mesnet: mevki, makam, rütbe
3 ekûl: pisboğaz
4 şikemperver: obur

yok... Halbuki İhsan Kaptan ara sıra İttihatçıları topluyor... Tam üç okka içiyorlar! Şimdi bu akşam dükkânın önünden sarıklı, setreli, yaşlı başlı, ağır ağır muhalifler geçecektir. İhsan kaptanınkiler genç, dinç, uçarı şeyler... Mahallede bir kaza çıkaracaklar, lambayı da devirip dükkânı da yakacaklar diye bütün ziyafet gecesi uykum kaçar!

"Sizde tahta fırçası var mı?"

Mahalleye yeni taşınan kiracıların hizmetçisi olsa gerek... Anlaşılan evi siliyorlar. Fakat kız sokağa adeta çıplak uğramış, diz kapaklarına kadar meydanda... Kolları sıvalı, başında bir sargı, yüzü çalışmaktan kıpkırmızı. Ne de güçlü, kuvvetli, sağlam yapısı var, ne kadar da güler yüzlü... İşte içeri girdi. Her tarafa, ürkmeden bakınıyor... İyi ki genç değilim, bu kız beni baştan çıkarırdı!

Adeta zihnime bir durgunluk çöktü.

Adam sen de... Mümeyyiz kalıp da ne olacaktım? Burada hiç olmazsa mahallede olan biten işlere bakıp gönül avutuyorum!

BİR MAHALLE BAKKALININ GÖRDÜKLERİ

II

Bugün pazartesi... Yani dükkânın en eğlenceli günü... Pazartesileri Şükran Bey'in hanımı çay ziyafeti verir; ev ta karşıdadır; saat dördü geçti mi misafirler sökün etmeye başlarlar. Kapı araba ve otomobille dolar, ta gece yedi buçuğa kadar pencereler aydınlıktır ve perdeler tül olduğu için içeride kadın, erkek dolaşıp gezinenlerin şekillerini kolayca seçebilirim. Çay vermek, çay günü, çay ziyafeti de nedir? Bu bana hayli merak olur. O gün erkenden pastacıdan kutu kutu şekerlemeler ve çörekler geldiğine nazaran herhalde yeme içme hususunda bolluk olacak ama bir masa etrafına dizilip hep beraber, yemek yer gibi mi yerler? Henüz bir fikrim yok... Mamafih misafirlerin ayrı ayrı saatlerde gelip gidişine göre her yeni gelene başka başka çıkarıldığına hükmetmek icap eder. Hane sahipleri için güç ve külfetli bir iş olsa gerek!

İşte ilk davetli, bir hanım, arabadan iniyor... Billahi iskarpinin ucundan sürmesinin kuyruğuna kadar resim gibi süslü, mükemmel, muntazam... Atlarken mantosu bir hoşça dalgalandı, benim dükkânın içine kadar bir rayiha[1] yayıldı ki bayılıyorum sandım, adeta sarsıldım. Eğer her gelen ha-

1 rayiha: koku

nım bu derece ıtriyata bulanmış ise o salonda baş ağrısından oturulamamak lazım: Benim dükkânın –pastırmasına sucuğuna ve geçkin salamuralarına rağmen– daha sıhhi olduğunda şüphe yok! Hiç olmazsa aç karnına insana iştiha ilacı gibi tesir eder, o lavantalar ise aç adamın başına dokunur, tokunun bulantısına!

Bence –hani sabun satıyordum diye söylemiyorum– koku, koku kadına yakışmak itibariyle âlâ mis gibi Hacı Cemali veya Girit sabunu kokusudur, o içten içe temizlik kokar!

Hah, ikinci misafir göründü: Bu bir bey! Gözleri neşesinden pırıl pırıl parlıyor; adeta kapısı açık bir tel dolaba koşan ve külbastı kokusu alan aç, arsız bir kedi gibi... Hakkı da var ya, ne talihli adam! O deminki hanımla sıcacık odada yan yana oturacak, elinde çay, önünde şekerleme, gelsin hoş beş, latife ve muhabbet... Biraz sonra o iki hanım üçe, beşe, sekize, ona baliğ olacak;[1] her renkte, her boyda, her cüssede ve her yaşta! Herifi sorsan kimdir? Ta müflis mirasyedi, ya cebi delik bir şair, ya bir avukat taslağı... Her üçü bir araya gelseler şu benim dükkânın sermayesini ortaya koyamazlar!

Gün böyle işsiz güçsüz züppelerin vesselam!

İşte bir davetli hanım daha... Sabahki hizmetçinin kibar tavırlısı ve eli bastonlusu...

"Ata Efendi fıstık var mı?"

Dünyada bu Arap aşçı kadın kadar aksi zamanda alışverişe gelen mahluk görmedim... Kendisi bakılır şey değil, bir de üstelik bakılacakların seyrine mâni olur. Fakat, doğrusu yaşayışlarına bayılıyorum: Ne kılığa ehemmiyet verirler, ne kıyafete... Ailece hepsinin gözü mutfakta ve yemekte! Her gün fırına

1 baliğ olmak: ulaşmak

hindi, tavuk, tatlı gönderirler, o ne revaniler, o ne mantılar... Ya kubbe dedikleri Arap köftesi... Minesseher ileşşam[1] havan sesi mutfakta eksik olmaz! Et döverler, ceviz döverler, sarmısak döverler, daima çeşnili, tetimmatlı[2] mükemmel yemekler yaparlar. Fakat kadınını, erkeğini sokakta görsen dilenci diye avuçlarına birer yüzlük koyarsın; üst baş dökülüyor. Yani köşedeki mavi boyalı evin büsbütün tersi: Onların kadını erkeği moda mağazalarındaki bebekler gibi giyinirler, öyle süslü püslüdürler, fakat karınları da o bebekler gibi boştur. Mutfak bacalarının tüttüğünü gören yok... Ömürlerini mevsime göre kışın tahin helvası, yazın Silivri yoğurdu ile geçirirler. Baş gıdaları bunlardır; pek dermansız kalırlarsa, ara sıra benden kutu sardalyesi aldıkları da olur! Zorla değil a, yiyeceğe para vermeye elleri yatmıyor: Yirmi beş kuruşu evirir, çevirir, öyle uzatırlar. Sonra aktardan her ay on liralık kopça, makara satın alırlar, avuç dolusu parayı tuhafcı dükkânlarına saçarlar!

Bu iki yaşayıştan hangisi daha muvafık[3] olsa gerek? Ortası iyi ama biz onu bulamıyoruz.

Ooo... Bir otomobil söktü; muhakkak Şükran Bey'e... Evet, öyle, iki hanımla bir madama... İşte bir erkek de yaya geliyor... Bir hanım da yokuştan göründü. Saat tam beşe gelmiş olacak... Tam beşte böyle kapının önü sinema antresine döner, civcivleşir! İnsan hangi birine bakacağını bilemiyor.

"Ata Efendi merhaba!"

Eyvallah! Kudret Bey, Sultan Aziz mabeyincilerinden Kudret Bey... Gene ölmemiş, işte sapasağlam... O hastalanalı

---

1 minesseher ileşşam: seher vaktinden akşama kadar
2 tetimmat: tamamlayıcı şeyler
3 muvafık: uygun

beri ben dükkânda rahat kalıyordum. Bunak her gün gelir, üç saat tahta iskemlede oturup hikâye dinletir. Be adam, neden, niçin, ne salahiyetle bakkal dükkânını kahvehane yapar, bir dükkâncıyı işinden alıkoyarsın? Bari pek eski bir dost, bir baba dostu olsaydı, ben de vaktiyle bir iyiliğini görmüş bulunsaydım? Hayır... Bir gün tütün aldı, dokuz kuruşluktan... O günden beri –tam bir senedir– gelir, oturur, öksürür, tükürür söylenir ve gider. Asıl garibi evine harcı benim dükkândan, benden değil, yan sokaktaki Rum bakkaldan düzer! Bundan dolayı olacak ki daha bir defa olsun ağzından yağ, pirinç ve piyasa lafı işitmedim; sanki bakkal dükkânında değil kıraathanede imiş gibi hep siyasetten dem vurur ve gözünü çevirip de çuvallara ve raflara bir kerecik olsun bakmaz!

Küstahlığın, izansızlığın bundan âlâsı olur mu?...

Bir araba daha... Bu sefer evin beyi, Şükran Bey geldi. O, öyle her çay günü geç gelir. Meğerse âdet böyle imiş; hani veresiye benden sigara alan şık vardır, o söyledi. Çayı kadın verirmiş, o gelenler hep ona gelirlermiş, istediğini çağırırmış, Bey, sade seyirci olur, mümkün mertebe gecikir ve ağzını açıp söze karışmazmış!

Hah, piyano başladı.

Başladı ama benim dükkânda da müşteri, akşam müşterisi karınca gibi kaynaşmaya başladı... Bu ne acayip halktır yarabbi, bütün gün oturup beklerler, sanki akşam olmayacak, lambalar yanmayacak ve yemek yenmeyecekmiş gibi... Sonra hava karardı mı hepsinde bir telaş... Şişesini kapan dükkânda: Kimi gazyağı ister, kimi zeytinyağı! Araya ayyaşlar da karışır, evlerinde içen münzevi ve dertli ayyaşlar... Mesela işte şu zat: Her akşam tam altıda gelir, şişesini uzatır, yarım okkalığını alır, elliliği verir gider. Sokağa çıktığını, kimse ile

görüştüğünü gören yok... Meğerse onunla, rakıyla yaşarmış. Başka bir şey yemez ve içemezmiş.

Rivayete göre tekaüt ettikleri gün şöyle bir hesap yapmış:

"Bir defa bana günde elli kuruştan behemehal ayda bin beş yüz kuruş rakı parası lazım; bin beş yüz de ev kirası... Etti otuz lira... Maaşım otuz üç lira tutuyor, kalan üç lirası da cep harçlığı... Bana yetişir!" demiş, bütün diğer masarifi hazfetmiş, sessiz, sedasız, kendi halinde yaşayıp gidiyor. Ahval böyle devam ederse daha ne çeşit, ne acayip adamlar, ne garip insan numuneleri göreceğiz!

Davetliler çaydan çıkmaya başladılar; vaktim yok ki seyredeyim... Bu yaştan sonra bakkallık etmek yetişmiyormuş gibi bir de Rusça öğrenmeye başladım. Mahallede baş girecek ne kadar delik deşik, oyuk ve çukur varsa hepsini Ruslar kira ile tuttular. Baş müşterilerim onlar... Kadını, erkeği dükkânımdan eksik olmazlar. Biçarelerin alışverişi öyle dirhemli, ölçülü değil ki... Mesela:

"Beş kuruş... Ver... Şeker!" diyorlar, her ne alırlarsa beş kuruştan yukarısına çıkamıyorlar: Beş kuruşluk çay, beş kuruşluk fasulye, beş kuruşluk çay, beş kuruşluk peynir... Tartması ve hesabı güç oluyor ama ben de, hani sanki öyle pek ince eleyip sık dokumuyorum! Başı pösteki sarılı, ayağı çizmeli, sakallı saçlısı olursa elim biraz noksanına tartıyor; fakat ona mukabil, servi endamlı ve gül çehrelisi oldu mu, terazinin dirhem tarafı havada kalıyor!

Ne diyeyim, insanlık bu... Allah taksiratımı affetsin!

ESKİ RAMAZANLARI YÂD

Ağla çeşmim, ağla, durma...

Evet, bilmem bu şarkı parçası da nereden, nasıl, birdenbire aklıma geldi: "Ağla çeşmim, ağla, durma!" Saatler var ki kendime hâkim olamayarak muttasıl onu tekrarlıyor, evde hem aşağı yukarı dolaşıyor, hem de onu mırıldanıyorum:

Ah, eski ramazanlar, çocukluğumun ramazanları!

O zaman ramazan kışa, karlı, buzlu günlere tesadüf ederdi; gözlerimi kapayıp çocukluğumun ramazanlarını düşünmek istedikçe ilk önce, daima şöyle bir manzara gördüm: Karayelin savurduğu parçalar altında, gece, teravihten çıkan gamseleli[1] ve kukuletalı bir siyah kalabalık, yerleri haşırdatan bir ayak sesi ve ardı arası kesilmeyen öksürükler! Bu oldukça korkunç ve oldukça heybetli manzaradan sonra yavaş yavaş ramazanın bütün safhaları hayalimde canlanmaya başlar. Evvela arife gününü hatırlarım, Eyüp'ü ve aile mezarlığını ziyarete gittiğimiz günü... Evde ramazan temizliği bitip kiler yerleştikten sonra hamam yanardı; ramazan hamamı... Bu yirmi dört saat, geceli gündüzlü sürer, bütün evin halkı, uzak, yakın akraba, komşular da girerdi. Artık başka iş kalmazdı.

1 gamsele: kauçuktan yapılmış yağmurluk

Arife günü erkekler bir taraftan, kadınlar öbür taraftan, muhakkak, Hazreti Halit'i ziyarete gitmek mutattı.[1] Türbeden evvel mezaristana uğrardık; Edirnekapısı haricinde aile mezarlığı... Öyle hatırlıyorum ki yalnız başıma oracığı, elan, bulmaya imkân yoktur. Mezar taşı ormanının kuytu, uğultulu, ücra bir kenarında imar ve tezyin[2] görmemiş yosunlu kırlar... Orada okur, üfler, yüreğimizde aynı zamanda bir genişlik ve kasvet duyarak, galiba vazifemizi yapmaktan mütevellit bir ferah ve ölüme yakın bulunmaktan gelen bir melal, aheste aheste arabalarımıza binerdik. Bu ne büyük, ne ucu bucağı bulunmaz bir servistandı... Ta Eyüp'e kadar loşluk, uğultu ve yalnızlık içinde, konuşmak cesaretini bulamazdık. Orada bizi hayat yerden karşılar, kucaklardı: Oyuncakçı dükkânları, şekerciler, kahveler ve dilenci kafileleri... Türbenin avlusuna ne güçlükle, itişe kakışa girilirdi... İğne atsan yere düşmezdi, fakat kumrularla güvercinler gene dolaşacak yer bulur, o gün darı yemekten kursakları heybe gibi şişerdi. Hanımlar türbeye girmezlerdi, dışarıda hacet penceresinde okuyup geri dönerlerdi. Erkeklerle gittiğim zaman ta gümüş işlemeli sandukaya kadar, pürhürmet yürür, inleye inleye, hatta gözümüzden yaşlar gelerek Allah'a yalvarır, şükreder ve geri geri giderek dışarı öyle çıkardık. O zaman sadaka sırası gelmiş olur etrafımızı kocakarılar, kadınlar ve çocuklar sarar, hepsine çil kuruşlar dağılırdı. En'am satan ihtiyar bir hacıya, tespihçiye ve darı dağıtanlara da uğrar, onların da gönüllerini alırdık. Sonra, Unkapanı Caddesi'nden, Cibali'yi, Balat'ı geçerek bir eğlenceli kalabalık yol başlardı. Ben en çok orada eğlenirdim: Kürklü Yahudiler ve atkılı kızlar seyrederek...

---

1 mutat: alışılmış, âdet haline gelmiş
2 tezyin: süsleme

Geçen sene, on yıllık bir fasıladan sonra, arife günü gene Türbe-i Halit'i ziyarete gittim: Avlu bomboştu, şadırvanda suların sesi ve kovuklarda kumruların dem çekişi işitiliyor, kapıda bir tek araba, benim arabam bekliyordu. Gönlüm hüzün ile, öksüzlükle doldu. Bu kadar az zamanda bu ne büyük tebeddüldü![1] Biz oraya kar fırtınaları içinde koşar, giderdik; şimdi; bahar ve güneş içinde bile gelen yoktu! Ne diyeyim: Ağla çeşmim, ağla, durma!...

Ramazanın on beşinden sonra, gene böyle, bütün ev halkının ihmal edemeyeceği bir ziyaret daha vardı: Hırka-i Şerif ziyareti. Bunun için de tertemiz hazırlanır, yola gönüllerimiz zikir ve ibadetle taşkın, öyle çıkardık, Fatih'i geçerek bazı dar sokaklardan dolana dolana nihayet beyaz bir caminin önüne varırdık. İnsan yığınları arasından yol bulup kapıya yanaşmak ne güç işti... Nihayet, zor zar girer, bembeyaz hasırlı yollardan yürüyüp yeşil atlastan bir bohçaya yüz göz sürerdik. Dışarıda halk kaynaşırdı, fakat bu hücrede ve dehlizlerde uhrevî bir sükûn hüküm sürerdi. Çıkarken bir müddet, gene geri geri yürürdük. İşte o zaman çocukluğumun en heyecanlı bir demi başladı: Avluda uzun uzun pul şişelere doldurulmuş renk renk boyalı sular satarlardı. Bunlar neydi? Manası, hoşluğu neresindeydi? Onu elan bilmiyorum, tahmin edemiyorum. Gayet iptidai bir nevi oyuncak veya süstü, fakat devrin bütün çocukları önünde dikilir kalır, almayınca gitmezdi. Bana:

"Haydi, üç tane seç bakalım?" derlerdi. Bir mor, bir turuncu, bir de sarı seçerdim; yol bana uzun görünürdü, ah,

1 tebeddül: değişim

bir eve varıp oynamaya başlasam... Fakat bu şişelerin oynamaya yarar hiçbir meziyeti yoktu. Hemen sularını musluğa boşaltırdım; geriye benekli, dalgalı ve ağız tarafı kırık sakil, biçimsiz camlar kalırdı ve elimi, bir yerimi kesmesin diye onları da usulcacık alıp atarlardı. Fakat o beş, on dakikalık heyecan ne güzel şeydi ve yeni bir ramazanı, yeni bir Hırka-i Şerif ziyaretini bana ne sabırsızlıkla bekletirdi!

Kimbilir, şimdi, orası da ne bomboştur... Belki o renkli şişeleri yapan ve alan da kalmamıştır. Ah, ne diyeyim: Ağla çeşmim, ağla, durma!

Ramazan içinde beni bir defa Süleymaniye Camii'ne teravihe ve Kadir Gecesi de Ayasofya'ya götürürlerdi. Süleymaniye... O ne ulu mabetti, o ne cevherli bir Müslüman cemaatiydi, müezzinlerdeki o ne sesti ve halk secdeye varırken o ne heybetli bir gulguleydi![1] Süleymaniye Camii'nde bir teravih namazı... Bunu Anadolu'nun her ramazanında bilmez misiniz ne tahassürle[2] anar, arardım! Eski İstanbul'un camileri ve ramazanları... Bunu bilen, bunu tadan Müslümanlar vilayetlerin ramazanlarını ne dar ne heybetsiz ve ne şaşaasız bulurlar... Ya Kadir Gecesi Ayasofya! Bütün bizim evdekiler, o gece, göklerin açılıp üstümüze nurlar yağdığını görebilmek için pencere önlerinde Kur'an okurlar, namaz kılarlar, tabesabah ibadet ederlerdi. Biz de Ayasofya'ya giderdik. Ben mütemadiyen yanımdakilere:

"Terli direğe gidelim!" diye yalvarırdım, evet, terli direk böyle hatırımda kalmış, bir sonraki direkti ki içinde bir cilalı oyuk vardı, oraya, dizlerimden tutup kaldırırlar, parmağımı sokardım. Sonra birer birer, her kürsünün önünde durup

1 gulgule: gürültü
2 tahassür: özlem

ayakta dinlerdik. Bazen yanımdakiler, büyüklerim, ya Kur'an okuyan hafızın sesini, yahut vazeden hoca efendinin ilmini beğenirler, bir yer bulup otururlardı. Ben de diz çökerdim. Bu binlerce halk, bu kocaman sütunlar, bu yüksek kubbe, bu top kandiller, bu gür sesler benim mini mini ruhum ve mini mini cüssem için o kadar büyük, o kadar ağır ve müthiş gelir di ki adeta ezildiğimi, bir karınca gibi çiğnenip bittiğimi hisseder, korkar, sokulur ve bazen de uyurdum.

Ah, böyle, din ve ibadet içinde, ananelere bağlı büyümek ne hoştur... Nasıl şaşaalı maziler bizi memleketimize bağlar ve her hatıra bir sızı gibi yüreğimizi yakarak vatan sevgisini ve din merbutiyetini[1] içimizde sağlamlar... Halbuki, artık babalar yavrularının elinden tutup Süleymaniye'ye teravihe, Kadir Gecesi Ayasofya'ya götürmüyorlar, dinimizin azametini körpe zihinlere nakşetmiyorlar. Ne demeli? Ağla çeşmim, ağla, durma!

Ramazanda bir gece de beni pek seven ricalden birinin konağına iftara götürürlerdi, topa beş kala kapıdan girerdik, daima böyle, hesaplı gelmek âdetti. Uşaklar hemen koşup bizi yukarı kata çıkarırlardı. Hane sahibi ziyaretimden memnun olurdu, fakat, oruç keyfi, bu meserretini[2] bildirmez, teşrifatla, resmiyetle ayağa kalkar:

"Şöyle buyurunuz, şöyle teşrif ediniz?" diye başköşede yer gösterirdi. Herkes tespih çekerdi, lakırdı olmazdı. Odadaki saatlerin tıkırtısı ne canlı, ne kuvvetli işitilirdi... Derken, birden, camları zıngırdatarak top patlardı, gene teşrifatla yemeğe oturulurdu. Şundan bundan konuşurlardı, fakat henüz

1 merbutiyet: bağlılık
2 meserret: sevinç

benimle hasbihal ve mülatafa[1] sırası gelmezdi. Kahveler içilir, namazlar kılınır, tekrar kahveler içilir, namazlar kılınır, tekrar kahveler getirilir ve ondan sonra da misafirlerin çoğu çekilirdi. Artık salonda dört, beş zat, samimi ve eski dostlar kalırdı, gelsin benimle muhabbet... Galiba kendime has, hoş ve neşeli bir konuşma tarzım vardı ki hem ev sahibi, hem de misafirleri pek ziyade mütelezziz olurlardı. O zamandan şiire, edebiyata merakım olduğu için hepsi de kâtip ve âlim olan bu adamlar bana şiir okuturlardı, hiç unutmam Şinasi'nin bir tevhidi vardı, tamamı hatırımda kalmamış ama içindeki "... Lamekândır olamaz" kelimelerini nedense doğru telaffuz edemezdim ve bunu her tekrarımda samiin[2] zevklerinden bayılırlardı. Bu esnada saat üçü bulurdu, tiyatroya gidilirdi. Ben o zaman da caniler ile didişen masum rollerine âşıktım!

Şimdi nerede böyle çocuklarla hasbihalden zevk duyan yaşlılar... Yaşlıların dert, kasavet başlarından aşmış, ne ramazanda, ne bayramda çenelerini bıçak açmıyor. Ne diyelim: Ağla çeşmim, ağla, durma!

İşte çocukluğumun ramazanlarından böyle tatlı ve canlı hatıralar zihimde nakşolup kalmış... Ya gene ramazan içinde sonuna doğru, elbise almaya gidildiği gün... Ya bayram sabahı? Ah, bunları bana hiç hatırlatmayınız; Ben gene şarkıma döneyim:

"Ağla çeşmim ağla, durma!..."

1 mülatafa: şakalaşma
2 samiin: dinleyenler

ZABITA HABERLERİ

Benim fikrimce gazetelerin okunmaya en layık, eğlendirmeye en müsait, tetkik ve tetebbuya[1] en muhtaç, hülasa ehemmiyeti en haiz kısmı ne başmakaleleri, ne siyasi haberleri, ne hikâyeleri, ne de mizahi parçalarıdır. Zabıta vukuatı altında hani dörder, beşer satırlık gayet basit, gayet adi görünen bazı havadisler vardır kaza, darp, cerh,[2] münazaa,[3] sirkat[4] ve yankesicilik gibi... İşte benim müsait zaman buldukça ciddiyet ve zevkle okuduğum kısım bu kısımdır. Bu kısım hayal kuvveti geniş olan adamlar için bitmez tükenmez bir düşünce zemini, bir hikâye külliyatı, velhasıl misli bulunmaz bir mütalaa ve tetkik sahasıdır.

Feci ve gülünç binbir hikâyenin orada tohumları ekilidir; bu tohumlar hayalinizin hararet ve ışığıyla buluşunca derhal filizlenmeye, çiçeklenmeye, meyve vermeye başlarlar, bir koca roman olurlar. Fakat dediğim gibi bunun zevkine varabilmek, bu neticeyi elde edebilmek için sade hurufatı[5] değil, satırların arasını da okuyabilmek, gözünüzün önünde tecessüm

1 tetebbu: inceleme, derinlemesine araştırma
2 cerh: yaralama
3 münazaa: ağız dalaşı
4 sirkat: hırsızlık
5 hurufat: harfler, matbaa harfleri

ettirebilmek,[1] bu iktidarı, bu istidadı, bu fıtrî hassayı haiz bulunmak lazım gelir. Yoksa sizin için bu sütunlarda da dimağen yemlenecek hiçbir gıda yoktur. Halbuki orada, zabıta haberleri faslında memleketin tabiat ve ahlakını, âdet ve ananatını, istidat ve zekâsını, hülasa bütün kıymet ve mahiyetini[2] öğrenmek kabildir. O fasıl, en süfli[3] ihtirasları, en adi ihtiyaçları, en bayağı ihtisasları, aptallıkları, şenaatleri[4] ve meziyetleriyle, yani her şeyleriyle birbirlerini ısıran, inciten, yiyen, yahut da seven, kıskanan koca bir halkın bilanço hülasasıdır.

Zabıta haberleri bu gizli köşelere çevrilmiş olan bir fotoğraf makinesinin zapt ettiği camlardır. Bunları dimağınızın karanlık odasında hayalinizin beyaz leğenine sokarak fikrî ve zihnî eczalarla yıkamak, hazırlamak ve sonra da büyültmek iktiza eder.[5] İşte ben gazetelerdeki küçük haberleri böyle, ameliyelerden geçirerek daima büyültür, öyle okur, öyle seyreder ve ondan dolayı gayetle mühim, dikkate layık, eğlenceli ve istifadeli bulurum. Size, isterseniz, bazı misallerle bu iddiamı ispat, bu zevkimi izah, bu tarzı talim edeyim:

Bir haftadan beri birikmiş ne kadar gazete varsa, Türkçe veya Frenkçe, alıp hele şu karşıma geçiniz... Bir de sigara yakınız, arzu ederseniz bir kahve de ısmarlayalım, zihninizi toplamış olursunuz, ondan sonra herhangi bir gazetenin "Zabıta vukuatı" veya "küçük haberler" sütununa göz gezdirelim. Hatta en ehemmiyetsizinden başlayabiliriz:

---

1 tecessüm ettirmek: cisimlendirmek
2 mahiyet: içerik
3 süfli: aşağılık, alçak
4 şenaat: kötülük
5 iktiza etmek: gerekmek

"Cam temizlerken – Kuzguncuk'ta mukim[1] tüccardan Nesim Efendi'nin hizmetçisi Rebeka evvelki gün üst kat camları temizlerken muvazenesini[2] kaybetmiş ve sokağa düşerek vahim surette yaralanmıştır."

Şimdi siz bana: "Bunda ne var, bunun neresi, nesi tevsi olunabilir?"[3] dersiniz. Fakat, bana göre bunda, bu hiçten vakacıkta, şu kazada bile bir tahayyül zemini mevcuttur. Gözümün önüne evvela Kuzguncuk'taki bir Musevi evini getiririm, parıl parıl yanan kocaman camları, gene parıl parıl kamaşan kapı tokmakları, pencereler ardında oturan bumburuşuk suratlı kürklü acuzeleri ve çil yüzlü, omuzları atkılı, boyunları kurdelalı kızıl kızlarıyla... Sabahleyin evde temizliğe karar verilmiştir ve Rebeka, on üç, on dört yaşında bir çelimsiz yetim, bermutat camları parlatmaya memur edilmiştir. Ah bu Rebeka'nın hayatı... Durup dinlenme yoktur, iki asırlık harap evi tavanlarından bodrumuna kadar temizleyen, yemeği pişiren, misafirlere likör getiren çamaşırları yıkayan, iskeleden paketleri taşıyan, hepsi odur... İşte şimdi, elinde paçavralar, ayakları çıplak, yırtık bluzunun altından vücudunun yer yer beyazlıkları görünerek pencereye tutunmuş, sokağa sarkık, çalışıyor; yaşlı madama başında:

"Biraz daha yukarısını," diyor, "çerçevenin kenarını..."

Rebeka yetişmeye çabalıyor, bir ayağının üzerinde, sol koluyla pervaza tutunarak uzanıyor, uzanıyor ve ovalıyor. Madama ise daima şikâyetçi:

"Olmadı," diyor, "daha yukarısı!"

---

1 mukim: ikâmet eden
2 muvazene: denge
3 tevsi olunmak: genişletilmek

Rebeka biraz daha uzanıyor, bir gayret daha gösteriyor, tam o yere bezini ulaştırırken, nasıl oluyor, onu kendi de anlamıyor, birden vücudunu boşlukta uçar buluyor "pat!" diye bozuk kaldırımlara yamyassı düşüyor. Artık siz Yahudi evlerinde feryadı, telaşı tahayyül ediniz. Bütün ev kapıları açılıyor ve kadınlar bağrışa haykırışa sokaklara uğruyor. Polisler, doktorlar, ağlaşma, münakaşa ve bu hercümerc ortasında bir teskere,[1] içinde Rebeka, kanlara boğulmuş, sapsarı, gidiyor... Bir temiz cam uğrunda, bir titiz kadına kurban!

İkinci bir fıkra:

"İçki muhabbeti – Tatavlalı Petro dün Galata'da bir meyhanede Aleko ve Kosti namındaki iki arkadaşıyla rakı içerken tehevvüre gelmiş[2] ve Aleko'yu omzundan, Kosti'yi bacağından sustalı bir çakı ile cerihadar etmiştir. Aleko'nun yarası tehlikelidir."

Bu macera dahi derhal gözümün önünde canlanır: Üç palikarya birbirlerine yan sokakta rast gelivermişlerdir. "Birer şişe atalım!" teklifiyle hani önünde balık kızartılan loş, rutubetli, dar ve basık meyhaneler vardır, onlardan birine dalmışlardır. Petro yağlı saçları kıvrım kıvrım ve sırsıklam taranmış, çuha ceketli ve çarpık omuzlu bir serseri, şişelerin beşincisine doğru büsbütün çarpılmış, ya Venizelos, yahut Papulas gibi bir isme atmaya, tutmaya sövüp saymaya başlamıştır. Öbürleri muterizdir.[3] Masaya yumruklar vurularak, bardaklar kırılarak münakaşa mütemadiyen artmakta, avaz avaz haykırılmaktadır. Bu üç Rum delikanlısının perçemle-

1 teskere: sedye
2 tehevvüre gelmek: öfkelenmek, köpürmek
3 muteriz: itirazcı

ri alınlarına dökülerek, elleri havada dövünerek küfürleri camları zıngırtadarak münakaşalarından feci ve gülünç ne olabilir ki... Derken Aleko yerinden fırlıyor, Kosti önüne geçiyor ve meyhaneci koşup yetişinceye kadar bir:

"Bire amanın kıydı bana..."

feryadı, bir kan fıskiyesi... Sonra feryadın ikincisi... Devrilen masalar, kırılan şişeler, bir hücum, "Tutun!" sedaları, herkesin üstünden atlayıp kaçan bir adamla yere yığılan iki yaralı! Zabıtası, mahkemesi, hükmü ve hapsi, ta iki sene süren ve iki sene bu üç adamla üç mahalle ve üç aileyi didiştirip dövüştüren hiç yoktan bir vaka!

Üçüncü bir haber:

"Kıztaşı'nda sakine Ziybâ Hanım'ın yangın yerinden geçerken önüne çıkarak üzerine hücum eden Aksaraylı Abdi ve Recep derdest olunmuşlardır."

Bu Kıztaşı sakinelerinden Ziybâ Hanım otuzunu geçmiş, dört beş kocadan boşanmış, fakat civelek yürüyüşüyle kalçalarının dolgunluğunu muhafaza etmiş bir haspadır. Üzerinde siyah gron çarşaf, ayağında beyaz çorap ve sarı iskarpin, yüzü boyalı ve peçesi inik mahalle kahvesinin önünden geçtikçe Abdi ile Recep birbirlerine işmar etmişler:[1]

"Elin kahpesi! Bize avurt zavurt ediyor," diye kızmışlardır. Öyle ya, koltukçunun oğluna iltifat, bunlara hakaret... Ne hakkı var? Usulcacık yerlerinden kalkıp takibe başlamışlardır. Ziybâ Hanım bu tesirinden için için memnun kırıta kırıta ve güle oynaya önde yürürken bunlar da geride bıyık büküp yampiri yampiri geliyorlar. İşte bir dar sokak, bir yokuş, bir sebil ondan ötesi ta denize kadar yangın harabeleri, hem de tenha mı tenha... Abdi silah düşkünü, boyuna arkadaşına:

1 işmar etmek: el, göz ya da başla işaret etmek

"Şu kamayı iki küreğinin ortasına saplayayım mı?" diyor, öbürü sulhperver:

"Hele bir konuşalım, uyuşuruz belki..."
fikrinde... O kadar yaklaşıyorlar ki yıkık bacaların arasından gelen rüzgâr dalgaları kadının pelerinini havalandırdıkça arka düğmelerini, düşük kırmızı bluzun altından sırtının beyaz parçalarını görüyorlar. Derken uzaktan bir poturlu adam görünüyor, uzaklaşıyorlar... Tekrar geliyorlar ve bu minval ile daha bir hayli yürüyorlar. Kimse ne yapacağını bilmiyor. Fakat artık harabeler bitmek üzere... Bu, ne kadının, ne de erkeklerin işine gelir, birden Ziybâ Hanım dönüyor:

"Ayıp değil mi size, mahalle delikanlısı olacaksınız, benden ne istiyorsunuz?"

Ne mi istiyorlar? Bir ağız kalabalığıdır gidiyor, karşılıklı tahkirler, daha sonra feryat, imdatçılar, ahali, polisler, karakola sürükleniş vesaire... Bir incir çekirdeği doldurmayan bu taarruzun mahalleyi üç ay altüst eden bir tesiri bir dedikodusu vardır!

Diğer bir havadis:

"Emirgân'da mukim Asaf Efendi'nin kerimesi Vasfiye Hanım komşusu Cûdî Bey'le izdivacına ailesinin muvafakat etmemesinden müteessiren sürür içmek suretiyle intihara tasaddi etmişse[1] de vaktinde haber alınarak bir mevti muhakkaktan[2] tahlis olunmuştur."[3]

Bu dört satırlık haberin siz bütün safahatını hele bir tahayyül edin... Vasfiye Hanım, simsiyah gözlü, ipince kaşlı

1 tasaddi etmek: girişmek
2 mevti muhakkak: kesim ölüm
3 tahlis olunmak: kurtarılmak

sarı, solgun, şaire bir mektep talebesi... Henüz on dördünde, fakat ne romanlar okumamış, ne şiir kitapları ezber etmemiş ki... Maişetin darlığı, ailenin sıkıntısı, o ihtiyaçlar o müşkülat, hiçbiri umurunda değil, denizle hasbihaller ediyor, mehtap ile karşı karşıya koruda çiçek topluyor, âşıkane kartpostallar koleksiyonu yapıyor. İşte tam bu esnada Cûdî Bey karşısına çıkıyor... Henüz tahsil ile meşgul, üç sene sonra kaptan olacak, o bahriye kalpağı, o keten ceket ve bol pantalon dinç, gürbüz endamına ne kadar da yaraşıyor, güneşte kızarmış o tatlı renk, o derin, âlimane bakış, o ciddi tavırlar ne kadar da cazibeli ve tesirli... İlk tesadüfler, ilk tebessümler, koruda ilk telaki,[1] postrestant[2] ilk mektup, bütün bunlar, bunlardaki heyecan! Sonra duyulma keyfiyeti, aile kavgaları, ağlamalar, mümanaatlar,[3] tasavvurlar, tasmimler[4] ve en nihayet "Ah!"lar, "Of!"larla dolu son mektup, zehir paketi, o bir bardak su ve en sonra da sancılar, kıvranmalar ve ölümün soğuk temasları... Hepsini bir zihninizde büyültünüz, helecana kapılmamak, acımamak ve avunmamak kabil midir?

İşte zannederim ki bu birkaç misal sizi kâfi derecede irşat ve ikaz edebilmiştir... Ben zabıta haberlerini bu metot üzerine okurum ve pek mütelezziz, pek müstefit olurum;[5] siz de tecrübe ediniz, bu bedava hayal sinemasından herhalde memnun kalırsınız!

---

1 telaki: buluşma, karşılaşma
2 postrestant (Fr. poste restante): alıcısı tarafından postaneden alınmak üzere gönderilen mektup ya da koli
3 mümanaat: engel olma
4 tasmim: kesin karar
5 müstefit olmak: yararlanmak

DOĞRUSU HANGİSİ?

Dün sabah uyanınca kapalı panjurun ardında körpe bir güneşin içeri dolmak ister gibi her bulduğu delikten odanın karanlıklarına gümüş bir burgu uzattığını ve helezonlar yaparak gölgeleri delmeye çalıştığını gördüm. Hemen koştum, balkonun kapılarını açtım. Göz kamaştırıcı, coşkun ve taşkın bir aydınlık derhal her tarafa sarıldı ve o kadar fazla, keskin bir ışıkla odayı ve eşyayı kavradı ki bir müddet etrafımda hiçbir şey görünmez oldu; sanki başımın üstünde bir iştial[1] olmuştu, gözlerimi kapadım sersemleşerek, bulunduğum yerde, hareketsiz bekledim. Sonra, yavaş yavaş, kirpiklerimin gölgeleri altından bakındım: Ne şaşaalı bir bahar sabahıydı, hem bugün baharın birinci günü, nevruzdu, parıl parıl güneşi, yemyeşil kırları, durgun deniziyle tam bir bahar sabahı, tam bir nevruz! Filvaki güneş o coşkun ışıklarına rağmen henüz daha pek hararetsiz, pek nüfuzsuzdu; yeşilliklerde kabarıp taşmaya başlamış bir feyz daha yoktu ve deniz parıltısı altında henüz soğuk duruyor, insana sularına yaklaşmak ihtiyacı vermiyordu fakat gök bulutsuz, yerler ve yollar kuruydu; kıştan eser kalmamış, kış sıyrılıp gitmişti.

---

1 iştial: parlama, yalazlanma

Balkonun siperlerine dayanıp, şimdi, uzun uzun, keyifli keyifli bu bahar sabahını seyrediyordum. Gözlerim, nedense, gittikçe ileriye, gördüğüm yerlerin ötesine, Anadolu'ya uzanıyor, hatırımda Anadolu'nun baharları canlanıyordu. Zaten bahar seyahat ve seyran demidir; ben ne zaman böyle, bir sabah baharla karşılaşır ve havada baharı bulursam derhal gönlümde bir yolculuk arzusu duyar, uzaklara atılmak ve tabiata dalmak isterim. İşte bu sevkle Anadolu yollarını ve Anadolu'nun baharlarını düşündüm ve kendimi bilmediğim, tanımadığım yabancı diyarlarda, kervanlara katılmış, uzun uzun gider tahayyül ederek bir zevk, bir teselli buldum. Bu esnada düşündüm ki Anadolu elan bizde tasvir edilememiş, Anadolu siyasi cereyanlardan uzak bir sanatkâr gözü ve sanatkâr kalemiyle hâlâ anlatılamamış, hâlâ Anadolu fikir ve sanat adamlarına ciddi, ilmî bir mevzu teşkil edememiştir. Acaba ne zaman Anadolu'yu siyasi ihtiyaçlara göre elimizde istediğimiz biçime sokmaktan vazgeçeceğiz, ona kafamıza göre mana vermek âdetini bırakarak bu öz vatan diyarını hakikatteki manasıyla dosdoğru görecek ve kimseye yaranmak için değil, bilmek ve tanımak için tetkik edeceğiz?

Zavallı Anadolu! Siyaset icap ediyor diye seni methüsena moda oldu. Seni metih ve takdir bugün mesnet ve mansıp[1] merdiveni... Kasideler, şiirler, hikâyeler, makaleler hep sana dair, senden bahis, senin şan ve şerefin için... Zemler[2] de böyle ya, bir fırkanın sana istinadı bir kısım halkın sana aleyhtarlığını icap ediyor, hülasa sen siyasi bir maksat, bir alet oldun; ortada çevrilip, çiğnenip duruyor, ancak siyaseten bahis mevzuu oluyorsun! Ömründe İzmit'i geçmemiş ve Kavaklar'ı aşmamış ne

1 mesnet ve mansıp: derece, rütbe ve makam, mevki
2 zem: kötüleme, yerme

şairler türedi ki binbir şiir yazarak güya seni tasvir ettiler... Köy namına Yakacık'la Akbaba'dan başkasını bilmeyen ne nasirler[1] çıktı ki binbir hikâye yazarak seni bize tefhime[2] yeltendiler... Başmakalelerde büyük siyasilerimiz "Anadolu'nun maksadı", "Anadolu ne ister?" gibi şatafatlı serlevhalar altında sütun sütun bize senden bahsettiler; o siyasiler ki henüz Bursa'ya gidememiş, Yalova'yı görememişlerdir... Hülasa bilmeyenler, tanımayanlar senden o kadar çok dem vurdu, öyle methinde veya zemminde bulundu ki tanıyanlar bile şaşırdı, şaşkına döndü.

Sen siyasetin mağduru oldun!

O yazılara bakacak olursak Anadolu'yu kâh bir Korsika gibi intikam memleketi farz etmek lazım: Anadolulu, elinde martin, besa[3] peşinde dağdan dağa koşuyor ve metrisler kurup kabile kabile birbiriyle cenk ediyor. Dere içleri naaşlarla ve dağ başları tabanca sesleriyle dolu... Hatta kadınlar bile pürsilah, çizmeleri çekip fişeklikleri kuşanmış, erkek kılığında geziyorlar ve:

"İntikam! İntikam!" diye nara atıp diş gıcırdatıyorlar.

Yine o yazılara göre Anadolu kâh hayali bir belde gibi çiçek ve şiir memleketi: Yaz kış vadilerinde menekşeler açılıyor, güller fışkırıyor, yaseminler ve laleler serpiliyor ve bunların ortasında bol atlas şalvarlı, dar ipek yelekli şuh kızlar, omuzlarında testiler ve başlarında çelenkler aheste aheste, türküler çağırarak geziyorlar ve çeşme başlarında durup yavuklularıyla saatlerce aşk ve sevda hasbihalleri ediyorlar... Havada güvercinler uçuyor, ağaçlarda bülbüller ötüyor, derelerde kuğular yüzüyor, dallara kelebekler konuyor ve bu

1 nasir: nesir yazan
2 tefhim: anlatma
3 besa: kan güden hasımlar arasında yapılan anlaşma

aşk perdesi önünden çifter çifter sevgililer ilahiler okuyarak vecd ve iştiyak içinde geçip ormanlara dalıyor!

Yine o yazılara bakarsak Anadolu kahtü gala[1] diyarı: Bir deri, bir kemikten ibaret kalmış kadit bir halk, çırılçıplak sahralarda dolaşıyor ve ağaç köklerini kemirerek kovuklarda vahşi mahlukat gibi yaşıyor ve yol kenarlarında açlıktan düşüp ölüyor. Orada ne bir neşeli sohbet, ne bir şarkı veya çalgı sesi, ne bir aşk ve hülya... Damlara sürü sürü baykuşlar tünemiş layenkati[2] ötüyorlar ve dağ tepelerine gagaları kanlı tok kartallar konmuş, mütemadiyen kemik ve ceset çekiştiriyorlar. Baştan başa feryat, nâle[3] ve efgan!

Halbuki yine o yazılarda okuyoruz, Anadolu bolluk, bereket ve tokluk memleketi: Bacalar gece gündüz tütüyor, kazanlar ve tencereler daima kaynıyor, baklava, börek tepsileri dizilmiş, hindi ve kuzu dolmaları yığılmış, halk siniler etrafında vaktini taam[4] ile, itam[5] ile geçiriyor ve midesinden başka hiçbir şey düşünmüyor!

Fakat bir başka kısım muharrirler ise Anadolu'yu alil ve eskam[6] kıtası addediyorlar: Sıtmadan benizler sapsarı, dalaklar şiş, gözler çukurda, frengiden burunlar düşmüş, veremden ciğerler parçalanmış, her tarafta hastalar yığılmış, inlemeler, ahlamalar, tabutlar ve mezarlar... Maazallah ayağını bassan hemen sen de yakalanıp haftasına yuvarlanıp gidiyorsun!

---

1 kahtü gala: kıtlık ve pahalılık
2 layenkati: kesintisiz, sürekli
3 nâle: inilti
4 taam: yemek
5 itam: doyurma
6 alil ve eskam: illetli ve hastalıklı

Ama bir başka nevi makalelere göre Anadolu zevk ve sefa diyarı: İşret tepsileri kurulmuş, meşaleler yanmış, ortada çengiler biteviye zil vuruyor, biteviye içiliyor, oynanıyor, vurulanlar, vuruşanlar, hülasa bir sefahat ki misli görülmemiş, şevk, zevk, safa ve eğlenceden halkın başını kaldırmaya vakti yok!

Hangisi doğru? İşin aslı ne? Hangi birine inanalım? İçinden çıkılır iş değil ki... İşte şairlerle muharrirlerin yazıları bu derece birbirine zıt! Siyasilerimize gelince, o da başka biçim:

Bir kısmına nazaran Anadolu halkı harpten bıkmış, bezmiş, sulha, salaha can atıyor, ne pahasına olursa olsun elindeki silahı kırıp orağa sarılmak, tarlasına, bağına dönmek istiyormuş; "elverir askerlik, elverir harp ve darp hikâyesi ve zaferi nihaî teranesi!..." diyor ve ancak cebren, kahren cephelere gidiyormuş... Fakat bir kısım siyasiler ise: "Hayır" diyorlar, "Anadolu halkı kükremiş, köpürmüş birer arslan, 'Harp isteriz! Cenk isteriz!' diye haykırıyorlar ve takım takım silahlanarak cephelere koşuyorlar..."

Bunun da hangisi doğru? Hangisine inanmak lazım? Bilen, anlayan yok ki... Bir Anadolu'dur tutturmuşuz, fakat aslı nedir hiçbirimiz farkında değiliz. Bir ağız kalabalığıdır gidiyor, kimi feyz ve bereketinden dem vuruyor, kimi kahtü galasından... Kimi zevk ve sefasını anlatıyor, kimi yeis ve felaketini... Kimine nazaran bir gülistan, kimine göre ise sefaletgâh... Biri cengâver memleketi diyor, bir diğeri sulhperveran!

Allahım! Bizi doğrusuna ne zaman agâh edeceksin?[1] Bu sırra vâkıf olacağız?

---

1 agâh etmek: haberdar etmek

BİR KÜÇÜK FACİA

Geçen gün, yolda giderken, zehirlenmiş bir köpeğe rastgeldim; bacakları gerilmiş, vücudu kaskatı, tüyleri ürpere ürpere can çekişiyor, son nefesini veriyordu. Bu tesadüf bana Sinop'ta geçen bir mümasil[1] vakayı, acıklı bir köpek macerasını hatırlattı; içim sızı ile doldu. Zaten köpeklere karşı bir zaafım, şiddetli bir merak ve muhabbetim vardır. Yanımda insandan ziyade bir köpek aradığım ve bir köpek gözünden, insan nazarlarından fazla muhabbet ve teselli bulduğum çoktur. Hasta, sakat, aç köpeklere daima yüreğim üzülerek, büyük bir rikkatle bakar ve yanlarından yardım edemediğime meyus, gözüm arkada, vicdanen muazzep,[2] öyle, eza içinde, merhametten taşkın ayrılırım...

Fakat her sefil her hasta ve sakat adam üzerimde aynı tesiri yapmaz, merhamet ve rikkat damarlarımı kabartmaz; kayıtsız, hatta biraz da kızgın geçip gittiğim çoktur. Bu muhabbetin esbabını araştırmaya bile lüzum hissetmem; insan bir sebeple mi sever? Ben hayvanattan köpeği, çiçeklerden karanfili, ağaçlardan kirazı, meyvelerden kavunu, kuşlardan kumruyu, otlardan yoncayı, böceklerden karıncayı, sebzeler-

1 mümasil: benzer
2 muazzep: azap çeken

den ıspanağı severim... Neden? Ne bileyim, işte öyle, farkında olmayarak sevivermişim, böyle mukaddermiş de ondan!

Mamafih insan her sevgisine mutlaka bir sebep bulmak lazım gelirse kolay... Elbette bir çıkar, uyar cihetini bulur. Mesela karanfil için kıvrımlarındaki şuhluğu, rayihasındaki baharı ileri sürer; kiraz ağacının dallarındaki tenasübü[1] ve yapraklarındaki mevzun[2] ve canlı şekli metheder; kavun kokulu, midevî ve hâzımdır[3] der; kumrunun kırılıp dökülerek, nazlı nazlı yürüyüşüne meftun olduğunu söyler; yoncanın koyu yeşilliğini ve kıvraklığını tercih sebebi olarak görür; karıncayı muaşeret ve teşkilat itibariyle takdire şayan bulur; ıspanağın da yumurtalısındaki çeşni ve lezzete bayıldığını iddia eder, hülasa bir veya çok esbap bulur çıkarır. Halbuki siz karanfili adi görebilirsiniz; kiraz ağacının gölge yapmadığını ileri sürersiniz; kavun mide bozar, kumru çıplak kafalıdır, yonca sevimsizdir, karınca hodbindir, ıspanak böbreklere muzırdır diyebilir ve aleyhte daha birçok da delail[4] zikredebilirsiniz.

İşte köpek için de böyledir, ben methinde sayfalar yazabilirim, siz zemminde sütunlar doldurabilirsiniz. Binaenaleyh Frenklerin dediği gibi "tabiat ve renkler münakaşa edilmez", biz vakaya geçelim. Fakat daha evvel, istitrat[5] kabilinden şunu da söyleyeyim: Vaktiyle on sene kadar evvel, ben belediye başkâtipliğinde iken bir gün odama melun çehreli bir adam girdi; yüzünde o derece meymenetten eser yok ve nasıyesinde[6] o kadar ulviyet ve insanlık mefkuttu[7] ki

1 tenasüp: orantı, uygunluk
2 mevzun: ölçülü, biçimli
3 hâzım: hazmettiren
4 delail: deliller
5 istitrat: sırası gelmişken söylenen söz
6 nasıye: alın
7 mefkut: kayıp

bilaihtiyar[1] yerimde donakaldım, bildiğim ve tarifini işittiğim ne kadar muzır, korkunç ve hunhar hayvanat varsa bu adam onlardan daha azılı, daha kan düşkünü, daha mahuf[2] görünüyordu. Meğerse İstanbul köpeklerini itlafa memur imiş, daireden zehirli etlerini istemeye gelmiş... Ah, o zehirli parçalardan birini ben bu adama nasıl acımadan, soğukkanlılıkla, vicdani bir vazife yapar gibi yutturabilirdim!

Evet, Sinop'taydık. Günün birinde menfiler[3] kafilesinin arasına bir de köpek karıştı. Kızıl, gür tüylü, zeki, şakrak, sevimli bir yavru köpek, galiba, çoban ile sokak kırması... Daha ilk gününden öyle yaltaklandı, neşelendi, sokulganlık ve samimiyet gösterdi ki herkesi kendisine bent etti.[4] Kemik, şeker, ekmek hususunda hiçbir noksanı yoktu ve okşama, öpme, hoplama, sarılma, dolaşma gibi muhabbet cihetinden de her türlüsüne mazhardı. İşsiz, güçsüz bu bir kafile adam onun peşinde dolaşıyor ve onunla gönlünü eğlendiriyor, uzun, sıkıcı menfa[5] saatlerini onun maskaralıkları ve yaltaklanmalarıyla çarçabuk, farkında olmayarak memnun geçiriyordu. Köpek bir ayda kaplana döndü; öyle yedirmişler, öyle besleyip bakmışlardı. Her pençesi bir kaldırım taşını dolduruyordu, kıpkızıl, parlak ve kıvrım tüylü bir iri yele ile süslü olan boynu ne kadar kuvvetli ve başı ne iri, ne şanlı duruyordu. Karşıdan birdenbire çıkınca kalbe durgunluk ve akla ziyan vermemesine imkân yoktu. Muhakkak ki her bakışında insanın bir kolunu veya bir bacağını çekip kopa-

---

1 bilaihtiyar: elinde olmadan
2 mahuf: korkunç
3 menfi: sürgün edilmiş
4 bent etmek: bağlamak
5 menfa: sürgün

rabilirdi... Fakat o derece munisti ki şaka ve latifeden başka bir şey bilmiyordu ve o kadar insan himayesinde yaşamaya alışkındı ki henüz kavga ve ısırma nedir, siftah etmemişti. Kor gibi parlak altın renkli gözleri daha çocuk, yavru gözüydü ve derin bir muhabbet ve emniyetle mesut ve minnettar, menfilere bakar, dururdu. O yalnız bir kişinin malı değildi; herkesin sevmeye, bakmaya, eğlenmeye ve gezmeye hakkı oluyordu ve kırk kişi icabında onu himaye ve müdafaa ve muhafaza için birleşebiliyordu. Kahveler hep onun methiyle dolmuş, şöhreti kasabayı tutmuştu.

İşte bu esnada Sinop Belediyesi de sokak köpeklerini itlafa karar vermişti. Bu haber köpeği sevenler ve ona sahip çıkanlar arasında müthiş, elim bir heyecanı mucip oldu. Derhal hayvanın boynuna bir tasma taktılar ve sağlam bir zincirle götürüp onu kayıkhanelerden birine bağladılar. Aynı zamanda dört kişilik bir heyet de belediye reisini ziyaret ederek köpeklerine dokunulmaması hakkında ricada bulundu; itlafa memur olan Kıptiye de sıkı sıkı tembih ettiler:

"Bir yanlışlık yaparsan gözünü patlatırız ha!" dediler. Her taraftan vaatler ve teminat alındıktan sonra artık köpeği işkenceye sokmakta mana yoktu. Gidip koyuverdiler. Üç gündür bağlı olan hayvan bir deli gibi kayıkhaneden fırladı, evvela uzun uzun, başını alabildiğine koştu; sonra döndü, havladı, zıpladı, sürtündü, yaltaklandı, büyük bir neşe gösterdi. Hayat eskisi gibi bin türlü şetaretle[1] tekrar başlamıştı. Fakat etrafta her gün köpek laşeleri toplanıyordu. "Kaplan" bütün zekâ ve ferasetine rağmen, başının üzerinde dolaşan

1 şetaret: sevinç, keyif

ve kardeşlerini yere seren felaketten habersiz görünüyor, yatan ölüleri koklayıp geçiyor, eğlencesine devam ediyordu.

Bir gün kasabaya bir yeni jandarma mülazımı[1] geldi. Kara, kuru, dik bıyık, el aynası meraklısı, sevimsiz bir adamdı. Saçlarını sırılsıklam ıslatır, taze taze tarar, bıyıklarını kozmetikle yağlayıp mengene ile kalıba sokar, zamanını yanık çehresine ve kavruk bedenine çeki düzen vermekle geçirir; hülasa hem menfilerin, hem yerli ahalinin gözüne batardı. Günde dört defa, sabahları dairesine giderken, öğleyin dönerken, öğleden sonra gene gidip akşamleyin gene avdet ederken bizim kahvelerin önünden geçerdi. Fakat ne geçiş yarabbi? Menfilere bilhassa azamet satmak için öyle bir kurulur, dimdik, sert ve haşin bir vaziyet alırdı ki baştan ayağa kadar büsbütün acayip, maskara, kukla bir şey olurdu. Biz onu, hep birden gözlerimizi gözlerine dikerek mahsus seyrederdik. Bu kadar hasım gözler onu şaşırtır, ayaklarını birbirine dolaştırır, ikide bir sendeletirdi. Bunu bilen ve bizim düşmanlığımızı sezen "kaplan" da o daha uzaktan görünürken yerinden fırlar, sataşmaya başlardı. İlk günü köpek gür sesiyle birden haykırıp üzerine atıldığı zaman jandarma zabiti korkusundan az daha düşüp ölecekti. Sonraları alıştı, biliyordu ki ısırmıyordu. Fakat onu menfiler önünde gülünç ediyordu ya... Her defasında kamçısını kaldırmaya "hoşt!" diye bağırmaya, müdafaa vaziyeti almaya mecbur oluyordu. Günde dört kere kahvelerin önünde böyle bir seyir vardı.

"Hele yapsın... Döveriz, vururuz!" diye haykırıştılar. İçlerinden bir akıllısı:

"Daha iyisi köpeğinizi o geçerken boş bırakmayınız!" dedi. Dedi ama bu tedbire riayette geç kalmıştık. Ertesi günü,

---

1 mülazım: teğmen

ikindi üzeri, herkes kahvelerin önüne dizilmiş, biraz serinlik alıyordu, "kaplan" uzaktan göründü. Koştu, ayaklarımıza sürtündü, dizlerimize çıktı, sıçradı, havladı, bizi, bermutat, eğlendirmeye başladı. Son günlerde büsbütün irileşmiş, arslanlaşmış, misli görülmemiş bir güzellik almıştı. O kocaman başın üstünde bu masum, neşeli ve keyifli yavru gözleri ne latif duruyordu!...

Birden "kaplan" sarsıldı, iri, derin bir nefes aldı ve hepimizin yüzüne korku ve ıstırapla dolu bir nazarla uzun uzun baktı. Bu gözler gittikçe fersizleşiyordu ve vücut ürpermelerle sarsılıyor, geriliyor ve çarpılıyordu. Hep birden bağrıştık:

"Zehirlemişler!"

Evet zehirlemişlerdi. "Kaplan" bedeninin bütün kudretiyle ölüme mukavemet etmeye çabalıyor, aramızdan, bu keyifli hayattan ayrılmamak için kalkmaya, dizlerimize yaklaşmaya uğraşıyor, fakat muvaffak olamayarak düşüyor, depreşiyor ve gittikçe sönüyor, bitiyordu. Ecel ile tam on dakika didişti. Ömrünün ilk ve tek mücadelesi bu olmuştu. Son nefesini verdikten sonra hepimiz başı ucundan sapsarı kalktık. İçimiz hüzün ile doluydu. Tam bu esnada jandarma mülazımı köşeden göründü. Artık "kaplan" onu taciz edemezdi, intikamını almış olmaktan mütevellit bir fazla vekar ile, kamçısını sallaya sallaya ve ortada yatan cesede bakarak önümüzden mütebessim, geçti, gitti.

Kimse yerinden kımıldamadı, kimse "kaplan"ın hıncını almak için ona iki sille aşk edemedi ve bu hıyanet de –birçok cinayetler gibi– cezasız, mukabelesiz kaldı.

SIHHATE DAİR

"Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi"
Kanunî Süleyman

Sabahleyin uyandınız mı bol su ile ensenizden başlayarak ta göğsünüze kadar ürpermeden, üşümeden şakır şakır yıkanabildiğiniz gün sıhhatiniz yerinde demektir. Ben nefsimde böyle tecrübe ettim. Soğuk su ancak sıhhatte bulunan vücutları incitmez. Halbuki biraz kırıklığınız, kesiklik ve sızınız varsa bir damla soğuk su derinizin üzerine düşer düşmez bir keskin ürperti, Boğaziçi'ndeki anaforları, sağanakları hatırlatan bir rüzgâr serpintisi gibi, belinizden doğru kopar, anı vahitte[1] her tarafınızı kaplar, yüreğinize kadar işler, kemiklerinizi bile üşütür, titretir ve sızlatır... O zaman içiniz katılarak, hatta derecesine göre dişleriniz zangırdayarak donar ve yatağınıza girersiniz. Hastalığın başlangıcı ekseriya böyle, bir damla soğuk suyun temasıyla meydana çıkar ve hastalık soğuk su ile sabahleyin şakır şakır yıkanabileceğiniz güne kadar devam eder!

Sıhhatte bir adam yatağa karşı daima nankördür. Uyanır uyanmaz fırlar. Arkasına dönüp bakmaz bile odasında yarı çıplak pervasız dolaşır, pencereyi açar, cereyanlara göğ-

---

1 anı vahit: bir an

sünü verir, neşe içindedir, türkü söyler veya ıslık çalar, sigara üstüne sigara yakar, sular içinde çırpınır, ıslanır ve sıhhatten ileri gelme bir vekar, bir hâkimiyetle, dünyaya kayıtsız, yüksekten bakarak sokağa çıkar. Halbuki sıhhatsiz bir adam gayet güç uyanır, göz kapaklarını zor açar; bakar ki damarlarının içinde bir sıcaklık, başında bir ağırlık, ağzında bir çeşnisizlik vardır; gerinir, döner, örtünür, isteksiz, iştihasız kalkar; arkasına bir hırka alır sudan ürperir, rüzgârdan üşür, canı sigara istemez, konuşmaktan bezginlik duyar, gözü yataktadır, arkasına baka baka, yastığa ve yorgana mütehassir[1] başı eğik, vücudu kısık sokağa zorla çıkar. Böyle hasta hasta bütün bir günü geçirmeye çalışan bir adam nihayet anlar ki mukavemet imkânsızdır; ateş bedenini sarıyor ve üşümeler cildini dolaşıyor, gözleri cam gibi parlayarak, yüzü beyaz, dudakları belermiş katıla katıla döner. Bütün emeli yatağına kavuşmak, kendisini yatakta bulmaktır. Oraya insan bir tahta çıkacakmış gibi tatlı bir helecan ile koşar, başını yastığa bir taç giyiyormuş gibi can atarak uzatır ve gözlerini, senelerce aşkıyla yandığı bir muhibbesinin[2] göğsüne dayar gibi kendinden geçerek kapar.

Bir hasta için yataktan muazzez, yataktan kudsî, yatak kadar mahbup[3] ne vardır? Hasta servetleri iter, defineleri çeler; sevgililerini geçer, yatağa öyle koşar! Hastaya yataktan daha cazibeli hiçbir şey yoktur: İki şilte ve bir yorgan hastaya saltanat ve istiklal alameti olan tuğ ve tabıldan[4] daha gönül alıcı görünür ve daha kıymettar gelir!

---

1 mütehassir: özlem duyan
2 muhibbe: sevgili
3 mahbup: sevilen
4 tabıl: davul

Bir zengin farz edelim ki evi halılarla kaplı, avizelerle süslü, gümüş takımlar ve maun eşyalarla doludur. Kışın her taraf ılıktır ve yazın serin... Mutfağında et suları kaynar ve mahzeninde şaraplar bekler, çiftliklerden tereyağları gelir ve kümeslerinde hindiler beslenir; parası canının her istediğini almaya ve keyfine giden her işi yapmaya müsaittir. Ne beğense yemeye, neden hoşlansa giymeye kudreti vardır. Ömrü seyranla, ziyafet ve sazla, tıka basa yiyerek ve kana kana içerek geçebilir... Fakat midesinde bir ağrı olmasa! Evet bir acayip ağrı, zaman zaman tutuyor ve ona yastıkları ısırtıyor... Sanki içinde aç, azgın bir köpek var, bağırsaklarını didikliyor, yahut midesinde bir timsah yavrusu yaşıyor, etlerini dişliyor! Bütün yemekler memnu: Süt içecek, yoğurt yiyecek ve ara sıra, nadiren bir portakal veya kayısı hoşafı... Zaten, isterse bir lokma ekmek veya bir parça et yesin... Karnının içindeki sancı zembereğine bu yabancı, memnu nesne dokunur dokunmaz hasta derhal kıvrılmaya, kıvranmaya, acı acı bağırıp inim inim inlemeye mahkûmdur. Gözünde bir dilim beyaz, sıcak, taze ekmek tütüyor ve pastırma üzerine kırılmış iki yumurtaya can atıyor. Fakat kabil mi? "Acıktım!" der demez hizmetçi bir gümüş kaşıkla bir billur tabak uzatıyor: Yoğurt! Onun hayalinde ise şimdi bol cevizli bir yassı kadayıfı veya taratorlu bir midye kızartması vardı... Biçare zengin, kırları gezerken bakıyor ki rençperler iki baş soğan kırmışlar, tuza banarak siyah bir ekmekle karınlarını doyuruyorlar, imreniyor. Sonra bir sokaktan geçerken görüyor ki köşeye murdar herifin biri bir ayaklı mangal koymuş, avuçlarında köfteler yapıyor ve cızırdatarak pişiriyor; ona da imreniyor. İskeleye çıkıyor, iştihayı kamçılayan bir sıcak un ve susam kokusu...

Fırından yeni çıkmış, gevrek, taze simitler; buna da imreniyor ve evine kızdırılmış bir boğa gibi koşuyor: Bermutat az şekerli sütünü billur kâsede hürmetkârane takdim ediyorlar!

Halbuki sıhhatte bir adamı düşününüz: Öğleye kadar elde keser veya kalem, kamçı veya kürek mütemadiyen çalışmış, yorulmuş ve acıkmış; şimdi yemeğinin karşısında... Midesinden pervası yok, rakısını atıyor, dolmasını yutuyor, pilavını kaşıklıyor ve üzerine de bir bardak dolusu soğuk suyu döke saça yuvarlıyor, "Oh!" Tok ve memnun işine dönüyor!

Vücut sıhhatte iken ağız çeşnisiyle bir bardak su içebilmek... Bu ne saadet, ne mazhariyettir! Bundan büyük devlet olur mu?

Sonra bir zengin daha farz edelim: Parası o kadar bol, çok ve devamlı ki dünyanın her güzel beldesinde bir kasrı ve her kasrında daima hazır bir hademe bölüğü mevcut... İsterse bu kışı Nice'te, gelecek kışı Mısır'da vc daha sonrakini Seylan'da, Tokyo'da, Tombuktu'da geçirebilir. Yazın kâh Boğaziçi'ne gidebilir, kâh İsveç'in şimal sahillerine, kâh Finlandiya'ya... Hatta hoşlanıyorsa kaplan avına Hindistan'a, balina avına İzlanda'ya uğrar; Niyagara şelalesini seyirden avdette Vezüv yanardağını görür ve Nil Nehri'ni mukayese için bizzat Amazon'a gider. Onun için dünya kendi malikânesi ve mevsimler oyuncağıdır; kürenin beş kıtası beş çiftliğidir ki içindeki halk refahını temin ve temaşasını tezyin için bahçeler tarh etmişler ve oteller kurmuşlardır.

Hepsini debdebe ve dârâta[1] müstağrak,[2] ömrü oldukça gezebilir, her yerin ayrı ayrı zevkini çıkarabilir... Fakat ciğe-

---

1 dârât: varlıklar

2 müstağrak: boğulmuş, batmış

rinde o delik veya yüreğinde o bere olmasa!... Ona her şehir, her hava, her tebeddül memnu: Yüksek bir dağ başında veya alçak bir ova ortasında sakin, bağlı ikamete mecbur... Otomobil yasak: Heyecan verir diye... At yasak: Yorar diye... Tren yasak: Duman diye... Raks edemez, ava çıkamaz, gece gezemez... Yalnız aheste aheste, yorulmadan, terlemeden yaya yarım saat dolaşabilir, ömrünü açık havada bir sedire uzanmış, mütemadiyen dalgın, sakin geçirmek icap eder. Hele bu talimatın haricine çıksın, melun derece derhal yükselir veya öksürük, sızı, ter, teneffüs güçlüğü hemen başlar... İşte bu adam için de mesela bir demirci, bir amele, bir cambaz ne cazibeli, ne gıptaya şayan, ne mükemmel bir insan numunesidir. Bütün servetini fedaya hazırdır: O demirci gibi çekiç sallayabilmek, o amele gibi taş taşımak ve o cambaz gibi perende atmak için!

Halbuki sıhhatte bir adamı düşününüz: Merdivenlere tırmanıyor, yağmur altında koşuyor, rüzgârlara atılıyor, vuruşuyor, dövüşüyor, didişiyor ve sonra yatağına girip deliksiz uyuyor!

Vücut sıhhatte iken ağrısız ve sızısız bir uyku çekmek... Bu ne saadet, ne mazhariyettir! Bundan büyük devlet olur mu?

Bırakınız büyük ateşli, mühlik[1] sancılı, ameliyatlı ve iltihaplı hastalıkları, o koleraları, o tifoları, o kazazedeleri ve mecruhları...[2] Bir diş ağrısını, bir mide sancısını, hatta bir bulantı ve bir göz kararmasını düşününüz nasıl dünya derhal kıymet ve zevkini kaybediverir, nasıl en sevdiğiniz si-

1 mühlik: öldürücü, helak edici
2 mecruh: yaralı

ze yabancı, en tanıdığınız meçhul, hülasa her şey, herkes bîmana ve bîlüzum görünür... Nasıl miskinleşir ufalır, âciz ve mağlup oluverir, nasıl bir çocuğa bir öksüze ve bir köleye dönersiniz! O zaman isterse önünüzde bir buzlu şampanya şişesi ve dizinizde bir dünya güzeli; isterse cebinizde yüz bin liralık bir çek ve karşınızda bir cevahir çekmecesi bulunsun gözünüze görünmez... Etrafınızda her şey, renk, hüsün, servet, keyif, ne varsa silinir, söner; bir tarza, bir biçime, sevimsiz bir şekle girer, çirkin görünür... Yalnız bir düşünceniz vardır ki bütün diğer fikirlerinize ve hislerinize hâkimdir: Ağrıyı dinmiş ve bulantıyı geçmiş görmek!

Dünyada en ziyade merhamete şayan adamlar hastalardır, fakat hastalar için de en fazla rikkate layık bulduklarım bütün ömürlerini öksüre aksıra, inleye sızlaya, ilaçlara bağlı ve battaniyelere gömülü; hastalıkla geçirmeye mecbur olanlardır. Gelip geçici hastalıkların kendilerine mahsus bir acı zevki, bir hoşça ciheti, nekaheti veya tedavisi, bir keyfi vardır ki ömründe bir, iki kere başından savmak pek o kadar feci değildir. Yalnız bazı hastalar tanırım: Her zaman midesi bozuktur, başı ağrır, dişi sızlar, karnı sancılanır... Biraz üşüse öksürür, biraz yürüse yatar, biraz yorulsa nöbeti tutar, yağmurlu havadan nem kapar, güneşten bunalır, soğuktan korkar, sudan kaçar. Kalbi iyi işlemez, böbreği iyi süzmez, ciğeri iyi çekmez, dişi iyi öğütmez, midesi iyi eritmez, gözü iyi görmez, kulağı iyi işitmez... Hülasa "oh!" demez, "ah!"tan kurtulmaz, ölmez, çeker! İşte dünyadaki felaketlerin en büyüğü budur. Böyle bir adam için ne güneşin ışığından keyiflenmek, ne rüzgârın okşamasından haz duymak, ne sazdan anlamak, ne sözden hoşlanmak, hülasa zevk namına ne var-

sa, gezme, konuşma, yeme, içme, uyuma, sevme, hiçbirinden istifade etmemek mukadderdir!

Sıhhatle içilen bir bardak su, sıhhatle uyunan bir saat uyku, sıhhatle çekilen bir nefes hava ne büyük nimettir. Bunların kadrini ancak hasta olanlar, ancak hastalık zamanında bilir... Her uzvu intizamla vazifesini gören sağlam bir vücuttan büyük devlet olamaz... Bu muhakkak! Fakat devlet dediğin de her şubesi intizamla işini gören sağlam bir bünyeye malik olmalıdır. Yoksa her uzvu başka telden çalarak humma ateşleri içinde sayıklayan ve ameliyat masalarında her parçası ayrı ayrı koparılıp sakat ve kötürüm yaşayan sıhhatsiz devletlerin de öyle pek değeri, kıymeti yoktur!

Ha o hasta vücut, ha bu hasta devlet! İkisinin de dünyada nasibi çekmek ve başkalarına derdini, çilesini çektirmektir! Mamafih gerek vücut, gerek devlet hastalığı gene çekilir... Parasızlıkla birleşmemek şartıyla! Parasız hastanın haline dağlar dayanmaz!

Şu gamlı, hastalıklı, parasız zamanda bunu ne ben söyleyim, ne siz dinleyin!

Çektiğimiz kâfi... Bir de lafıyla üzülmeyelim!

YAZ HAKKINDA

Dün öğle vapurunda Köprü'ye çıktığım vakit baktım ki bu sene ilk defa olarak asfalt kaldırımlar sıcaktan yumuşamış, güneş sersemletici bir şaşaa ile İstanbul'u altına almış, her taraf yanıyor ve herkes ezgin...

Yaz birdenbire gelivermişti.

İçime bir fütur[1] düştü, derin bir tembellik duydum, istedim ki hemen geldiğim vapurla geri döneyim ve bu ilk sıcak günü kendi evimin en serin bir odasında, soyunmuş, hiçbir iş yapmayarak yarı dalgın, keyfimde geçireyim. Fakat kabil değildi... Matbaa yazımı bekliyordu; şimdi bu tutuşan köprüyü kimbilir ne eza ile geçecek, Eminönü'nün kalabalığını ne zahmetle yaracak, Sirkeci civarının bakkal ve kasap kokan caddelerini ne istikrahla[2] aşıp gazeteye ne yorgun, ne iştihasız bir halde gelecektim. Bana:

"Çabuk," diyeceklerdi, "bir an evvel bitiriniz!"

Ve ben masaya oturacak, önüme bir deste kâğıt alacak, kalemi hokkama batırıp düşünmeye, bir zemin bulmaya çalışacaktım... Bu şerait[3] altında yazı yazmak ne müşküldü... İçimden: "Ah," diyecektim, "bugün yazım olmasaydı, büsbü-

1 fütur: gevşeklik, zayıflık
2 istikrah: tiksinme
3 şerait: şartlar

tün serbest bulunsaydım, şimdi panjurları kapanmış odamda, yatağa uzanmış, gündüz uykusuna yatmıştım." İşsiz bir adamın sıcak bir günde öğle uykusuna varmasından keyifli ne vardır? Yemeğin ağırlığıyla gözler kapanır, hariçteki sesler gittikçe uzaklaşır, etrafı bir durgunluk ve vücudu bir rehavet sarar, bu uyku adeta afyon terkibatından bir ilacın tesiri gibi gayet lezzetli, hülyalarla dolu, aynı zamanda ağırdır, fakat teskin edici bir nüfuzu vardır; güçlükle kanepenizden kalkar, odanıza geçer ve hemen yatağınıza dalarsınız.

Siz böyle refahla dinlenir ve uyurken halk dışarıda, İstanbul'un yan sokaklarında yürüyüp didişmekle, çalışıp çabalamakla meşguldür. Dar ve kirli yollar hararet ve taaffün[1] içindedir. O han odaları ne kadar kızgın; daireler ne derece bunaltıcıdır; elbiseler insanı öyle yakar ve ter vücudu için için öyle eritir ki... O içilen soğuk limonatalardan ve birbiri üstüne yutulan dondurmalardan hiçbir fayda hasıl olmaz. İçtikçe susar ve yedikçe yanarsınız. Evet, en iyisi bu saatte evinizde ve yatağınızda olmaktır, bir saat kadar uyuduktan sonra entari sırtınızda musluğun başına geçmek ve bol bol, çarpıştıra çarpıştıra yıkanıp oradan küpte soğumuş veya toprak testide rüzgâra karşı terlemiş suyu ya maşrapa ile veya testi ağzından göğsünüze döke döke içmek, daha sonra da açık pencereye karşı oturup bir sigara tellendirmek işte ikindi üzeri yapılacak yaz keyfi bunlardır.

Benim fikrimce yazın rahat etmek için iki türlü hayat geçirmek lazım gelir. Biri gayet alaturka bir yalı hayatı, diğeri gayet alafranga bir otel hayatı... Bunların ortasında zevkten

---

1 taaffün: kokuşma

ziyade eza, keyiften fazla meşakkat vardır. Mesela Kanlıca, Çubuklu veya Anadoluhisarı sahillerinde kocaman, yarı viran, çok pencereli, geniş sofalı, yarı eşyasız bir yalı... Babadan kalma dört beş dükkân ve gedik var ki size ayda geçinebileceğiniz iradı temin ediyor, hiçbir işle meşgul olmaya mecbur değilsiniz, altı ay yaz ömrünüz hemen hemen yarı çıplak, bir entari ve bir gömlekle, sedirlere uzanmış, fütursuz, zahmetsiz geçiyor. İhtiyar bir emektar uşak evinizin nevalesini almaya, ihtiyar bir dadı yemeğinizi pişirmeye memur... Siz ne alışa, ne verişe karışıyorsunuz, bütün saatleriniz boş, endişesiz ve külfetsiz... Haftalar oluyor ki sırtınıza bir ceket ve ayağınıza bir pantolon geçirmiyorsunuz, iki yabancı çehre görüyorsunuz.

Sabahları uyandınız mı bulunduğunuz yerden, denize bir kamış uzatmak suretiyle balık avında gönül avutuyorsunuz. Istakoz için atılmış sepetler muayene olunuyor, yahut bahçede güller budanıyor. Sonra sıcak bastı mı hemen içeri giriyorsunuz, aşağıda geniş mermer taşlığa bir masa kurulmuş, taze balıklar tavadan yeni çıkmış, rayihası ciğerlerinizi dolduruyor. İştiha ile yiyorsunuz. Kahve, sigara ve uyku... Şimdi arka odada, güneş görmeyen taraftasınız, Boğaz'dan kopan ve denizlerde serinlenen bir rüzgâr yan pencereden içeri giriyor ve cibinliğinizi hafif hafif şişiriyor, deliksiz uyuyorsunuz. Bunu müteakip kayıkhaneye iniyor ve denize giriyorsunuz. Dışarısı güneşli ve sıcak, fakat orası loş, kuytu ve serin... Bir kahve, bir sigara daha, akşam serinliği başlıyor. Deniz tarafına geçiyor ve vapurları kayıkları seyre başlıyorsunuz.

Gece gene böyle, aynı sedirde, aynı rehavet içinde geçiyor ve bakıyorsunuz ki o gün çorap bile giymeye ihtiyaç hasıl olmamış, vücudunuzdan hiçbir uzuv yorulmaya mey-

dan bulmamış, bir damla terlememişsiniz ve bir zerre güneş yüzü görmemişsiniz.

İşte, bence, yazın ideal olan ömür budur. Biraz bahçe biraz balık, biraz kitap ve birçok uyku ve birçok hülya ve birçok istirahatle geçirilen bir işsiz adam hayatı... Halbuki onun yerine bir memur, bir dükkâncı, bir gazeteci, bir amele düşününüz ki her gün çalışmaya, güneş, sıcak ter içinde didişip yorularak geçinmeye mecbur... Onun için yaz ne tahammülsüzdür. Bir ikindi üzeri nerede bulunursa bulunsun, hatta nazır koltuğunda, gene iş, hizmet zordur, bunaltıcı ve uyuşturucudur. Değil yazı yazmak imza atmak bile bu saatte bir yorgunluktur; değil layiha, bir hikâye okumak bile bu zamanda bir zahmettir. Öğlenin rehaveti insanı yavaş yavaş öyle şiddetle kaplar, içini öyle bir fütur ile doldurur ki... Kalem odaları kışın yanan sobaları ile adeta hoştur ve memurlar içinde mesut görünür. Fakat yazın camlardan giren güneş başlarında yanarken biçareler ne ezgin, ne mecalsiz ve ne harap dururlar.

Eskiden İstanbul'da yazlar hemen hemen ekseriyet için bir tatil gibi geçerdi. Bir kere memur cuma, pazar ve çarşamba günleri inmezlerdi. En fakirinin bile gene bir köy civarında bir sayfiyesi vardı. Orada başlarında takke, bellerinde kuşak, yalın ayak, püfür püfür haftanın üç gününü istirahatte geçirirlerdi. Diğer günlerde de kaçamak yaptıkları çok olurdu. Hatta Sarıyer'e, Kavak'a naklettik diye aylarca memuriyetlerinin başına uğramayan ve ömürlerini kahvelerde, Boğaz'dan kopan poyraza göğüslerini açarak tavla oynamakla geçiren memurlar çoktu.

Şimdi herkes maişet derdi içinde, yaza, kışa bakmadan, her gün iniyor, han merdivenlerini dörder dörder atlayarak, sağa sola başvurup cevabı red alarak, yokuşlar tırmanıp

yangın harabeleri dolaşarak bir hizmet, bir ekmek parası arkasında bin zahmet, bin külfetle koşuyor ve akşamları evine bîmecal dönüyor. Ayda dört yüz kuruşla evler idare edilen o devrin yazlarında kimin için fazla çalışmak mecburiyeti vardı? İstanbul yanıp tutuşur, halk Boğaziçi kenarlarında sedirlerine uzanmış serin serin uyurdu.

Yazın bir köprüyü, bir Fincancılar yokuşunu boylamak, bir tramvay arabasına binmek, bir vapurda yer bulmak ne külfetli, ne zahmetli bir iştir. Eskiden buna nadiren katlanırdık... Zaten o zamanlar kimsenin müstacel,[1] mühim işi olmazdı; bir gün, bir hafta, bir ay değil, koca bir mevsim bile işlerin teehhüre[2] tahammülü olurdu:

"Hele havalar bir serinlesin..." diye dört ay ileriye atılan ne mühim işlerimiz vardı... Halk mevsimlere göre kendisine bir tarzı hayat seçmişti; âdetlerimizi iklime uydurmuştuk; muhakkak ki bu sıcak günlerde sabahtan ikindiye kadar mütemadiyen İstanbul'da, bir iş peşinde vakit geçiren adamların sıhhati muhtel[3] olur ve gene muhakkak ki ne elbiselerimiz, ne binalarımız bu yaz mevsimiyle münasebettardır. Burada yazın bir uzun tatil ve istirahat devresi geçirmeye herkesin ihtiyacı vardır.

Yukarıda, yazın ya pek alaturka, ya pek alafranga yaşamak lazım geldiğini söylemiştim... Alaturkası hiç giyinmeden entari ile yaşanan hayattır, alafrangası günde beş kat elbise ve bir kat çamaşır değiştirerek yaşanılan hayat... Sabahleyin sırta geçirilen elbise ile akşamı etmek ne azaplı bir mahkûmiyettir, ya bütün gün değişmeyen bir ayakkabı? Artık bu tahammülsüz bir işkencedir. Paralı bir Frenk, yazın

1 müstacel: aceleye getirilmiş
2 teehhür: erteleme
3 muhtel: bozuk, bozulmuş

laakal[1] üç kere elbise değişir, iki defa yıkanır ve dört, beş kere de ayakkabısını dinlendirir. Bir gömleği bir gün mütemadiyen giyen adeta ayıplanır... Biz ise, yazın bile, üç günden aşağı gömlek nadir değiştiririz. Eski adamlar, o zamanki elbiselerine nazaran yaz sıhhatine itina ederlermiş; bizler alafranga elbiseye başlayalı temizlikten de mahrum kaldık!

Yaz bir kat elbise ve iki kat çamaşırla çıkmaz. İstanbul'un böyle birdenbire bastıran sıcaklarına her türlü itina ve refahtan mahrum yorgun vücutlarımız pek kolay tahammül etmez. Daha hararet yeni başladı, fakat görüyorum ki çehreler şimdiden süzüldü, vücutlar şimdiden eridi.

Yazın vücutlar bol uyku, bol çamaşır, bol elbise ve bol su ile muhafaza olunur. Endişe-i hayat uykuya mı meydan bırakıyor? Maişet darlığının bol çamaşır almaya mı tahammülü var? Bu kurak geçen bahar bentlerde su mu koyacak? Dinlenmeye imkân mı bulunuyor?

Bana öyle geliyor ki bizim halimize düşen bedbahtlar için yaz bile bir azap oluyor. Bir ikindi güneşi altında yaya olarak köprüyü geçen bir adam emin olunuz ki mesut sayılamaz ve orada attığı her adım hayatından bir saate mal olur. Yaz; uyku, istirahat, esneme, gezinme, entari ve terlik mevsimidir. Bir tek elbise ve çift kundurasını giyerek sabahleyin bu sıcakta sokağa, işe koşan ve akşamüstü evine aynı kıyafette dönüp aynı elbiselerle oturan bir adam bilsin ki kış mevsimi çıplak olarak dolaşan bir bedbahttan hemen hemen farkı hiç yoktur.

---

1 laakal: en azından

DEVENİN DERDİ

Geçen gün, gazetede develere ait bir fıkra okuduktan sonraydı, bahar güneşine göğsümü ve yüzümü vererek düşünceli, fakat memnun, ağır ağır Edirnekapısı'na kadar yürüdüm; ücra semtlerde fakir halkın hayatına karışarak yabancı yabancı dolaşmak, harap mescitler, güzel türbeler ve sarmaşıklı duvarlar arasında bir seyyah gözüyle memleketimi gezmek seyranlarımın en zevklisi, en lezzetlisidir. Senede böyle birkaç defa, mart ve teşrinisani[1] içinde, Samatya, Eyüp, Topkapı civarına doğru tek başıma zevk cerrine çıkmak[2] eskiden, ta çocukluğumdan beri âdetimdir. İşte bu itiyatla, birkaç gün evvel, yine yollara düştüm ve eski İstanbul'u baştan başa geçip ta surların haricine kadar uzandım, kırlara çıktım... Neredeydim, bu yemyeşil ovalar ortasındaki tenha köylerin ismi neydi, dönmek için en kısa yol neredendi, hiç bilmiyor ve bu meçhuliyeti zihnimde muhafaza için de kimseye sormak istemiyordum. Gide gide henüz yeşillenmeye başlamış iki söğüt ağacının altına, bir yıkık çeşme başına vardım. Uzakta, tarlalarda rençperler ça-

1 teşrinisani: kasım ayı
2 cerre çıkmak: medrese öğrencilerinin din kurallarını uygulatmak üzere köylere dağılarak karşılığında mal ve para toplaması

lışıyordu; fakat yanımda kimseler yoktu. Oturdum, bir sigara yaktım ve Eyüp üstünden, Haliç'e doğru, Okmeydanı'yla karşı karşıya etrafı seyre daldım. Manzara o kadar güzel, güneş o derece parlak, hava öyle saftı ki adeta kendimden geçmiş, kendimi unutmuştum, birden sıçradım: Kulaklarımın yanında kuru, kaba sesli bir çan dalgalandı... Döndüm ve bir deve ile burun buruna geldim. Evet, iri, başıboş, yaşlı bir deve... Başını ta enseme uzatmış, kara, kocaman, düşünceli ve meyus gözlerini üzerime dikmiş, adeta bir yol soracak, bir dert danışacak, bir laf edecek gibi manalı, beşeri bir bakışla duruyor, laubali bir tarzda geviş getirmesine devam ederek, bekliyordu. Sanki:

"Şu su başı, şu bahar günü ve şu yeşil kırlar ne hoş... Sen de benim gibi dalgın ve üşünceli, benim gibi yalnız ve işsizsin, ister misin oturalım, sen sigaranı iç, ben gevişimi getireyim ve biraz dertleşelim, dertlerimizi anlaşalım!"

Başımla işaret ettim:

"Peki hacı baba," dedim "istediğin gibi olsun!"

Deve karşıma çöktü, o güzel, o munis, o dertli, o derin ve o vakarlı kapkara gözlerini gözlerime dikerek şu veçhile benimle hasbihal etti:

"Derdimiz bizim de çok, baştan aşkın ama en acıklısı, yüreğe en fazla işleyeni haysiyet derdi... Biliyorsunuz ki bizler, develer, halim selim, mütehammil[1] ve sabur[2] olmakla beraber çok da ananeperest, çok ta mutaassıp ve haşin mahluklarız. Deve kini sizin lisanınızda bile mesel olmuştur, boyun eğer, fakat kin tutarız. İçimizde kin ve husumet on

---

1 mütehammil: tahammüllü
2 sabur: sabırlı

bin seneden beri, birikti, birikti, nihayet yüreğimizi doldurdu, ağzımızdan taştı; o kadar geviş getirirken çiğnediğimiz madde safra ve luab değil, artık kin ve husumettir. Kin ve husumet içinde diş gıcırdatmakla ömür geçiriyoruz! Ah, bu meşrutiyet, bütün eski ve güzel usulleri değiştirdi, faydalı ve zarif âdetleri terk ettirdi, her işi hercümerce uğrattı, memleketi nihayet şu hale soktu. Siz 'Hiçten adamlar nazır oldu, müvezziler sadarete geçti, cahiller kürsülere kondu, sefiller servetlere boğuldu' diye kızıyor, ehliyetsizler elinde kalmaktan şikâyet ediyor, herkesin yerinde kullanılmadığını ileri sürerek kıyametler koparıyorsunuz... Bizler öyle olmadık, aynı felakete uğramadık mı? Bir zamanlar bütün ahalinin hürmet ve riayetini kazanmış olan develer, halkın:

'Ne şirin, ne halim mahlukat!' diye itibar gösterdiği; çocukların, masum yavruların:

'Hacı babalar!'

hitabıyla sevdiği, seyrettiği; kadınların ise, Anadolu'da doğup büyümüş olmamıza rağmen, Mekke ve Medine'den gelmiş mukaddes bir güzar[1] gibi:

'Mübarek hayvanlar!'

teveccühüyle kadir ve meziyetini göklere çıkardığı develer nihayet meşrutiyetin bin hatası arasında bütün mevki ve itibarlarını kaybettiler, katır ve merkep makulesi gibi adi ve hasis işlerde kullanılmaya, çoluk çocuk maskarası olmaya başladılar. Bizi şu koca kamburumuza, şu yamru yumru bacaklarımıza ve düşük dudaklarımıza rağmen o derece seven, sevimli ve şirin bulan, mübarek ve mukaddes addeden halkın teveccühünü kaybetmek, düşününüz, ne felaket, ne acı

1 güzar: geçiş

ve ne derttir!... Vakta ki hürriyet ilan olundu ve sırtımıza rey sandığı kondu, ben, derhal arkadaşlara:

'Bittik, mahvolduk!' dedim; onlar, evvela anlamadılar, bu ufak alametten şu koca felaketi hissedecek derecede zekâ ve feraset gösteremediler:

'Canım hacı, ne oluyorsun, işte bak, ne müzeyyen, ne şatafatlı bir alay, 'sürre'den daha parlak, daha şaşaalı ve daha eğlenceli... Bir zaman padişah fermanı taşırdık, şimdi de milletin kurtuluş beratını taşıyoruz, yine itibarımız yerinde, yine teveccüh baki!' diyerek aldandılar ve beni de aldatmaya çalıştılar. Fakat ben, akşamleyin onlara dedim ki:

'Hayır kardeşler, ben bu alayı beğenmedim, bu sürreyi benim gözüm tutmadı, önde zurna dümbelek, arkada laterna, ortada muzika, bu çok karışık, çok gürültülü, çok uygunsuz iş... Hem siz rey sandıklarını hafif buldunuz ama benim omuzlarımı çökertti, galiba içindekiler helal mal değildi! Mademki bir defa bu işlere, bize ait olmayan bu adi işlere bizi soktular, artık halas ümidi yoktur, başımızı beladan kurtaramayız, daha kim bilir ne adi ve ne güç hizmetler görmeye mecbur olacağız!'

Dediğim birer birer çıktı; her intihapta[1] sopa, sille ve hile ile halktan alınan pusulalar sırtımıza yerleştirildi, sahte bir neşe ve soğuk bir azamet içinde zurna sesleri ve davul patırtılarına karışmış olan sokaklarda gezdirildi, tozduruldu. Fakat biz her defasında halkın teveccühünden bir miktar daha kaybettiğimizi, artık:

'Mübarek hayvanlar! Hacı babalar!' diye takdir görmediğimizi anlıyor, kederimizden sararıp soluyorduk. Fırka-

1 intihap: seçim

cılar bizleri, develeri de en münasebetsiz, en aykırı işlere sokmuşlar, haysiyetimizi kırmışlardı. Onlara hizmet ettikçe, alelhusus böyle siyasi dalaverelerine karıştıkça ahali bizden adamakıllı yüz çeviriyordu. Hatta bir kısmı, muhalifler daha ileri vararak:

'Bütün develer İttihatçı olmuş, İttihat kulüplerine yazılmışlar!' diyorlar, iftira ediyorlardı. İttihat merkezi nedense halim, muti, sessiz ve itiraz ve tenkidi sevmez olduğumuz için mi nedir, bizleri, develeri kendi efradı, kendi ihvanı[1] addeder, bütün siyasi nümayişlerinde[2] bizi kullanırdı. Niyazi Bey'in Hürriyet Geyiği'nden dolayı bütün geyiklerin İttihatçı oluşu, geyik görünce insanın İttihatçıları hatırlayışı gibi... Halk nazarında İttihatçı, deve ve geyik birbirini hatırlatan üç isimdi ve biz bunun adamakıllı farkına vardığımız içindi ki o sandık alaylarında yer yarılsa da koca kamburlarımızla yere batsak diye içimizden yalvarır, ahalinin yüzüne bakmaya utandığımızdan başımızı havaya kaldırır, uzaklara bakardık.

Derken Harbi Umumi patladı, ben bunu haber alınca:

'Arkadaşlar,' dedim, 'en fena günlere çattık, İttihatçılar bizi nümayiş ve menfaatlerine vasıta ve alet olarak kulanmak mutadındadırlar, muhakkak bu harp işlerinde de bize büyük bir angarya vereceklerdir. Fakat, düşününüz ki muharebe, zurna, laterna önde, bebek gibi süslü kız çocukları sırtta İstanbul sokaklarında dönüp dönüp dolaşmaya benzemez, can tehlikesi var!'

Korktuğumuz başımıza geldi, kimimizi Mevlevi taburları, kimimizi nakliye kollarıyla dağlar, kıtalar aşırarak ta kum

1 ihvan: yakın dostlar
2 nümayiş: gösteri

çöllerine kadar sürdüler. Açlık, susuzluk, meşakkat, hangi birini sayayım? Develer bu harpte neler görmediler, ne felaketler çekmediler ki... İlle içimizden birine bir cengâver çocuk sahip oldu, her sabah Frengin diş macunu ve diş fırçasıyla zavallı hemcinsimizin zorla dişlerini ovardı... Düşününüz, mübarek bir deve ağzında, ne olduğu bellisiz bir Frenk ilacıyla domuz tüylerinden mamul fırçayı! Bu ne hürmetsizlik, bu insafsızlıktır! Bari bir misvak olsaydı... İşte biz, bu ananeperest, mutaassıp ve muhafazakâr develer böyle maceralar, böyle dertler gördük! Nihayet mütareke oldu, fakat itibar ve haysiyetimiz bozulduğu için artık bir daha o eski hürmet ve eski teveccühü bulamadık. Sürreden ve intihap alayından bile mahrum kaldık. Herifin biri şu âciz ve zâf[1] halimizden bilistifade hörgüçlerimize süt ve sütlü un ilanları koyarak iki klarneta, bir zilli maşa önde, çoluk çocuk arkada, apokurya eğlencesi gibi bize sokakları gezdirmeye başladı! Eh, ne yaparsın, buna da katlandık, süttür, undur, haram mal değildir, bunu teşhir bir günah sayılmaz diyorduk. Fakat geçen gün, ah müthiş, o unutulmaz gün, bir de ne göreyim, bizden, develerden birinin iki yanına iki koca binlik takmışlar, rakı, şarap ilancılığı ettirmiyorlar mı? Vah zavallı deve vah! Sürre ve intihap alayında imiş gibi aynı azamet, aynı vekar, aynı yüksekten bakışla ortada salına salına geçiyor, halka haram mal tavsiye etmiyor mu? Aklım başımdan gitti, bir defa:

'Hacı birader, bu halin ne?' diye bağırmışım ve o hiddetle yularımı sahibimin elinden koparıp kırlara düşmü-

1 zâf: zayıflık, güçsüzlük

şüm... O gün bugündür tek başıma dolaşıyor, yeisle divane olmaktan korkuyorum!

Vah bize vah!"

Devenin o güzel, o munis, o dertli, o derin ve o vekarlı kapkara gözlerinden kocaman iki damla yaş fırladı, bir defa da, ah çeker gibi, uzun uzun, yaslı yaslı böğürdü. Meğerse develerin derdi ne kadar da bizimkine müşabihmiş![1] Develerle ne kadar da Turhalli, bir halli imişiz!

Vah hepimize, develere ve bizlere!

---

1 müşabih: benzer

ÖLÜME DAİR...

"İsterim, bekliyorum!" diyenlere inanmam: Bana öyle gelir ki arzusuyla ağzına bir tabanca sıkan veyahut Sarayburnu'ndan kendini akıntıya atan kimseler bile: "Belki kurşun sapar, belki bir kurtaran çıkar..." ümidiyle, bu son ümitle intihar ederler... "Ölümden korkmam!" diyen bir adam öleceğine, nedense, en az ihtimal veren bir adamdır. Dindar veya dinsiz, herkes ölmekten korkar: Biri ceza görürüm, biri artık hiçbir şey göremem diye... Bildiğim hikâyelerin en manalı ve en beliği[1] Oduncu ile Azrail hikâyesidir:

"Gel canımı al!" diye çağırıp da karşısında ölüm meleğini görünce:

"Sırtıma şu yükü koyuver!" diyen ihtiyar bütün insanların hissiyatına tercüman olmuştur. Ölmemek için kahır ve cefa çekmeye kim razı olmaz?

Mesela milyoner "Karneci"ye:

"Yüz sene daha yaşayacaksın, fakat taş taşımak şartıyla..." dense:

"Hayır zengin olarak ölmeyi tercih ederim!" der mi? Hiç zannetmem... İntihar eden her adama, kabil olsa da:

"Diril!"

1 beliğ: etkili söz

denebilse muhakkak ki oynaya oynaya dirilir. Kurtulduktan sonra tekrar intihara kalkışanlar görülmüştür; fakat bunlar intihar esnasında korkusundan aklını büsbütün kaybeden ümitsiz delilerdir. Zaten hayvanları insanlardan daha mesut eden keyfiyet hayvanatın ölüm hakkında bir fikri, bir hissi olmamasındadır...

Acaba hayatımızda ölümü kaç defa hatırlar, kederlenir ve korkarız? Hesaba sığmaz... Yirmi dört saatin muntazaman bir saati ölüm korkusuyla geçer: Vapur batar, tren çiğner, otomobil çarpar, taş düşer, kurşun işler, hastalık geçer diye ömrümüzü korku temelinden heder eder. Halbuki hayvanlar ölümü bilmezler, velev ki yanında hemcinsleri boğazlansa... Hoş bilmekle beraber insanların elinden korkmaktan başka ne gelir... Keşke biz de bilmesek, çaresini bulmadıktan sonra hastalığı ister bil, ister bilme... Ölüm hakkındaki böyle yarı bilgi değil midir ki insanları bile bin türlü müşkülata, ezaya, mecnunluklara sevk etmiştir...

Kimimiz kendimize ölüm intihap ederiz: Kısa bir hastalıkla yatakta veya kalp sektesinden sokakta öleyim deriz... Bazısı boğulmayı, bazısı yanmayı, bazısı bir kaza esnasında parçalanmayı tercih eder... Kimimiz hiç korkmaz görünür, mezarını sağlığında yaptıranlar, kefenini başında veya bohçasında taşıyanlar çoktur... Fakat bütün bunlar korkudan ileri gelir; ben bir zat tanırdım ki hayatında bir türbe bahçesinde lahdini hazırlatmış, bir de içerisine, ucu türbedar odasına giden bir çıngırak kaytanı koydurtmuştu:

"Ölmekten korkmuyorum," derdi, "fakat ya öldü diye gömerler, mezarda canlanırsam çıkamamaktan korkuyorum, çıngırağı onun için yaptırdım!"

Geçenlerde vefat etti, bittabi çıngırağı da çalamadı...

Bereket ki hepimize ölüm, en yaklaştığı zaman bile uzak görünür. Rüfekasından[1] biri bir hastayı ziyarete gitmiş, bakmış ki son saatinde... Arkadaşını tanıyamamış bile, köşedeki bakkal zannetmiş ve:

"Nasılsınız, iyisiniz inşallah!" sualine:

"Hamdolsun, geçiştirdim bakkal ağa!" demiş, öbürü dayanamamış:

"Bu akılla sen zor geçiştirirsin!" demiş!

Ölüm fikrinin dünya kurulalıdan beri insanlara yaptırdığı lüzumsuzlukların had ve hesabı yoktur... Bu hususta bir nebzecik tahkikat yapmak fikrimi ispata kâfi gelir. Ölüm korkunçtur, fakat onu, olduğundan fazla korkunç değil, biraz da nasıl diyelim, ölüm kelimesinin dehşetine pek yakışmıyor ama, tuhaf ve gülünç yapan da onlardır, biziz. Medenilerin bu baptaki âdetleri, o teşrifat, o merasim, o bâtıl itikatlar, o esassız üzüntüler, onlar malum... Hepimiz biliyoruz, hepimiz manasızlıklarını anlıyoruz, fakat ölümün kendinden korktuğumuz için etrafında yapılan işleri de, ne olur, ne olmaz, pek uluorta tenkide cesaret edemiyoruz.

Lakin, emin olmalı ki, ölüm daha az feci görünürdü, daha külfetsiz şeraite, daha basit ve makul teşrifata tabi olabilseydi... Maatteessüf pek azı müstesna olmak şartıyla ha vahşi kabileler, ha medeniler bu bapta ölümü daha feci bir şekle sokmak için tamamen birleşmişler ve lüzumsuzcasına onu daha debdebeli bir mertebeye çıkarmışlardır. Ölü, nam ve nişanı kalmayacak surette gürültüsüzce, adeta gizliden gizliye derhal ortadan kal-

1 rüfeka: arkadaşlar

dırılsa, ne merasim, ne mezaristan olsa, eminim ki ölüm bu derece korkunç görünmezdi... Onun için Afrika'daki bir kabilenin bu hususta ittihaz ettiği[1] usul en doğrusudur: Öleni akrabasından biri sessiz, sedasız, bacağından sürükleyip doğruca nehre götürür atarmış... O kadar! Halbuki diğer birçok kabail[2] bunun büsbütün aksini yaparlar ve bir ölü için lüzumsuz yere, bin can telef ederlermiş... Mesela bir kısmı, velev ki eceliyle ölmüş olsun, her ölü için bir kişiyi öldürmek ve intikam almak usulünü muvafık bulmuş: Ali öldü mü, gider Veli'yi vururmuş... Hatta Ali'nin matemi Veli'nin katline kadar sürermiş! Cava'ya civar bir adadaki usul daha müthiş: Oğlu vefat eden her babanın sokağa çıkar çıkmaz tesadüf edeceği herhangi bir şahsı öldürmek hakkı imiş... Mesela, düşününüz, siz, dalgın dalgın işinize giderken arkanızdan biri koşup kafanızı bir kılıçta bedeninizden ayırıyor... Neden? Zira demin onun bir oğlu ölmüş, siz de tesadüfen oradan geçivermişsiniz... Bedavaya ölüm işte buna derler. Mamafih daha fenası, daha müthişi de var: Moğolistan'da beylerden biri vefat edip de cenazesi defnine götürülürken silahşörleri, derhal:

"Haydi, öbür dünyada beyinize hizmet edin!" diye haykırarak önlerine geleni kılıçtan geçirirlermiş! Bir Afrika kabilesinde ise âdet başka türlü imiş: Kabile şeyhi öldü mü, oğulları yalın kılıç saraydan dışarı fırlarlar ve güya, teessürlerinden akıllarını kaybetmiş gibi yaparak kimi bulsalar parçalarlarmış! Hatta ne kadar fazla adam keserlerse babalarına o derece muhabbetlerini ispat etmiş olurlarmış... Eski Amerika kabilelerinden birinde kral ölünce esirler, esireler, zevceler ve cariyeler, binlerce kişi intihar etmek mecburi-

1 ittihaz etmek: kabul etmek
2 kabail: kabileler

yetinde imiş... İsterlermiş ki kral ahrete bir intişam alayıyla, bütün hademe ve haşemesi beraber gitsin!

Diğer bir hayata, ahrete itikat yüzünden bazı kabilelerde daima bir ölüyü, birkaç ölü takip edermiş. Mesela küçük bir çocuk mu öldü, anası, yahut, hiç olmazsa dadısı, çocuğu öbür dünyada sütsüz ve bakımsız bırakmamak için intihar edermiş!

Zevcelerin ateşte yakılması meselesi de ayrı...

Tedfine[1] gelince: Bunun bin türlüsü var: Kimi yerde, dediğim ve beğendiğim gibi, götürüp suya atıverirlermiş, arkasında ne kimse intihar edermiş, ne kimse ateşe atılırmış... Fakat bazısında suya atarken bacağına bir deip takıp haftalarca kenara bağlayıp bırakırlar, balıklar etlerini tamamen yedikten, kemiklerini soyduktan sonra gelip çıkarırlar, iskeletini sepete koyup tavana asarlarmış! Niçin, ne lüzum var? Kimbilir, belki akıllarınca bir hikmeti vardır!

Asya adalarının bir kısmındaki usulü de fena bulmadım: Ölüyü dört direk dikip üstüne bağlarlar, etrafına sarmaşıklar dikerlermiş; az zamanda yeşillik öyle büyür, öyle örtermiş ki ceset yemyeşil bir kefenle tamamen kapanır, meydanda ancak yeşil bir küme kalırmış! Bu şairane bir tedfin... Bazı yerde de mezarın üstü yemeklerin envaı ile dolarmış, bu da oburca tedfin... Bazısında ise meşaleler yakılır ve çıplak genç kızlar tarafından sabaha kadar rakslar yapılırmış, bu da zevkperestane tedfin...

Ta eski zamanlarda bir kısım kabileler yaşlıları, vakit ve miadı ne ise, o gelince yemek âdetinde imişler. Mesela adam yetmişine bastı mı, bir sabah, oğlu yanına gelir:

"Haydi, baba, miadı geldi, hazır ol, seni yiyeceğim!" dermiş... O ak sakallı baba da, itirazsız kendisini oğluna teslim

1 tedfin: defnetme, gömme

eder, o da, vazifesini ifa etmekten gelen bir memnuniyetle pederini silip süpürürmüş! Sonraları bu âdet bir derece değişmiş: Yaşlılarla hastalar bilhassa bu iş için alıştırılmış olan azılı köpeklere atılırmış! Fakat gitgide toprağa gömme âdeti meydan almış, yalnız, bazı kabileler, buna bir türlü tamamen alışamamışlar: Gömdükten sonra çıkarır ve güneşte kurutturlar, iskeletinden çitler yaparlarmış!

Çin ahvaline dair tafsilat veren bir kitapta okumuştum: Çinliler kadar ölüme kayıtsız hiçbir millet yokmuş... Hatta birbirlerine tabut hediye ederlermiş. tabut makbul bir hediye imiş... Fakat cenaze merasimini o derece debdebeli, külfetli yapmak âdetmiş ki bu uğurda iflas eden, mahv ve perişan olan ailelerin had ve hesabı yokmuş!

Hülasa insanlar hiçbir zaman, hiçbir yerde ölüme karşı ittihazı[1] lazım gelen en sade, en külfetsiz ve en az feci, en az korkunç usulü keşf ve tatbik edememişlerdir: Derhal, sessizce, cesedi ortadan yok etmek... Onun için, bana:

"Ölümlerden hangisini beğenirsin?" diye sorarlarsa vereceğim cevap şudur:

"Bir kaza, bir iştial[2] neticesinde, berhava olmayı..."

Keşke ruhumuz, kimseye zahmet ve külfet vermeyerek uçup giderken bedenimizi de o gideceği yere beraber götürse, veya yolda insan eli değmeyecek bir yere, fezanın bir boşluğuna bıraksaydı...

1 ittihaz: alma, edinme
2 iştihal: tutuşma, patlama

BİR KIR GEZİNTİSİ

Havai ve afaki musahabeler[1] için bahardan müsait bir mevsim olur mu? Baharda insanlara bakınız, en az "Eşref mahlukat" oldukları, devre bu devredir: Kırlarda gezerler, ot yerler ve süt içerler, hülasa insanlıktan uzaklaşarak en çok bu zaman başka hayvanlara benzerler. Denebilir ki bahar yerden fışkıran elvan elvan, körpe ve gürbüz otlarıyla insanları maziye, nutuk hassasıyla müşerref olmadıkları en eski ve en iptidai zamanlara irca eder;[2] benliğimizde bir basitlik hasıl olur, dünyanın terakki ve medeniyet dediğimiz külfetlerinden uzaklaşmaya, dereler, tarlalar kenarında, çiçekli ağaçlar altında vaktimizi, otlar gibi başımız yerde geçirmeye can atarız.

Baharda yediklerimiz nedir? Yeşil salata, marul gibi çiğ çiğ çiğnediğimiz otlar değil mi? Kırlara bir göz gezdiriniz; iki büklüm eğilip mütemadiyen yerden labada, gelincik, kuzukulağı, hindiba toplayan insan sürülerinin, yanı başlarında otlayan dört ayaklı mahlukattan farkları nedir? Bahar bizi onlara benzetir ve insanlar en çok baharda hayvanlarla meşgul olurlar: Kuzu ve keçi yavruları dizlerimizdedir. Yeni çıkan piliçleri okşar, severiz. Kanaryalarımıza yumurta verir;

---

1 musahabe: sohbet
2 irca etmek: döndürmek

atlarımızı çayırlara çıkarırız; hülasa hep dört ayaklı veya kanatlı mahlukat arasında halli hamur oluruz. Aramızda bahar sağlam bir rabıta,[1] bir muhabbet örer. Kırlarda insanlarla hayvanlar, insan yavrularıyla hayvan yavruları bir arada karşılıklı pek tatlı, pek samimi bir zaman geçirirler!

Binaenaleyh insanlar için baharda kır gezintilerinden daha tabii ne olabilir? İşte bu arzu, bu kanaat tesiriyle çoktandır, güneş açalı ve etrafı yeşilleneli, uzun bir kır gezmesi yapmak istiyordum. Balkondan baktıkça beni kendisine çeken Uzunçayır etekleri ve Çamlıca yamaçları dün büsbütün cazibeli göründü. Kimseye haber vermeden, gizli bir mülakata gider gibi, usulcacık evden çıktım ve Kurbağalıdere boyunca, içerilere doğru, ağır ağır yürümeye başladım.

Bu kadar yakınımızda, dört adımlık yolda bu derece güzel yerler varmış da neden gezmezmişiz? Neden Kadıköy halkı bu şaşaalı pazar günü akın akın bu taraflara koşmuyor ve bu kırları hayat ve hareketle, bir çiftlik bahçesi gibi doldurmuyor? Yolum, evvela, bostanlar arasına tesadüf etmişti; bahar havasına biraz fışkı kokusu katıştıran basık, sulak bostanlar... Erikler çoktan çiçeklerini dökmüşler, sık bir yaprakla örtülüp yemyeşil olmuşlardı. Halbuki armutlar henüz çiçekteydi, yeşilsiz, düz beyaz çiçekler içinde... Ayvalarla elmalar ise pembe çiçekler ve küçücük yeşil yapraklarla yarı yarıya, yeşilli pembeli, terütaze bir halde... Asıl güzeli kestanelerdi: Bir yere geldim ki, elli kadarı bir sıraya dizilmiş ve baştan başa çiçeklenmiş, arılar içinde, pürhayat ve mesut duruyorlardı! Derken bir yamaca çıktım, biraz sonra indim.

1 rabıta: bağ

Çıkarken yürüdüğüm yerler papatyalıktı: Bembeyaz... İnerken yabani hardalla örtülü: Sapsarı... Bir tahta köprü geçtim ve bir yonca tarlasına girdim: Dizlerime kadar körpe, yumuşak, rayihalı bir yeşilliğe gömülmüştüm. İşte o zaman, demin bahsettiğim insanlık ve hayvanlık müşabehetleri[1] nazarımda büsbütün halledilmiş bir dava olarak tecessüm etti. Etrafıma baktım ve kimse görmediğinden emin hemen yerlere yattım, döndüm, kalktım, silkindim ve diz üstü oturup, yüreğim nihayetsiz bir saadetle taşkın, etrafı seyre daldım. Ağzımda bir tutam da yonca vardı!

Bahar bizi öbürlerine benzetiyor!

Avdette akşam olmak üzereydi. Şehre yaklaştıkça yolumun üzerinde insanlar görünmeye başladı; üçer, beşer küçük ev hanımları kırlara dağılmışlar, yamaçlarda yer bulup, ayaklarını aşağıya uzatmış, gülüşüp konuşuyorlardı. Erkekler de böyle dörder, beşer dolaşıyorlardı. Şöyle yüksekten baktıkça bu yeşilliklere gömülü oturan veya dolaşan rengârenk insan kümeleri için:

"Canım, niçin yemiyorlar, otlamıyorlar?" diye kızacağım geliyordu. Otlar o kadar güzel, her yemekten daha iştiha verici, daha nefis görünüyordu. Ot deyip de geçmemeli; seçmeden bir tanesini koparalım: Derisindeki o şeffaflık ne güzeldir, ne körpe kırılır ve ne kendine mahsus bir rayihası, bir cazibesi vardır. Sade tazesinde değil kurusunda bile bir letafet bulurum. Taze çayır veya kuru ot kokusu bence bütün rayihalardan daha tesirli ve nefistir. Onun üstünde yalnız bir koku vardır ki maalesef şişeye girmez ve lavantası yapılmaz: Yazın yağmurdan sonraki toprak kokusu. Sonra

1 müşabehet: benzerlik

otlar veya kökleri, o mahviyetkâr hallerine rağmen ne hassalı, ne tesirli terkibata maliktirler. Ot vardır ki ölümdür. Hülasa otların, ayaklarımız altında zelil ve sefil sürünüşlerine bakıp küçük görmek doğru olamaz. Hayatımızı otlar yürütür ve bizim de bir gün, nihayet, ne olsak, olacağımız ottur, mezarımızdan fışkıran otlar! Kan, kemik, pıhtı yığınının bir kucak yemyeşil, taze ve rayihalı ot oluşundan güzel, bundan nazik tabiatta ne vardır?

Bugünkü kır gezintimden otlara karşı derin bir hürmetle avdet ediyordum. Ota ait ne varsa bana hoş görünüyordu. Çıkışı, büyüyüşü, kesilişi, yığını, yenişi, rayihası; her şeyi... Hani bir fıkra vardır: Şairle bir cahil, kaba arkadaşı kır gezmesi yapıyorlarmış, bir çayıra varmışlar, öyle bir çayır ki tıpkı demin benim içinde yuvarlandığım ve dişlerimle yoncasından bir tutam kopardığım çayır gibi... Şair derhal bahara dair bir kaside okumuş ve her şair gibi bu manzumesinde bir sürü saçma sapan arzular ortaya koymuş: Sevgilim yanımda olsa, kelebek kovalasa, ben de ardından koşsam, şöyle olsa, böyle olsa gibi... Manzume bitmiş, şair de arkadaşına sormuş:

"Peki, sen burada ne olmak, ne yapmak isterdin," demiş, "anlat!"

Cahil adam:

"Ne olmak isteyeceğim, bir eşek olsam da şu yoncaları yesem... Bunu isterdim!" demiş.

Şu fıkrayı güya cahili tezyif[1] için irad ederler.[2] Fakat bana kalırsa onun arzusu şairinkinden herhalde daha tabiidir.

1 tezyif: alaya alma
2 irad etme: söyleme

Hatta kuzu, inek olmak istemeyip merkebi bilhassa tercih etmesini de ben güzel ve kıymetli buluyorum: Dikkat ederseniz görürsünüz ki baharın zevkini eşekler sair hayvanlardan fazla hissederler ve bu hislerini pek iyi gösterirler; mütemadiyen çayırlarda sırtüstü yatıp tepinerek, sevinçlerinden mütemadiyen haykırarak ve bazen de bir manzaralı tepede oturup derin derin, tiryaki bakışlarıyla etrafı seyrederek...

İsterseniz siz de benim kabalığıma veriniz: Bahar gezintisi bana bir ot iştihası verdi ve otlanan hayvanata karşı da yüreğimde bir kıskançlık uyandırdı! Ne yazık ki insanlar, şu ekmek, et vesaire kıtlığı, şu maişet zorluğu içinde gözleri önünde serilip giden çayırlardan doğrudan doğruya, otlamak suretiyle kolayca istifade edemiyorlar, şu feyiz ve bereketten nimetlenemiyorlar!

YENİ ŞAİRLERE DAİR...

Ziyaretime gelen misafirlerden biri ya unutmuş, ya atmış veyahut da kasten bırakmış, koltuğun üstünde yepyeni bir "Sekizinci Kitap" buldum... Şiirle, alelhusus yeni şiirle meşgul olmayan kariler[1] bittabi şirket vapurları gibi numarasıyla anılıp tanılan veya tahvilat gibi rakam tahtında alınıp satılan bu kitapların şu şekilde rakamlanışına akıl erdiremezler, bunu yeni şairlere ve parmak hesabı veznine has bir züppelik ve hoppalık addederler. Öyle ya, kitap ismi bulmak da güç bir iş mi? Çocuğa isim takmaktan daha kolay... Zira berikinde yine adam ismine uyan bir kelime olması lazım gelir, halbuki bunda ne desek olur... Olur ama bu kitap öyle bildiğimiz her kitap gibi bir kişinin kârı, bir babanın evladı, bir zekânın mahsulü değil, pansiyon gibi bir şey, nasıl ev buhranı varsa şimdi kâğıt ve gazete buhranı da var, genç şairler buna çaresaz olmak için bir ufak kitaba oda oda sığışmışlar, daha kestirmesi bir kitap neşretmişler ki sanki gazete; işte böyle gazete desek değil, mecmua veya kitap desek o da değil, hülasa muamma ve bilmece gibi izahı güç, "idarei maslahat" namına yapılmış bir eser, bunun adı da sırasıyla

1 kari: okur

birinci, ikinci, yedinci, sekizinci, ilah... kitap... Bugünlerde anlaşılan sekizincisi neşredilmiş; her nedense benim Arap yazısındaki sekiz rakamına karşı ufak bir hiddetim, husumetim vardır, öyle iki bacağını ayırıp her yerde terbiyesiz ve münasebetsiz duruşu canımı sıkar, bir de bu sekiz adedi bir takım bayağı komiklerin alınları ortasından ikiye ayrılmış feslerini ve o fese ve rakama telmihen[1] vuku bulan soğuk cinaslarını hatırlatır; mesela içeriden kadın:

"Kaçıncı kocam geldi?" diye sorar da komik de fesinin yırtığını gösterip:

"Sekizincisi!" der, halk gülmeden katılır, benim de sırtımda buz gibi bir Boğaziçi anaforu kopar... Her ne ise adedin ehemmiyeti yok, unvanın da keza, şekil de fena değil, ufacık, tertemiz, kıvrak bir kitapçık... Kabındaki o servi boylu, mumya kollu ve ak gözlü acayip tavuskuşu resmi olmasa süslerine de bir şey diyemeyecektik. İçindekilere gelince: İlk sahifeyi adeta bir helecan içinde çevirdim, "Ne olur Allahım," diyordum, "iyi birkaç eser bulsam!" Benim bu heyecanım sokakta cüzdan bulan bir fakirin, bir açın, içine bakmadan evvelki haline benziyordu: Büyük bir şey memul etmeyerek[2] ve fakat bulmak için yüreği çırpınarak... Bu muzayaka,[3] kansızlık, bu karakış ortasında kimden ne beklemeye, hangi fidandan gül istemeye hakkımız var. Her iş durdu, bittabi şiir de... Hani adamın biri, kıt zamanı, bir hana gitmiş:

"Hancı," demiş, "yoğurt yumurta isterim, baldan da haberin olsun!"

---

1 telmih: gönderme
2 memul etmek: ummak, beklemek
3 muzayaka: sıkıntı

Hancı biraz sonra bir parça kara ekmek ve bir baş soğanla dönmüş:

"İşte soğan," demiş, "işte ekmek, halden de haberin olsun!"

Onun gibi bizim de halden haberimiz olması lazım... Üstatlar ne yapıyor ki çömezler ne yapsın?... İşte böyle makul ve itidalli duygularla, hislerle o tavus mumyasını maalmemnuniye çevirip ilk sahifeyi açtım. On iki mısralık kısa bir şiir: "İnönü"... Kendi kendime: Bakalım, dedim, genç nesil şu hayırlı vakayı nasıl kaydetmiş? Bir taraftan kılıç orada celadet ibraz ederken kalem burada ne ferasetler göstermiş? Bir yeni şair "İnönü" zaferi için elbette şimdiye kadar söylenmemiş yepyeni ne güzel bir fikir bulmuş, bunu ne heyecanla tasvir etmiştir, değil mi? Hemen okudum. Hani bazı fıkralar anlatırlar ki biter de insan bittiğinin farkında olmaz:

"Ee, sonra?" diye sorar, ben de bu şiiri bitirince "ee, sonra?" diyecek gibi oldum; ne başladığını anladım, ne de niçin bu kadar kısaca, hiçbir şey demeden bittiğine akıl erdirdim. Öyle bir manzume ki hiç yazılmamış gibi, okuduktan sonra zihin okumamış gibi boş...Yani kafiyeleri haricinde basbayağı bir nesir, biz, gazeteler, şairden evvel bunu yüz kere yazdık: "Bin üç yüz on üçü unutmuş, Milona hatırından çıkmış, işte bu sana ders olsun, ey Anadolu dağları bu şanlı zaferi daima anın..." İşte genç şairin nesre tahvil edilen manzumesi bu, bundan ibaret... Eğer kalem, kılıcın hizmetini hep böyle, bu ağızla, bu kudretle tespit edecek ise yazık o kılıcın himmetine!

İkinci şiir: "Kavaklar'dan çıkarken"... Ne fena bir serlevha yarabbi, "Balık kavağa çıkarsa" ibaresini hatırlatıyor, hoş bu manzumenin şairi de Kavaklar'dan çıktı ama Anadolu

toprağına çıkamadı, belki balık kavağa çıkarsa çıkacak... Her ne ise, genç nazım yaza benzeyen bir durgun kış gününde limandan çıkıyor, grubu kana benzetiyor, İstanbul'u da sevgilisine... İşte bu kadar, şiir de bitiyor... Grubu kana, İstanbul'u sevgiliye benzetmek ne seçme, ne ince, ne söylenmemiş, ne harikulade bir fikir değil mi? Nereden de bulmuş, nasıl da akıl etmiş, bu genç şairleri ara sıra "deha" muhakkak okşuyor, şu manzumeden belli!

"Sekizinci Kitap"ın ilk sahifeleri zaten hep bu iki şaire hasr ve tahsis edilmiş; Celal Sahir Bey de adeta her genç nesli uzun saçlarının sayesi[1] altına bir kuluçka ihtimamıyla toplar ve sanatkâr sinesinin harareti içinde büyütür, bizi de böyle yetiştirmişti, Anadolu ile "Çaylak yavrumu kapamazsın!" oyununa girişti. Ankara çaylağı, yavrularından dördünü kapıp götürdü. İkisini acıyıp iade etti, şimdi bu sevinçle geri gelenlere "Sekizinci Kitap"ın baş sahifelerini vermiş, üzülmesinler diye... Anadolu'da hürmet görmediyseler İstanbul'da itibarları eksilmedi ya! İşte yine bu şairlerden biri –tıpkı arkadaşı gibi– vapura nasıl bindiğini ve limandan nasıl çıktığını tasvir ediyor ve Anadolu'ya fedakârlığını ispat için:

Fakat anamın gönlü, ne heyecanlı, ne dolu!
Senin için ah, ondan ayrıldım, Anadolu!

diyor. Zavallı süt kuzusu anacığından ayrılmış, bu fedakârlığı göstermiş de Anadolu'ya öyle gitmiş, Anadolu'da ana kıtlığı mı var? Adı üstünde: Ana dolu... Fakat anlaşılan, Anadolu' nun yüreği dayanamamış, bu manzumeyi okuyunca:

1 saye: gölge

"Şu çocuğu anacığından ayırmak, velev ki vatan namına olsa, yine doğru değil, geri gitsin!" demiş ve iade etmiş. Aferin şefkatli, merhametli Anadolu!

Seciyeli şairlerden biri de Beyoğlu'ndaki Ağa Camii'ne acıyor, "imansız muhitte yapayalnız" kalmış diye... Şu dört yanı mamur memlekette acınacak bir Ağa Camii kalmıştı, onu da bu genç keşfetmiş!

"Ben öldüğüm zaman" unvanlı şiir de pek yeni, pek hususi fikirlerle meşbu:[1]

Eşsiz kalan bülbüller ağlasın mezarımda!

diyor. A şair, bu fikir şimdiye kadar garpta, şarkta acaba kaç bininci defa söylenmiştir; sizin aklınıza hoş ve zarif yeni hiçbir fikir gelmez, yazınızda hiçbir hususiyet görülemez mi? Bülbüllü mezardan artık gına geldi, hem böyle bir şey, başında bülbüller öten mezar hemen hemen hiç de görülmüş şey değildir. Mezarlarda kargalar öter, baykuşlar öter, daha başka mahlukat öter, fakat bülbül ötmez, gülzarı bırakıp servistanda öten bülbülün cinsiyetinden şüphe etmeli, baykuş ve karga kırması olsa gerek! "Temenni" unvanlı manzumedeki fikrin parlaklığına ise diyecek yok:

Keşke sizi bu kadar güzel yaratmasaymış!...

Evet, sevgilisine bunu diyor. Aman yarabbi, düşününüz Fuzuli'yi: "Keşke içimde bin canım olsaydı da her biriyle ayrıca sana feda olsaydım!" dermiş, bu genç şair bula bula

---

1 meşbu: doymuş

"Keşke çirkin olsaydın da seni sevmeseydim!" demesini bulmuş. Haydi bulmuş, bir de üstelik, şiir diye vezne, kafiyeye sokup yazmış!

İşte aşk şiirleri hep bu vadide bu ayarda... Birisi de şöyle diyor:

Ben sizi beklerken siz zevcinizin
Koynunda müsterih uyuyordunuz!

Buna, bu ham şiire ne buyurulur? İnsan bunu ne nazmen, ne nesren, ne de kalen[1] söyler, böyle aykırı laf vezne sığar mı? "Eylül" unvanlı manzumede de boş yere bir zarafet, bir yenilik aradım; şaire eylül neyi hatırlatırmış biliyor musunuz? Şüphe mi var, bilirsiniz, hepimiz, herkes bilir, onu bilmeyen yoktur ki, biliriz ama değmediği için söylemeyiz bile:

Eylül gençliğimizin sonunu hatırlatır!

Kendi kendine mi bunu buldun, aferin yavrum, bin takdir!

İşte "Sekizinci Kitap" hakkında birkaç mütalaa ve bu kitaptan birkaç numune... Ümit ederim ki şimdi, hemen, derhal koşar ve bir tane alıp şu taşkın genç zekâların menbaından bir tas buzlu su da siz içersiniz!

1 kalen: sözlü olarak

GEZİNTİLERİM

1- CAZ FASLI

Methüsenasını dinleye dinleye bana da çoktandır merak oluyordu, Beyoğlu'nun yeni hayatı acaba, hakikaten, dedikleri kadar, âlâ, bâlâ, müstesna mıydı?

Vapurda ara sıra yanıma tesadüf eden erkeklerin birbirlerine Beyoğlu'ndan bahsederek yeni yeni lokanta, gazino, çalgılı kahvehane isimleri verdiklerini ve:

"Monşer, o ne âlem! O ne hayat! O ne zevk!" diye tahassürle andıklarını işitiyor, yemek, kadın, saz methinin göklere çıkarıldığı bir âleme ben de, şöyle, kapı aralığından olsun bir nebze bakmaya, doğrusu, can atıyordum.

Geçen akşam bir arkadaşım:

"Düş önüme, yallah!" dedi, kendimi Edirnekapısı'ndan ömründe ilk defa Beyoğlu'na eğlenmeye gidecek olan acemi bir mahalle delikanlısına benzetiyordum; helecanlı, hödük bir halde mağazaların önlerinden geçtikçe aynalarında çehre ve kıyafetime göz atarak, rehberimin koluna abana yaslana "siftah senden, bereket Allah'tan..." dedik, Tokatlıyan'a girdik. Oooo! Burası ne kadar değişmişti... Nerede çocukluğumun ve gençliğimin o ruha yakın, loş, direkli, sakin ve ten-

ha lokantası, nerede şimdiki bu dopdolu, fakat bayağı, renksiz, zevksiz salonları... O akşam tedansan[1] vardı; her tarafta mütemadiyen raks ediliyor, biteviye çaylar içiliyor ve soluk almadan koca koca, krema ve tatlı dolu pastalar, börekler yutuluyordu. Yorucu, tiksindirici, obur bir manzara... Hoş rakslar da ne acayip rakslardı: İspazmoz tutmuş gibi titreşip ihtilaçlar geçiriyorlar, kâh felce uğramış gibi taş kesilip kaskatı kalıyorlar, kâh göz göze bakışıp birbirlerini manyetizma etmeye çabalıyorlar, kâh küsmüş gibi ayrılarak birer birer başka tarafa çekilip gidiyorlardı. O baygın, halavetli valslerden eser kalmamıştı. İçime gittikçe bir hüzün çöküyordu. Eminim ki sade ben değil, kimse eğlenmiyordu, kimse bu çaydan, bu sazdan ve bu oyundan zevk almıyordu...

"Çıkalım!" dedim. Çok fena giyinmiş birçok erkeklerle pek zevksiz elbiselerin süslediği kadınların arasından güç bela sıyrıldık ve midemizde kremalı gadoların ağırlığı, kulaklarımızda çanlı, zilli musikinin velvelesi, sokağı dar bulduk.

Arkadaşım:

"Haydi, şimdi yemeğe!" dedi.

Girer girmez şaşıp kaldım. O köhne bina ne hale gelmişti!... Yukarıda kadife perdelerle örtülü ufacık localar vardı ki yemek masalarının kenarında yanan süslü, boncuklu ve yeşil elektrik lambalarıyla, loşluğa gömülü, birer saadet dehlizine, medeni[2] kuşlar tarafından yapılmış yuvalara benziyordu. Salon, gözü yormayan, fakat can da sıkmayan he-

---

1 tedansan (Fr. thédansant): 20. yüzyıl başlarında evlerde yapılan alkolsüz tanışma gecelerine verilen ad

2 medeni: şehirli, Medineli

saplı, süzme bir aydınlıkla ruha sükûn veriyordu. Ya kadınlar... Yirmi, otuz tanesi, siyah ve ince elbiseleriyle masadan masaya hizmet ediyorlar, sonra boş kaldıkça gidip kenarda, ayak ayak üstüne, yorgun bir ev sahibesi tavrıyla latif ve bezgin, oturup dinleniyorlardı. Endamları ne ince, çehreleri ne duru, boyaları ne mebzul, fakat ne şirindi... Hey gidi eski lokantalar hey! Orada yemek yediğim demler hatırıma geliyordu. İlle birinde bir garson Kosti vardı, sallapati, yaşlı, aptal bir adamdı... Lakin, bilmem nedense gözlerim adeta onu arıyordu!

Prenses "yani hizmetçi" önümüze sahte bir tebessümle geldi, geldiği âlâ, bu hoş bir seyirdi, fakat getirmeye başladığı yemekler hiç de iyi değildi Mesela bir mezeye daldım ki haşlanmış balkabağı çeşnisindeydi... Öbür tabaktan da üzerine lahana suyu sıkılmış zannettiğim bir tatlılı havyar çıktı... Peynirleri çiğ et ve etleri peynir rayihasındaydı; sebzelerinde meyve kokusu seziyor ve meyvelerinde yağ lezzeti buluyordum. İlle bir dondurma getirdiler, üstüne kaynar çikolatalı bir salça dökülmüştü, damağımı şaşkına çevirdi ve midemi hayrete düşürdü!

Biz bunları yutmakla meşgulken ortada bir Çerkez "hoy! hoy!" diye bağırarak, cuşu huruşa gelerek milli oyunlar oynuyor, onu bir primadonna takip ediyor, derken, bir erkek bir kadını ensesinden yakalayıp yerlere sürttükten sonra ve silkeleye silkeleye harap ettikten sonra belinden tutarak başının üstüne koyuyor ve dans namına ne cambazlıklar, ne hoyratlıklar, ne kabalıklar, ne haspalıklar yapıyordu!

Midem bunlara baktıkça büsbütün altüst oluyordu. Ah eski lokanta ah... Neydi o patatesli biftek, fırında makarna

ve buğuda tavuk! Üstüne bir de sade kahve yuvarladın mı hazım müşkülatı nedir, hatıra gelmezdi!

En fenası ikide bir, ben zaten bulantılar içinde iken, hizmetçi prenses yanımıza yaklaşıyor ve şüpheli, keskin, baş ağrıtıcı bir lavanta kokusuyla, zevkle eza, haz ile istikrah arası bütün benliğimde hoşluğu andıran bir nahoşluk icra ediyordu. Halbuki sapasağlam, sade ve zinde eski Rum güzelleri insana öyle bir emniyet, bir rahatlık verirdi ki... Nihayet dayanamadım:

"Çıkalım!" dedim. Serin hava canıma can kattı.

Arkadaşım:

"Sıra kafeşantana[1] geldi!" dedi.

Yirmi ayak merdivenle bir aydınlık bodruma girdik. Meşhur zenci musikisi burada çalınıyordu. O ne çan çan, o ne zırıltı, o ne zımbırtıydı... Herifin biri var kuvvetiyle sahan kapaklarını vuruyor, diğer birisi kalın telli bir aletin üzerinden bütün hiddetiyle, kudurmuş gibi tırnak geçiriyor ve keman, piyano, davul, bunlara karışarak bana babalı Arap bacıların âyinini hatırlatıyordu.

Eyvah! Hani bir zamanlar, bizim zamanımızda müzik zigan vardı, ne letafet ve ne aşk ile ne âşıkane havalar çalar, asabımıza sükûnetle nasıl sanatkârane hulul ederdi!

Bir aralık lambalar kısıldı, sıska bir kadınla pazılı bir erkekten ibaret yarı çıplak iki oyuncu, bu mecnunlar musikisine adım uydurarak birbirlerini ortada hırpaladılar, durdular. Biz de el çırptık, alkışladık!

---

1 kafeşantan (Fr. café chantant): içkili, çalgılı kahvehane

Saat üçü bulmuştu. Artık ben beş hissimden hiçbirine malik değildim; ne kafam kalmıştı, ne gözüm... Duymuyor, işitmiyor, yürümüyor, hülasa yaşamıyordum! Ancak:

"Çıkalım!" diyebilmiştim.

İşte hâlâ, bir haftadır bu gezintinin acısını çekiyor, çehrem soluk, midem berbat, gözlerim fersiz, kulaklarım uğultulu, kendi kendime mütemadiyen "Allah bir daha nasip etmesin!" diyerek şu karışık yemeklerle kaba eğlencelere lanet okuyorum!

2- SAZ FASLI

Evvelki sabah, matbaaya gelince, yüzüme bakanlar sordular:

"Ne o, rahatsız mısınız, çehreniz biraz solgun?"

"Hayır," dedim, "rahatsız değilim, fakat, dün gece konserdeydim!"

Evet, konserdeydim, alaturka bir saz konserinde... Yorgun girilse dinç, meyus bulunulsa memnun çıkılan bir musiki ziyafetinden ben, harap, mecalsiz çıkıyor ve ertesi gün sarı, solgun çehrem durgun, dalgın halimle hastaya benziyor, hasta zannediliyordum.

Ne kadar zamandan beri saza hasrettim... Bu saz meclisine nasıl bir iştiyakla koşmuştum... Zevk almaya, keyif duymaya, gayş olmaya[1] kendimi ne derece istidatlı buluyordum!... Fakat, eyvah! O güzel musikiden beni soğutmak için konseri tertip edenler, seyirciler ve oyuncular sanki aleyhime bir ittifak imzalamışlar, "şu adama bu gece sazı zehir edelim!" kararıyla el ele vermişler, ellerinden geleni arkalarına koymamaya, sade elleriyle değil dilleriyle ve ayaklarıyla muzır ve münasebetsiz ne varsa yapmaya ahdü peyman etmişlerdi.

1 gayş olmak: kendinden geçmek

Ben o akşam, konser şerefine bir kadeh bira fazla kaçırıp yemeği erken yemiş, yarı keyif, memnun tiyatronun yolunu tutmuştum. Saat dokuz buçukta, yani ilan edilen saatte yerimdeydim. Şimdi, şöyle nefis bir rast peşrevi dinlemek, sonra nihavende geçerek şatarabanda karar kılmak ne hoş olacaktı... Lakin ne gezer, saat on olmuştu, tiyatro boş ve perde hareketsiz... Üzerime bir kesiklik ve gevşeklik çöküyor, neşem yerini tedricen[1] hüzne terk ediyordu.

On buçuğa doğru perde açılmıştı ve ben sahnede on, on beş kişiden mürekkep bir saz heyeti beklerken, bir de ne göreyim, ortaya başı takkeli, dizi örtülü hastalıklı bir bunak oturtmuşlar, inim inim inliyor, ikide birde uçkurlarını tutarak yan perdeden koşup gidiyor ve mütemadiyen ishal ile müshilden ihtikan[2] ile linetten[3] dem vuruyor.

Beynimden vurulmuşa döndüm.

Meğerse konserden evvel Moliére'den adapte bir oyun oynanacakmış... Hem ne oyun? Tam üç perde! Üç perde devam eden bir ihtikan ve bağırsak tıkanması bahsi... Sigara dumanı, şırınga lafı, lavanta kokusu midemi altüst ediyordu; bunalmış kalmıştım. Neredesin rast peşrevi? Rast peşrevi değil a, artık, bundan, saat yarımdan sonra beni davul zurna ile İzmir havası bile daldığım ataletten kaldıramazdı. İshal ile müshil ve ihtikan ile linet oyunu tam yarıma kadar devam etmişti. Yarımdan sonra konser, hem de aynı bina dahilinde, hava almadan, dinlenmeden, kulaklarımızda aktör ve aktris sesleri iki buçuk saat, layenkati[4] bed bed[5] öttükten sonra! Bu

1 tedricen: derece derece
2 ihtikan: şırıngayla bağırsaktan su alınması
3 linet: yumuşaklık
4 layenkati: kesintisiz
5 bed: kötü

olur şey miydi? Zaten seyirciler benden daha bitkin haldeydiler. İşte bu locada beyaz buvalı hanım başını kürkünün içine sokmuş, bir yorgun kuğu gibi uyuyor; karşısında annesi veya kaynanası kendinden geçerek örtüsü yana kaçmış, rahatsız başıyla adeta horulduyor; yanlarındaki bey ise eliyle kapamaya mecal bulamadığı cihetle ağzını, alenen, bir karış açarak biteviye esniyordu. Diğer localardaki hanımların hemen ekserisi tiyatroya ilk girdikleri itina, yapma tavrı çoktan terk etmişler, yavaş yavaş evdeki hallerini almaya, manasız ve bezgin olmaya başlamışlardı. Bir kısmı ise gevezelik ediyor, uykuları başlarına vurduğundan nerede olduklarından habersiz, odada toplaşmışlar gibi cırıl cırıl ötüşüyorlardtı. Diğer bir kısmına gelince üzerlerine, galiba, sinir nöbetleri gelmişti, kahkahanın arkasını kesemiyorlardı.

Erkeklere gelince gündüzki yorgunluğa bu gecenin perişanlığı da eklenerek büsbütün bitkin bir şekil almışlardı; hemen hepsinin tıraşları, sıkıntıdan olur mu bilmem, derhal, orada, simsiyah uzayıvermişti; gözleri hasta bir parıltı ile cam gibi yanıyordu.

İşte bu hengâme arasında, bire doğru, perde tekrar açıldı ve saz faslı iskemle takırtıları, çocuk sesleri ve ayak patırdıları altında başladı. Ne nefis çalınıyordu... Ben kendimden geçmişim.

Uyandığım zaman, daha doğrusu, garsonlar uyandırıp da "Tiyatro kapanıyor!" dedikleri zaman dışarıda tan yeri ağarmış, horozlar ötüyordu!!

3- RAMAZAN FASLI

Ben ihtiyar olmuşum... Bunu, dün gece, bir ramazan gezintisi esnasında, alelhusus şimdi, sabahleyin masanın başında daha iyi anladım, daha mükemmel anlıyorum. Dizlerimde sızılar, başımda ağrılar var; boğazımın bir tarafı yutkundukça batıyor ve damarlarımda sıcak, yakıcı, kızgın bir kan, bir hasta, bir nöbetli adam kanı dolaşıyor. Uykum, belli ki kâfi gelmemiş; gözlerim kırmızı, çehrem solgun, yüreğim üzgün... Hülasa rahatsız, yorgun, bitkinim!

Ben ihtiyar olmuşum.

Bir gecelik ramazan gezintisi kemiklerimi hurdahaş etti ve gelecek seneye kadar artık, geceleyin bir Şehzadebaşı cevelanı[1] yapmaya bende arzu, iştiha, kudret bırakmadı. Zaten akşamdan beslediğim bütün ümitlere rağmen bir türlü, bir nebze olsun, bir yerde eğlenemedim ki... Halbuki on iki gündür, yani ramazan geleli aklım, fikrim bu seyranda, İstanbul tarafını, gece, sereserbest dolaşmaktaydı.

Sultanahmet'ten başlayarak Fatih'e kadar sürttüm. Beyazıt'a geldiğim vakit esniyordum; Direklerarası'nı geçtim, hayalimde evim, odam tatlı tatlı tecessüme, tebessüme, beni davete başladı; Fatih parkı karşısında yatağımı tahassürle

1 cevelan: dolaşma, gezinti

anıyordum: "Ah," diyordum, "keşke gelmeseydim, şimdi, bu saatte, soyunmuş, yıkanmış, rahat, başım yastıkta, ayaklarım uzanmış, ne lezzetle yatar, dinlenirdim!" Yolda rastgele bir yere çökecek gibiydim, bıraksalar oracıkta, bir kahve masasına başımı dayayarak, paltoma sarılmış, horul horul uyuyabilirdim. Ne mahyalar, ne ahali, ne tiyatro kapıları, ne izbe türbeler, ne yarı mehtaplı yangın harabeleri, ne de arka sokaklardaki gece maceraları, hiçbiri bende bir neşe, bir hararet, bir heyecan hasıl edemiyordu.

Bir çayhaneye girdim: Müşteriler esniyordu, ben esnedim, çaycı esnemekteydi!... Bir çalgılı kahveye uğradım: Hanendeler "ah" ediyor, dinleyenler "of!" diyor, ben de yorgunluktan adeta inliyordum!... Tiyatroya başvurdum: Bütün ahali, serin, rutubetli geceleri yazlık kıyafetlerle açık yerlerde geçirdiği için mi nedir, mütemadiyen geriniyor, öksürüyor ve aksırıyordu; ben de gerindim, öksürdüm, aksırdım. Zaten sahnede aktör –rolü icabı mı acaba?– gerindikçe geriniyor, aktris de öksürdükçe öksürüyor ve bir başkası da bana, daima, aksırığını yenmeye çabalıyor gibi geliyordu.

Sade ben değil, galiba herkes, müşteriler ve sanatkârlar, gençler ve orta yaşlılar, İstanbul halkı ve taşradan gelen ahali, hepimiz tamamen ihtiyarlamıştık. Bir aralık, oyunun durgunca bir yerinde uykunun yumuşak, leziz deraguşu[1] umumumuzu birden sardı. Zaten sahne gece yarısını, otelde boş bir yatak odasını gösteriyordu. Ben öyle zannettim ki tiyatroyu dolduran halk gece yarısından bir buçuk saat sonra geçen şu gece oyununu seyrederken:

---

1 deraguş: kucaklama

"Ah, yatak!" diye içlerinden sızlıyorlar ve başlarını dayamak için etrafta bir dayanacak yer arıyorlardı. Hatta bir aralık korktum, korktum ki aktris oyundan vazgeçip gecelik elbisesiyle uzandığı kanepede uykuya varmasın ve aktör başını uzattığı pencerede sızıp kalmasın!

Nihayet vapur vakti geldi. Perdenin kapanmasını bekleyemeden usulcacık, öksürüğümü tutarak arka kapıdan sıvıştım. Dışarıda ne keskin bir ayaz vardı! Dişlerim birbirine vuruyordu. Yatağım bana, bu dakikada ne kadar uzaktaydı: Ben Beyazıt meydanındaydım, o deniz aşırı bir yerde, Kadıköyü'nün bir bucağındaydı. Adeta tahassürle gözlerim dolmuştu. Vapurda, aksi gibi kısmetime ancak güverte isabet etti. Ah, o Sarayburnu ile Kızkulesi ortasında esen keskin rüzgâr! Denizin üstü, anafor altında küçücük, aceleci, soğuk ve kabarcıklı dalgalarla çırpınıyordu; benim sırtımda da, aynıyla, öyle buz gibi ürpermeler geziyor, gözlerim Haydarpaşa fenerine dikilmiş, beni rahata ve sıcağa kavuşturacak olan Anadolu yakasını iple çekiyordum.

Oh! Evin kapısı önündeyim. Açtım. İçerisi ne ılık!

Allah bana rahatlık, Şehzadebaşı gezgincilerine de akıl versin!

4- KOŞU FASLI

Hah, bunu, at koşusunu anladım, anlıyorum; spor namına, bence, en güzidesi binicilik... Futbol, hokey, güreş, tenis, otomobil, tayyare, kayık, kotra vesaire, nedense; bana hoş görünmüyor, lakin, geçen pazar, Veli Efendi çayırında koşuları seyrederken neşemden kabıma sığamıyordum. Eşref hayvanat olan at, sonra eşref mahlukat olan insan, bu ikisinin birleşerek aynı hedefe doğru can ve yürekten koşmaları pek heyecanlı bir manzara teşkil ediyor. Zahir Türkün at ile olan ırki rabıtasının da tesiri mi var nedir, atlar ortada gezindikçe ben de etrafında fırıl fırıl dönüp dolaşıyor, atlar kişnedikçe bir nutuk işitmiş gibi "yaşa!" diye bağırmaktan, cuşu huruşa gelmekten kendimi güç men ediyordum. Bana kızmasınlar: Ufacık başlı, minimini kulaklı, burun delikleri kırmızı, ayak dirsekleri ince, nazik ve şirin koşu atlarına bakmaktan, vallahi, bu atlar kadar latif, cins ve zarif olan en seçme kadın güzellerini bile seyre vakit bulamıyordum. En mükemmel at numuneleriyle en güzide kadın numunelerinin karşılaştığı koşu yerlerinde insanî güzelliğin çokluğu sersemletici bir kudret! Açık hava ile yemyeşil çimenlerin bu kudrette tesiri olsa gerek! Kâh bakıyorsunuz, gözünüz bir at üzerinde dikilip kalıyor: Tüyleri parıl parıl, nazarla-

rı kıvılcımlar saçıyor, kalçaları oynak ve yürüyüşü bir kadın kadar nazan... Kâh bakıyorsunuz, gözleriniz bir kadına ilişip takılıyor: Mantosu parıl parıl, nazarları kıvılcımlar saçıyor, kalçaları oynak ve yürüyüşü bir koşu atı kadar nazlı...

Atlarla kadınlar yanında erkekler ne değersiz, ne hiçten, ne yabancı kalıyor! Kendimi değil a –kendi hakkımda pek hüsnükuruntum yoktur!– orada, meydanda mağrur mağrur, hatta nazlı, edalı dolaşan İstanbul'un en güzel delikanlılarına bile acıyarak, iğrenerek bakıyordum.

At ve kadın... Yan yana, ille bu, ötekinin sırtında, ne misilsiz bir manzara! Onun içindir ki "jokey"lerin kadın olmamasına ben hayret ve sefer ediyorum. Hoş o gün Veli Efendi vadisi de pek latifti. Atlar bu yemyeşil yonca tarlalarında yarışa koşarken ben içimden bunu düşünüyordum:

"Şunlar cins ve tok at olmasalardı, koşacakları yerde muhakkak şimdi başlarını eğerler ve otlamaya başlarlardı."

Harbi Umumi devrinde cins olmayan aç insanlar muharebe meydanını bırakıp ihtikâr[1] tarlalarında otlamaya başlamamışlar mıydı? Asıl kazanan da onlar olmuştu. Pek cins ve pek tok olmayan bir atın o gün çayırdan yarışa başını kaldırmasına ben imkân göremiyordum!

At ve koşu münasebetiyle hatırıma şu meşhur fıkra geldi: Eski Türk beylerinden birinin gözü gibi sevdiği cins bir atı varmış, kâhyasına tembih etmiş: "Kim gelir de bana bu at öldü derse boynunu vururum!" Vurur mu vurur... Aksi gibi at da bir gün mürd oluvermiş.[2] Eyvah! Gidip de Bey'e haber vermek kimin haddi? Seyisler, kâhya, harem ve selamlık hal-

1 ihtikâr: vurgunculuk
2 mürd olmak: ölmek

kı birbirine girer, ne yapacaklarını bilmezlermiş. O esnada Bey'in nedimi meydana atılmış; "Siz işi bana bırakınız!" demiş ve huzura çıkmış:

"Efendi, diye başlamış, o pek sevdiğiniz at yok mu, ona bugünlerde bir acayip hal ârız oldu: Ne yiyor, ne içiyor, ne duruyor, ne görüyor, ne işitiyor, ne nefes alıyor, uzanmış, biteviye yatıyor!"

"Be herif 'at öldü!' desene..."

"Aman efendimiz, bunu ben demedim, siz dediniz!"

Herhangi meseleyi böyle zarifane söylemek, hakikati daima nükteli anlatmak imkânı varken bazı muharrirler gibi dobra dobra atmak zararlı bir usul olsa gerektir. Sen "leb" de, bırak "leblebi"yi o anlasın... Zaten anlamayacaksa "leblebi" de desen anlamayacak olan yine anlamaz!!

ÇOCUKLUĞUMUN RAMAZANLARI

Merhaba ya şehri ramazan![1]

Gözlerimi kapayıp için için, tatlı tatlı düşünüyorum. Çocukluğumun en hoş, en şahsiyetli hatıraları zihnimde birer birer canlanıyor; zihnimin uyuşmuş, donmuş bahçelerinde bu tılsımlı isim bir rüzgâr gibi dolaşarak hatıralarımı çiçeklendiriyor. Ramazana ait duygularım gönlümün katmer katmer, büklüm büklüm yaprakları içinden gittikçe renkleşerek, tatlılaşarak birer meyve gibi büyüyor. Yüreğim mazinin yâdıyla şimdi inliyor... Düşündükçe derinleşiyorum; olgun hatıraların ağırlığıyla başım bol meyveli bir dal gibi önüme sarktı. Ruhumun içinde bir heybet var; sanki ardı arkası alınmaz cemaatlerle dolu büyük camilerde tiz sesli müezzinleri dinliyorum, sanki rükûdan secdeye varan safların kubbeyi inleten azametli uğultusunu duyuyorum. Her yâd, durgun, derin bir göle atılan taşlar gibi gönlümün üzerine düştükçe geniş, hesapsız çemberler yapıyor, açıldıkça genişleyen bu hesapsız duygular kalbimde izler açıyor. Ne kadar heyecanlıyım...

Merhaba ya şehri ramazan!

Kulaklarımda çocukluğumun o eski ramazan gecelerinden kalma sesler, zihnimde Direklerarası'nın o eski ramazan gecelerinde yaşadığı manzaralardan kalmış renkler var... Sanki

1 şehri ramazan: ramazan ayı

bitmez tükenmez arabalar, bitmez tükenmez karanlık yollarda taşları oynatarak temelleri sarsarak, gölgeleri ite ite koşuyor ve birden iki taraflarında kalın sütunlar, çukur dükkânlar dizili bir aydınlık sokağa kavuşarak meramlarına ermiş insanlar gibi artık sakin, sessiz kalıyor... O arabaların İstanbul sokaklarını sarsan gürültüsünü, Direklerarası'nı dolduran halkın o neşeli uğultusunu şimdi ne kadar yakından, ne kadar canlı işitiyorum! Loş, izbe mahalle kahvelerinde davullar gümbürdüyor; uzaklarda zurnalar sesleniyor, daha ötelerde laternaların zilli, çıngıraklı ahengi koşuyor. Bütün bu sesler, fırtınalardan evvelki ilk sağır hışıltıları, ilk kabarmalarıyla yavaş yavaş harekete gelen bir deniz gibi sakin, uyuşmuş gönlümün içinde inliyor, kendimde coşkunluk istidatları duyuyorum.

Merhaba ya şehri ramazan!

Çocukluğumun o şetaretli ramazanları artık maziye karıştı, tarihin malı oldu, bitti... Yeni asrın çelik tabanlı, aceleci ayağı bu güzel ananeye bastı, ezdi ve geçti... Elbette bu böyle olacaktı; o ramazanlar bu maddiyat devri içinde çok hayali, çok esrarlıydı; bu didişme asrının o fazla sükûnet, fazla uyku, fazla tembellikle şişmiş rahat günlerden haz duymasına imkân yoktu; bu hasislik ve pahalılık seneleriyle o inam[1] ve israf baş başa veremezdi; o zevkteki, yemekteki, rahattaki müthiş bollukla bu her işteki yaman yoksulluk elbette uyuşamayacaktı... Binaenaleyh çocukluğumun eski ramazanları, artık birer hatıra oldu; o müreffeh, coşkun ramazan gecelerini görmüş bahtiyar adamların şimdi saçlarında ak teller, yüzlerinde derin izler var... Biz de yaşlandık, bizim de o şaşaalı gençlik hayatımız maziye gömüldü, şimdi bizim hayatımız da tıpkı bu zevksiz ve neşesiz ramazanlara döndü. Ne kadar kederliyim...

---

1 inam: bağış, nimet verme

Merhaba ya şehri ramazan!

O zamanlar, görgüsüz, acemi gözlerim salaş tiyatroların bayağı oyunlarıyla ne güzel avunurdu... Henüz hayatın acılığını duymamış körpe yüreğim sanatsız oyuncuların sahte tavırlarından ne derin sızılar duyardı... Sanatkârlık tahtına kaba bir aktör parçasını geçirip oturttuğum, edebiyatın şahikasına saçma bir eseri çıkarıp koyduğum o saf yaşıma şimdi tahassürler ediyorum. Çocukluğumun o metanetli kanaatini bir daha kendimde bulamamak beni üzüyor; zaten tecrübe ve yaş kolay aldatılıp kolay avutulmamak değil midir? Şimdiki neslin heyecansızlığı, maddiyetperestliği karşısında zaten o eski ramazanlar yaşamazdı. O eski ramazanlar için bizim aldığımız dinî terbiye, bizim gördüğümüz sakin ve huzurlu ömür lazımdı. Zannetmem ki çocuklarımız o yarı sönük, yarı silik mahyalarla ramazan davulcularının o yarı bozuk, yarı boğuk beyitlerinden zevk duysunlar... Şimdi düşünüyorum da acaba bana mı senelerin uzaklığı ardından o eski ramazanlar bu kadar cazibeli, bu derece erişilmez bir saadet gibi görünüyor diyorum. Direklerarası'nın dükkânlarını dolduran o kedersiz gözlü, dertsiz başlı adamlar, refah içinde uyuşup yumuşamış ihtiyarlar hakikaten bana şimdi göründükleri gibi mesut değil miydiler, diye şüpheye düşüyorum. Ne tatlı vakit geçirirdim... Gündüz camilere giderdim, sakin sesle mesnevi okuyan sikkeli dervişleri hürmetle dinler; gür sedasıyla halkı ikaza çalışan kocaman sarıklı kürsü şehlerini[1] geçerek ruhuma mukaddes makamların aşkını dolduran yanık sesli hafızların sıra sıra diz çökmüş dindaşlarla dolu halkalarına sokulurdum. Her köşesinden ayrı şevkte, ayrı makamda, pes veya tiz birçok seslerin yükseldiği bu geniş

1 şeh: şah

akisli yüksek kubbe altında cüssemi ne kadar ufak, benliğimi ne kadar günahkâr bulurdum. Kibrimden, gururumdan kaybede ede ruhumu hafifleten bu ziyaretler yüreğimin sade dünyaya açık hücresine sanki ahretten bir menfez açardı, vücuduma uhrevi bir havaya yayılırdı. Kapıların ağır, meşin perdelerini kaldırıp dışarı çıktığım zaman kendimi o kadar değişmiş bulurdum ki bir müddet yabancı bir adamla yan yana gider gibi olurdum. Sonra, yavaş yavaş, baygınlığını geçiren bir adam gibi ayıldığım zaman başımda hafif ve tatlı bir durgunluk kalırdı. Bunları hatırladıkça göğsüm heyecandan kabarıyor. Şimdi bu hislere ne kadar uzağım...

Asya ve Afrika'nın içimizde bir parçasını yaşatan sergi ne güzel bir âlemdi... Tepsilerde fıstıklı baklavalar, testilerde toprak kokulu yoğurtlar serili avlusunda biraz dolaşıp yan dehlizlere sapardım. Kınalı sakallı Acemler şeker satar, şakrak sesli Habeşler baharat sayardı. Geniş çeşnili şekerlerden, keskin rayihalı tozlardan, hacıyağı ve misk, amber tezgâhlarından, tespihlerden, buhurdanlardan havaya buram buram şarkın kokusu dolardı. Bu revaçlı pazar yeri bütün kavimleri teşhir eden bir belde, hayali ve acayip bir seyrandı. Maşlahlı Bedeviler, kalpaklı Çerkezlerle, kırmızı fesli saray hademeleri çuha makferlanlı[1] haremağalarıyla, zümrüt tespihli paşalar, altın bastonlu şık beylerle omuz omuza burada döner, dolaşır, eğlenirdi. Bu başka bir asır, başka bir devirdi. Ramazan yine geldi, fakat seneleri dolduran vukuat onu da değiştirmiş, o da tanınmaz hale gelmiş. Artık gönlüm gibi bu ramazanların da şevki, şaşaası kalmamış. Ne kadar dertliyim...

Yine merhaba ya şehri ramazan!

---

1 makferlan: omuzdan bele kadar inen pelerini olan palto

ÖLÜMÜME DAİR

Cesur insan ben o kimseye derim ki dünyanın en korkunç bahsini kemali mülayimetle, sükûnetle, şaka gibi düşünebilsin ve onu bir latife telakki edebilsin: Mesela kendi ölümünü!

Benim ara sıra böyle düşündüğüm vakidir... Kendi kendime şöyle hitap ederim:

"Cesur ol oğlum," derim, "korkaklık seni Azrail'in pençesinden kurtaramaz ve ecelini tehir etmez; şöyle kelleni önüne koy düşün: Görüyorsun a, kim nerede ölür ve nasıl ölür, bu belli olmuyor... Mektep arkadaşlarını hatırla: En fazla yaşayacağına hükmettiğin gençler, en ümit edilmez ölümlerle darüfenayı[1] boyladılar. Cılız, ürkek ve yılgın bir dostun vardı ki sen onu bir gece, evine hırsız girdiğini odasında duyar duymaz korkusundan ölüverecek zannederdin; halbuki o korkak adam bir harp cephesinde elinde süngü, düşman siperine girerken vuruldu, böyle kahramancasına öldü..."

Sonra gayet çevik bir ahbabın ise –sen onu yetmiş yıl, bin muhataradan kurtularak, ak sakallı vefat edecek sanırdın– dört ayak merdivenden yuvarlanıp iki saat zarfında hayata veda ediverdi... Ömründe eline silah almayı hatırından

1 darüfena: öbür dünya

geçirmeyen bir diğeri ise ağzına bir tabanca sıktı, öyle, ne kendisinin, ne dostlarının hatır ve hayallerinden geçirmedikleri bir ölümle devrilip gitti... Hülasa kim genç ölecek, kim ihtiyar, kim nerede ölecek ve nasıl, bunu vukuundan evvel tayin etmek muhaldir.[1] Binaenaleyh sen de kendininkini bilemez, kendi ölümünün senesini ve şeklini tayin edemezsin...

Yalnız her ufak vesile ile –bir borç gibi– içinde cız ederek kendisini acı acı hatırlatan bir sızı, bir dert, bir illet, bir ölüm, korkusu mevcuttur. Mesela o sabah gazeteyi açıp da Belçika'da tekrar baş gösteren İspanyol nezlesinin (biz ona istediğimiz kadar isim verelim, hatta nezle değil, istersek aksırık diyelim, o yine yapacağını yapıyor) Paris'e sirayet ettiğini okuyunca derhal bir hoşnutsuzluktur ruhuna sarılır:

"Vay," dersin, "yine hınzır bir illet başladı... Yarın Lozan, Viyana, Sofya derken buraya da gelebilir! Geçen defalarda atlatmıştın ama bakalım bu sefer kurtulabilecek misin?"

Derhal gözünün önüne kendini hastalığa tutulmuş halde getirirsin: Bir kırıklık, baş ağrısı, titreme, akşam evine rahatsızca dönüyorsun; yatağa giriyorsun; acaba? Acaba o mu? O illet mi? Biraz aspirin, punç, terleme... Yirmi dört saat sonra harap bir haldesin, kırk sekiz saat sonra ise kendini koydunsa bul!

Bu müthiş tasavvurdan silkinip etrafına bakarsın... Oh! Hayattasın... "Bu milyonlarca halkın içinden beni mi bulacak be?" tesellisiyle avunmaya ve başka şeyleri düşünmeye başlarsın ve biraz sonra da unutup geçersin... Filvaki İspanyol gelir, korktuğun da başına gelir, lakin öldürmez, iyi olur-

1 muhal: mümkün olmayan

sun, "atlattım!" dersin, sevinirsin, tam o sırada arkanda bir sivilce çıkar koparırsın, azar, cerahat kana karışır ve beklemediğin bir zamanda ehemmiyet vermediğin bir dertle gürleyip gidersin!

Sabahleyin evinden beşuş,[1] pürsıhhat çıkarken bazen hatırına şu korku gelir: "Ah," dersin, "akşama yine sapasağlam dönmek ve tıpış tıpış yürüyerek kapımdan girmek müyesser olacak mı?..." Al bir feci tasavvur daha: Kendini sedyeye boylu boyuna uzanmış, kan revan içinde, dört polis refakatinde evine getirilirken görür, tüylerin ürpererek silkinirsin! Şükür Allah'a, bu bir münasebetsizce tasavvurdan ibarettir. Halbuki hadise tasavvurunun büsbütün hilafına çıkar: Belki ne ceset, ne kan, ne avdet... O gün, hafazanallah, boğulup gitmişsin!

Bu ölüm korkusu ve ölüm tasavvurları her insanın meşgalesidir. "Hiç düşünmem!" diyenler bile günde laakal iki düzine ölüm endişesine tutulurlar. Sen de onlardansın, en azı yirmi dört defayı geçer... Hem sende –ilaveten uyandırıcı saatler gibi– ölümünü ihtar eden vasıtalar da vardır: İltifat mektupları fena fena tasavvurlara sebep olur: "Dan! Dan!" diye iki ses, bir "ah!"... İşte o kadar... Kaldırımlara serilivermişsin!

Sen bazen bu ölüm düşüncesini, kendi kendine, latife şekline de sokmaya çalışırsın, dersin ki:

"Ölüversem acaba gazeteler benden nasıl bahsederler?" "Peyamı Sabah", arkadaşlık hatırı, hepsinden fazla bir teessür gösterir, sabahları heyeti tahririye[2] müdürüne:

"Aman," derler, "dokunaklı, uzun, iyi yaz!"

---

1 beşuş: güler yüzlü, neşeli
2 heyeti tahririye: yazı kurulu

Ve ayrıca da tembih ederler:

"Göze çarpan bir yere koy!"

Sermuharrir[1] "Peyamı Eyyam"ında şöyle başlar:

"Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş... İşte memleket bir zekâ daha kaybetti, bir zekâ ki, bir noktai nazardan, nezih olduğu derecede dürüst bir hârikaydı.

Mazmunları var değer cevahir

Karpuz ve balkabağı gibi kupkuru ve bomboş kafalar, alelhusus tamtakır kelleler yetiştiren bu diyar için bir kemiyyetti, lakin, merhumu rahmetle yâd etmekle beraber, şurasını da biperva arz etmekten çekinmeyiz ki son zamanlarda, memleketi kasıp kavuran püsküllü bela o genci de bir seraba sevk eyledi, ocağın irfanı ümmete soktuğu Turancılık beliyesine[2] o zavallı da kendisini kaptırmıştı, yazılarında ibare ve ifade hataları tezayüt[3] eyledikçe eylemişti... Cenab'ın lisanındaki o zarafet, Nazif'in kalemindeki o metanet ile kıyas olunsa biçarenin inşası:

Yerden göğe küp dizseler

masadakına[4] rana uygun düşerdi, düşerdi de... ilah..."

"Tercüman" Anadolu revacına engel olmasın diye hakkımda fazla teveccüh göstermekten çekinir veyahut sonuna söyle bir cümle ilave ederdi: "Siyasi kanaatine hiçbir an işti-

1 sermuharrir: başyazar
2 beliye: bela, sıkıntı
3 tezayüt: artma, çoğalma
4 masadak: ifade

rak eylememekle ve sırası geldikçe bunu tenkitten geri kalmamakla beraber... ilah..."

"Akşam" makaleler derc eder,[1] fakat günün fıkrası muharriri "Bir Varlık, Bir Boşluk ve Bir Yokluk" serlevhası[2] altında bununla edebiyat âleminde hiçbir şeyin kaybolmadığını zira hiçbir şeyin mevcut bulunmadığını beyan eylerdi.

"İkdam" resmen yazar, İleri "ufak haberler" sırasında derc eder, "Tevhid" duymamazlıktan gelirdi. Filozof Rıza Tevfik ise rastgeldiği kimselere:

"Ben onu tanırdım... Çetin çocuktu... Londra'da iken de böyle bir söz çıktıydı ama o zaman aslı olmadığı anlaşılmıştı..." derdi... Daha sonra arkadaşlarından bir kısmı namına bir kitap neşretmek isterler, meşhur muharrirlerden on beş satırı geçmemek şartıyla yazı talep ederler, fakat sermaye temin edemedikleri için bu tasavvurdan vazgeçerlerdi.

İşte, oğlum, sen kendi ölümünü bile böyle, şaka tarzında düşünebilirsin... Fakat, emin ol ki, o şakayı yapaken içinden bu ihtimale asla inanmazsın:

"Adam sen de," dersin, "durup dururken ecel beni mi bulacak?"

---

1 derc etmek: içine almak, toplamak
2 serlevha: başlık

İKİ TİP

Geçenlerde bir gece İstanbul'un oldukça kibar, fakat umumi bir suaresinde bulundum. Deniz kenarında ve bol elektrik ışıkları içinde coşkun bir musiki dinliyor ve coşkun bir dans seyrediyorduk. Vakit pek güzel geçiyordu. Gülüyordum, konuşuyordum, demek ki eğleniyordum. Bir aralık önümden biri kadın, öbürü erkek iki gencin birbirlerine yaslanmış hoş gölgeleri geçti. Gittiler, yan yana rıhtımın parmaklıklarına dayandılar vc konuşmaya daldılar.

Ne güzel manzara... Deniz, musiki, bahçe, içki, raks ve bir kenarda, gecenin koynunda iki genç sevdalı! Allah için ikisi de güzel insandı: Kadın çok genç, kâfi dolgun ve mültefitti; kapkara gözleri bir kızıl alev kadar etrafını yakıyordu! Erkek ise matruş,[1] esmer, yüksek göğüslü ve mert bakışlıydı. Bu iki hoş şekli bir yabancı gibi uzaktan seyrettim. Aydınlığın altında kadın samanî krep maroken elbisesi içinde, patiklerinin ucundan kulaklarının küpesine kadar çiçekle şurup arasında, yumuşak, ferah verici, nefis bir şey, bir içim suydu. Erkek zarif ve yumuşak kostümünün altında geniş omuzları ve uzun boyu ile bir kuvvet timsali gibi görünüyordu.

---

1 matruş: tıraşlı

Bunları şu durgun deniz önünde ve coşkun bir musiki içinde, yan yana, başları birbirlerine yakın, vücutları birbirlerine eğilmiş, arzu içinde görmek bizim gibi vaktinden evvel yaşlanmış ve hayatın bu kabil zevklerinden uzaklaşmış olan adamlara amber gibi tesir ediyordu. Fakat ben o ciheti değil, işin içyüzünü düşünüyordum: Uzaktan görenler bu iki genç sevdalı için ne derlerdi?

"Ah, sevimli haspalar ah... Belli ki para, pul çok... Şu üste başa, tavır ve edaya bakınız, dünya umurlarında mı? Muhakkak anada, babada irat, akar yerinde, başlarını da boş bırakmışlar, yesinler, giyinsinler, sevişsinler, keyiflerini getirsinler... Talih böyle olur!"

Onları tanımasam ben de, belki böyle veya buna yakın söylerdim... Zannederdim ki ipekler, tüller ve çiçekler içindeki o genç, mütebessim, kayıtsız kadın, evinde dolaplarını açtı mı kendisini sıra sıra asılmış yirmi otuz kat terütaze tuvalet karşısında bulacak... Ayıntab[1] işlemeli çamaşırlar dizi dizi önünde duracak... Çekmeler henüz kullanılmamış çoraplarla dolu, markalı mendillerle ve bulut gibi hafif, uçucu geceliklerle yüklü olacak! Kimbilir tuvalet masası ne nefistir... Kimbilir kullandığı parfümler, kremler vesair müstahzarat ne mükemmel şeylerdir ve evi ne rahat, hayatı ne muntazamdır!

Sonra erkeğe bakardım:

"Ah," derdim, "belli ki günde üç defa gömlek değiştiren bir genç... Galiba bir mirasyedi... Şimdi şuradaki masraf ona bir sadaka gibi gelir; yarın, o yanındaki kadını alıp dünyanın

1 ayıntab: Antep

en latif bir semtine gidebilir ve bunun gibi ne hoş arzularını da derhal ifaya[1] kadirdir!"

Evet, hayatlarının en mahrem köşelerine kadar bilmeseydim ben de böyle düşünür, böyle zanneder, böyle kendimi, yoktan yere gıptalarla üzerdim. Fakat, hayır, bunlar benim bildiklerimdi ve demin, önümden geçerlerken hissediyordum ki orada bulunduğuma canları sıkılıyor, gözlerimden çekiniyorlardı.

Vah zavallılar... Kızın annesi bana dert yanardı, derdi ki:

"Bugün kıyametleri kopardı, düştü düştü, bayıldı... Tarabya'da mı, Beykoz'da mı ne, bir oyun mu varmış, balo mu, oraya gidecekmiş, mantosu yokmuş... Eskisi ile gidemezmiş... Daha yapalı bir ay olmadı... Gümüş aynayı sattım da parasını öyle buldum. Bir daha nemle yapacağım... Şilteleri mi satayım? Baktı ki çare yok, bir ahbabından eğreti almaya gitti! Fakat çorap işini ne yapacak... Yeni aldıkları ot imiş, ayağına takar takmaz boylu boyuna gitti!..."

Bu itiraf ümit ederim ki o nefis, zengin, şık ve kibar hanımın hayatı hakkında sizi kâfi derecede aydınlatır. Hülasası: Altta yok, üstte yok, karında yok!

Beye gelince, babası şikâyet ederdi:

"Beni mahvetti mahv... Sivil polisliğe kadar sokmaya razı oldum... Fakat işe yarar mahluk değil ki... Geçen gün mührümü bir kâğıda basmış da tütüncüden sekiz lira almış! O bir şey değil, Şemsi Bey'in de kravatını aşırmış!"

Şu dört cümle zannederim ki o dinç, şık ve monden beyin hayatı nedir, size layıkıyla izah eder! Ben bunları dü-

---

1 ifa: yapma, yerine getirme

şünürken onlar dönüyorlardı... Elektriklerin parlak ziyaları altında her ikisi de ne latif, ne temiz, duruyorlar, ne kibarane yürüyorlardı. Her günkü o sefil hayatı hatırlatacak üzerlerinde zerre yoktu. Kadının mantosu eğreti, erkeğin boyunbağı aşırılmıştı. Yarın yiyecekleri yoktu ve muhakkak buradan evlerine kan ter içinde yayan dönecekler, kâbuslar içinde uyuyacaklardı. Lakin belli olmuyordu ki...

Bu iki tip, yeni İstanbul'un bir büyük kısım gençliğini temsil ediyor. Ben ne zaman böyle monden addedilen bir eğlence yerinde babalarının mali vaziyetlerine güvenemediğim gençlere rastgelsem şüpheye düşüyor ve üzerlerinde birer eğreti elbise ve birer çalma kıravat var zannederek hem kızıyor, hem de acıyorum!

ANADOLU'YU GÖRDÜM

Bazen, yurtlarından ayrılıp uzak diyarlara giden sırtları torbalı, elleri asalı, yürekleri düğümlü insanlara karışarak; bazen seyrek uzun kirpikli kara gözlerine toplanmış derin dertleri hörgüçlerinden fazla göze çarpan ağır deve kafileleriyle birleşerek; bazen de, yüklerinden kurtulunca boyunlarındaki çıngırakların velvelesi içinde yollara yatıp birer ufak toz bulutu arasında esatir[1] ilahları gibi yarı görünmez olan kaygısız merkep sürülerine katılarak yorgun, yaşlı atlar, yaysız, iptidai arabalar üzerinde Anadolu'dan geçtim; ayakları tutmaz olmuş köprüler, olukları susuz kalmış çeşmeler, toprakları kerpiç kesmiş tarlalar aştım; Anadolu'yu kalbimde ayrıldığım yerin sevgisi, gözümde yarının endişesi, böyle çoraklığı, garipliği, kimsesizliği yüreğimi yakan yollarda günlerce dolaştım; Anadolu yollarını hep böyle hazin, boş, fakat kanıma sıcak, sevimli gördüm.

Bacalarında leylekler, kovuklarında baykuşlar sesleşen, yıkık kapılarında kadit köpekler bekleşen hanlarda duvarlara yazılı tarihleri, hatıraları, destanları taze meşin kokan heybeler arasında, haşhaş yağı dolu toprak kandillerin işleri

1 esatir: mitoloji

içinde okudum; her defasında bu sade, yanık kitabelerden ufak ufak, kıvılcımlar gibi düşerken sönen hüzün damlalarının yüreğime döküldüğünü duydum. Pencere önünde durup kışın uzaklarda, kar fırtınalarıyla bir avaza haykıran aç çakalları; baharda dağlardan dökülen suların gürültüsü üstünde zevk mi, feryat mı olduğu anlaşılamayan bir sesle bağrışan kurbağaları; yazın çorak kırların yanmış ağaçları tepesinde türküler söyleyen kayıtsız böcekleri dinledim; tavan tahtalarından başlarını uzatıp zayıf gözleriyle yolcuları seçmeye çalışan yarasaların kanatları altında evhamlı rüyalarla uyudum; kurtlar, kuşlar meskeni olan Anadolu hanlarını böyle, garip, haşin, fakat yüreğime yakın gördüm.

Servisiz, kitabesiz mezarlıklardan geçerek ağaçsız, gölgesiz, toprak köylere uğradım; bataklıklarda serinlenen mandalar, çirkefler üstünde gıdalanan ördeklerle birlikte büyüyen köylü çocuklarını; üç etekli, dar yelekli, ela gözlü köylü kızlarını; gıcırtılı kağnılar ardında türkü çağırarak onar, yirmişer gün yol giden gözleri elemsiz, kalpleri hevessiz köy gençlerini; mescidin duvarlarına sırtlarını dayayarak peri hikâyeleri anlatan, esrarlı seslerle maziyi anan –ellerinde kiraz çubuklar, göğüslerinde alaca kıllar– çömelmiş köy ihtiyarlarını tanıdım; Anadolu köylerini böyle, kendi işlerinde münzevi, fakat memnun gördüm.

Kaba şekilli, iri sedalı saat kuleleri etrafına sığınmış kasabalarda ezanlar, temcitler dinleyerek, kulaklarıma tekkelerden yükselen zikir ve âyin, medreselerden gelen Kur'an sedaları dolarak, ibadetli ramazan geceleri geçirdim. Üzerinde şişkin kazlar dolaşan bulanık dereler kenarında, nar-

gile içen işsizler arasına katıldım; yanık renkli, inci dişli, oynak kalçalı Kıpti kızlarının mest edici oyunlarını anlatan delikanlıları dinledim... Emsalsiz bir iştiha ile odunlar, ağaçlar, ormanlar yutan geniş ocaklar karşısında canlanmış dertleriyle baş başa hazin akşamlar yaşadım. Kâh peykeleri üzerine bağdaş kurmuş fesleri yemenili, sakal kenarları perdahlı hacılardan, hafızlardan alışveriş ederek, kâh musluksuz çeşme başlarında tokmaklarla çamaşır yıkayan meşgul kadınlardan yol sorarak, kâh şah azametli, cihangir yürüyüşlü jandarma çavuşlarının selamını alarak sokakları dolaştım; Anadolu kasabalarını böyle, hallerine, talihlerine hayran bir halk ile dopdolu, gururla mesut gördüm.

Anadolu'nun dalları yerlere sarkan mütevazı söğütlerle boyları gökleri delmek isteyen mağrur kavakları altında, sularında keklikler yıkanan, kenarlarında tavşanlar oynaşan beşaşetli, nağmeli dere içleri vardır; buralara yabani güller, aşısız iğdeler arasından aşüfte edalarla kıvrıla kıvrıla dolaşan gölgeli, rayihalı yollardan inilir, şerbet tatlı pınarlara varılır. Ağaçlara gömülü ıssız değirmenlerin başında sazlı arklardan toplanarak gelen renksiz sular birdenbire, sabun köpüğü beyazlığıyla oluğa çarpar, çalkalanır, taşar, damın üzerine çerçevesi sudan, taşları köpükten işlenmiş, her zaman değişen bir parıltılı taç koyar; dışarıda suyun susturucu gürültüsü, içeride taşların uyku veren sesi vardır. Buğday çuvalları üzerinde, kuytu ve karaltı içinde yaşmaklı, semiz güvercinler tembel tembel dolaşırken kapının önünde mavi gökten birdenbire dolan gözleri ve gurup eden[1] aydan bir kızıl renk almış tenleriyle küçük kızlar bekleşir. Sıra sıra de-

1 gurup etmek: batmak

ğirmenlerin döndüğü Anadolu'nun bu sulak dere içlerini mine işlemeli bir altın tepsi gibi her zaman yeşil, cilalı, renk renk gördüm.

Ey büyük ırmak, Anadolu'nun şerefi, şöhreti, bayrağı olan Kızılırmak! Senin manzaran ise bana daima heybetli göründü. Ovalara inip yatağına sığamayan bir feyz ve hevesle etrafa yayıldığın zaman, yalçın kayalı dağlar arasına sıkışıp girdaplar yaparak köpürdüğün yerlerde de karşında bir damla su gibi naçiz kaldığımı hissettim. Beni sana, İstanbul'un bu avare oğlunu Anadolu'nun bu şöhretli ırmağına bağlayan nedir? Damarlarımda gezen kanda kızıl sularından bir madde mi var? Ecdadımla karşılaşmış gibi manzaran bana hürmetler, hayretler veriyor; anlıyorum ki büyük dedelerim cins atlar üstünde kimbilir kaç defa sularını ejder gibi yararak geçmişler, sahillerinde kaç defa ateş yakıp geceleyerek kavuklu başlarının gölgeleriyle etrafa, senin gibi, korkular vermişlerdir... Ben mecalsiz atım, yorgun başımla kenarına her gelişte hayran kaldım.

... Garipliği, sessizliği kimsesizliği yüreğimi yakan yollardan Anadolu'yu böyle, kalbimde ayrıldığım yerin sevgisi, gözlerimde yarının endişesi, avare bir halde dolaştım; Anadolu'yu böyle adım adım, uzun uzun, kendi malım gibi gördüm.

Anadolu'yu bile bile, tanıya tanıya, öyle sevdim.

GÜNEŞE ALEYHTARLIK

Kapanık, karlı havalardan sonra geçen gün gök birdenbire bulutlardan sıyrıldı, tepemizde çıplak, çiğ, parlak bir güneş açıldı. Bir güneş ki loşluğa alışan gözlerimizi adeta yakıyor, baktığımız yerlerde şimşekler çaktırıyordu; günler fazla aydınlık, fazla şaşaalı, fazla neşeliydi. Benim adeta canımı sıktı.

Yarı karanlığa, çamura, yağmura ne iyi alışmıştık... Zulmet, sel, tipi, soğuk; hülasa hüzün; yeis; matem bize biçilmiş kaftandı. Hava tam ruhumuza uygun, hayatımıza münasip, maişetimize mutabıktı. Bütün kusurlarımız, loşluğa gömülü, ne güzel örtülüyordu...

Mesela güneş çıkar çıkmaz bir de baktım ki odamın, evimin bir haftadır gözüme görünmeyen bütün noksanları, kusurları meydana çıkmış: İşte duvarın badanası yer yer akmış, işte koltukların kumaşı sıra sıra limelenmiş, işte sobanın cilası parça parça atmış, işte halının kenarları şahrem şahrem ayrılmış, işte aynayı leke basmış, işte çerçeveyi rutubet açmış, işte sürahi sararmış, su tortulu, hırkam soluk, terliklerim eski, hülasa adeta fakruzaruret hali!

Ya sofa, ya merdivenler, ya mutfak tarafı? Ya bahçeden bakınca kaplamalar, sıvalar, camlar ve oluklar. Ev değil, ade-

ta harabe! Halbuki bir haftadır bunların hiçbiri gözüme ilişmiyordu, karanlıkta, müteselli, avunup gidiyordum.

Sokakta da böyle... Yağmur, sis, pus, kar altında, loşlukta, ne köşedeki bakkal dükkânı, ne bekçi kulübesi, ne kötürüm dilenci bana bu derece kusurlu, çirkin, kirli ve iğrenç görünmüyordu. Şimdi güneş her köşeye, mezbelelere, mezbahalara ve çirkeflere öyle bir aksetmişti ki bütün iğrenç cihetleri, bakar bakmaz göze giriyordu. Dilencinin gömleği arasından kıllı göğsünü, şu önümde vapura giren adamın sivilceli ensesini, biletçinin yaralı parmaklarını ve simit satan çocuğun kapkara tırnaklarını mikroskopla bakar gibi görüyor ve iğreniyorum.

Halkın elbisesindeki perişanlık, benzindeki solukluk, uzun tıraşlar, yağlı saçlar, kirli yakalar ve delik potinler, hepsi önümde parıl parıl yanan bir güneşle kitap gibi açılmıştı. Ya kadınlar? Karda, yağmurda mantolarının kürklerine büzülmüş, soğuktan pembe pembe bana ne renkli, ne cazibeli, ne güzel görünüyorlardı... Halbuki şimdi güneş yüzlerine aksediyor ve sürmelerinin pot pot olmuş fazlalarını, pudralarının birikintilerini, dudaklarının boyalarını, çillerini, çiçek ve Halep çıbanı bakiyelerini meydana vuruyordu. Camekânlardaki eşyanın kötülüğü, bayağılığı ise artık uzaktan fark olunuyordu... Ne sefil dükkânlar önünden, ne murdar yerlerden, ne kirli bir halk ile temas ederek geçiyordum. Ya ben? İşte bir ayna: Paltomun havı kalmamış, gözlerim ne kadar sönük, rengim ne derece uçuk... Acaba hasta mıyım? İki gün evvel tipi altında kendimi daha dinç, daha renkli ve daha yeni giyinmiş farz ediyordum. Meğerse görmüyormuşum, meğerse görmemek bir teselli imiş... Ah, o loş, gamlı,

kapanık ve ıslak hava bize ne kadar yaraşıyordu... Çamurlara ördek gibi dalarak, köhne evlerden evlere gidip gelişim ve akşamleyin, minderimizde yağan yağmuru dinleyerek, yorgun ve dalgın uyuklayışımız ne hoştu...

Güneş bizi bu kuytu, bu mahrem, bu kusurları örtülmüş, münzevi ve vahşi hayattan, layığımız olan hayattan mahrum etti. Hülasa "Kör kadı!" diyen bu güneş beni –birdenbire– hiç de hoşnut edemedi!

Yüreğimde kapanık günlerin hasretini duyuyor, panjurlarımı örtüp zulmete[1] tekrar kavuşmak, avunmak istiyorum!

1 zulmet: karanlık

BİR TARZI BEYAN

Bugün hanımlar aralarında yine erkeklerden bahsediyorlardı. İçlerinden biri:

"Onlar için en güç iş bence ilanı aşktır," diye başladı, "zannederim ki müşkülatın büyüğüne orada uğrarlar, zekâ maharet, hülasa bütün meziyetler ilanı aşk esnasında belli olur!"

Birçoğu:

"Hakkın var!" diye tasdik ettiler. Bunu söylerken gözlerinde, muhakkak ki kendilerinin başından geçen birtakım sahneler canlanıyordu... Öyle ya, ta genç yaşlarından beri şekil şekil ne acayip vakalar karşısında kalmışlardı; hemen hemen hepsininki de gülünç hatıralardan ibaretti. En hoşu, dosdoğru, yürekten çıktığı gibi olanları, yani hazırlıksızlarıydı...

Hanımlardan biri dedi ki:

"Benim başıma geleni kadar tuhafı hiçbirinize nasip olmamıştır. Çubuklu'da oturduğumuz seneydi, yeni duldum, mahzundum; ömrümü kırlarda geçirirdim. Bu gezintilerim esnasında bana sırma cepkenli bir korucu âşık olmuştu. Evet, iri, kaba, acemi, hatta Türkçe bilmez bir korucu... Uzaktan, peşim sıra döner, döner, dolaşır, fakat bir türlü meramını ifadeye kadir olamaz, ateşli gözleriyle sadece beni dağda, tepede takip ederdi. Bir dereceye gelmişti ki dışarı

çıkamaz olmuştum. Hissederdim ki zavallı genç vahşi, gece gündüz düşünüyor, bana hislerini anlatmak için bir vesile arıyor, bir bahane icadına uğraşıyordu. Halbuki, dediğim gibi, Türkçe bir kelime bile bilmiyor, bir türlü bu işin içinden sıyrılıp çıkamıyordu.

Nihayet bir gün emeline muvaffak oldu.

Sahilde, tenha, geziniyordum; birden arkamda acele acele yürüyen bir adam hissettim, döndüm, korucu, gözlerinde her zamankinden fazla bir ateş, kıpkırmızı, bana doğru geliyordu.

Korktum. Az daha haykıracaktım, kaçmaya hazırlandım.

"Dur!" diye seslendi. Bu, vazifesi icabı, öğrendiği Türkçe tek kelimeydi.

Durdum.

Geldi, elime bir küçük kutu bıraktı ve derhal koşarak uzaklaştı, gitti. Şaşkınlığım ve korkum geçtikten sonra bu kutuya baktım:

Altmışlık bir sigara paketi!

Bu ne acayip bir hediye değil mi? Gülerek açtım ve o zaman büsbütün hayret içinde kaldım. Zavallı Türkçesiz ve görgüsüz âşık aylarca düşünerek nihayet ilanı aşk için bu çareyi bulmuştu: Paketin enliliğine, yastık makamında bir sigara koymuş, sonra diğer iki sigarayı yanyana yatırmış, ve üzerine de bir sigara kâğıdı örtmüştü!

Ah, doğrusu, her ne çeşit ve ne lisanda olursa olsun bütün ilanı aşkların hakikati, medlulü,[1] mahiyeti bundan ibaret değil miydi?

---

1 medlul: delil

KARLI DAĞIN İSTİHZASI

Sıcaklar insanın hüviyetini değiştiriyor, huyunu ve şeklini... Kan başa çıktı mı gözler kırmızılaşıyor, yanaklar sarkıyor, cilt yağlanıyor, dile pelteklik, ruha tembellik geliyor, içine bir nefret doluyor, yüreğini bir bezginlik kaplıyor hülasa insan vücutça ve ahlakça değişiyor. Böyle azgın güneşli ve kızgın semalı bir şehirde, bir büyük, kirli parasız şehirde temizliğe itina edemeyen adamların burun buruna, omuz omuza, sırt sırta, bir arada sokula dokuna yaşamaları, doğrusu hoş olmuyor; ter kokusuyla kızmış elbise ve kösele buharı içinde geçen bu hayat artık her türlü zevklerini, yemek, yatmak ve uyumak gibi en esaslı üç zevkini kaybediyor: Kadınlar insana çok yorgun ve terli süzgün görünüyor; yemekler lezzetsiz ve yağlı geliyor; uyku kâbuslarla, sarsıntılarla doluyor; hülasa üçünde de tat kalmıyor. Binaenaleyh yazın ilk sıcaklarıyla beraber mesut adamların kalabalık şehirlerden serin ve tenha yerlere uzaklaşmaları lazım... İşte geçen gün toplandığımız bir evde bu meseleden bahsediyorduk. Gedikpaşa semtindeydik; odamız, içinden ateşi çekilmiş bir fırına benziyordu, bizi aheste bir haraketle adeta kızartıyordu. Ne tarafıma dönsem sanki bir vapur kazanına çevriliyordum, kaynar su ile kızmış bir saç tabakası çehremi kav gibi

yakıyordu. Sıcaktan müteessir olmaya ait ne kadar mastarlar varsa bize de ilişikliydi: Yanmak, kavrulmak, haşlanmak, kızarmak, cızlamak, cızırdamak ilah... Bu aralık şöyle konuşuyorduk:

"Ah Avrupa ah! Ne memleketlerdir onlar... Trene atladın mı beş, on saat sonra Alpler'in veya Karpatlar'ın eteğinde bir otele gir... Karlara gömülmüş, çam ormanlarına yaslanmış bir otel... Burada karlı dağlar nerede? Çamlı yamaçlar nerede? Nerede İsviçre?"

Evet böyle söyleşiyor, Avrupa'nın o ümran ve irfan mahsulü, konforlu karlı dağ manzaralarına tahassürler ediyorduk.

Bu aralık, nasılsa açık pencereden gözüm Marmara'ya kaydı, sonra Katırlı Dağları'nı gördüm ve birden önümde tepeleri kar yığınlarına gömülmüş bir dağ silsilesi canlandı. Keskin güneşin altında buzlu ve karlı yamaçlar şıkır şıkır ışıldıyor, parıl parıl yanıyordu. O zaman düşündüm ki Keşiş,[1] her mevsim o ezeli karlarıyla kucak kucağa yaşayan serin, soğuk, buzlu Keşiş, medeni bir vasıta ile bize iki saat uzaktaydı; İstanbul'un iki saat uzağında dünyanın en hoş manzaralı bir karlı zirvesi bu sımsıcak beldenin karşısında bize kar gibi dişlerini göstererek gülüyor ve sanki şöyle diyordu:

"Ah zavallı akılsız, idraksiz ve beceriksiz insanlar! Orada, benim iki saat uzağımda yanıp kavruluyor ve Avrupa'nın Alpleri'yle Karpatları'nı arıyorsunuz ha? Sizler bana evlerinde, ellerinin altındaki narin ve hoşbû[2] kızları görmeyerek loş sokaklardaki kuytu kapılara başvuran acemi ve aptal gençleri hatırlatıyorsunuz... İşte ben buradayım, ezelden

1 Keşiş (Dağı): Uludağ
2 hoşbû: güzel kokulu

beri duruyorum, terütaze, serin ve latif himmetinizi bekliyorum. Hele gelip bir bakınız: Kaynaklarımdan buz gibi soğuk ne hassalı, ne şifalı sular fışkırıyor! Çam ormanlarımın rayihası nasıl cana can katıyor ve buzlu vadilerimde hastalarınız için ne sağlam bir hava toplanıyor! Sıhhat için, istirahat için, serinlenmek için, hülasa hayatınızın kıymeti ve faydası için hilkat beni buraya, denizin kenarına getirip koymuş... Şimdi siz orada kül renkli bir buhar içinde cayır cayır yanarken bilseniz burada karlar ne soğuk ve ne beyaz, ormanlar ise ne gölgeli ve ne serin! Bunca yıldır aklınız neredeydi? Eşiğinizin önündeki bu sıhhat menbaını niçin görmediniz ve niçin onu bir vapur hattı ve bir tren yoluyla iki saatlik bir mesafeye getirmediniz? Size layıktır: Veremden binlerce kurban veriniz, Avrupa'ya binlerce lira serpiniz ve işte böyle, her yaz bana uzaktan bakıp içinizi çekerek yanınız, tutuşunuz!!"

Keşiş sanki bana böyle diyor, bizimle böyle istihza ediyordu.

Burnumuzun ucundaki koskoca, kar başlı, yeşil etekli, sıhhat ve selamet menbaı, maruf Keşiş'i görmeyen bizler için yanıp kavrulmak hakikaten lüzumlu, layık bir cezaydı. Düşününüz ki iki süratli vapur, bir dişli tren, en ucuz şeraitle bizi bu kızgın hamamdan kurtarır, iki saatte, çam ormanları arasından geçirerek, karlı bir yamaca nakledebilirdi Yani iki saat sonra ben Gedikpaşa'nın lodosa ve güneşe nazır bol tahta kurusu yetiştiren muhitinden kurtulup bir karlı çam ormanına karşı, otelin taraçasında sımsıcak bir çay içebilir; ciğerlerimin bütün vüsat[1] ve kudretiyle:

1 vüsat: genişlik

"Oh!" diyebilirdim... Fakat, eyvah ki bu "Oh!" bize müyesser olmuyor ve galiba da yine olmayacak, olamayacak!

En acı hitaplarla bizimle istihza et, ey Keşiş! Seni ihmal ettiğimizden, kıymetini anlayamadığımızdan dolayı bırak en keskin sıcaklarla yanalım, kavrulalım! Biz böyle yandıkça, sen de karşımıza geç, kar gibi parlak dişlerini göster ve tutuşan bedenlerimiz ve kavruk dimağlarımızla ebediyen eğlen!!

Bu senin hakkın, bizim de layığımızdır.

ÇİNİ SOBA MESELESİ

Geçen gün Köprü'de, kar altında bir memur arkadaşıma rastgeldim:

"Nasıl," dedim, "odunlar gürül gürül yanıyor mu?"

"Mükemmel," dedi, "fakat, aksi gibi, bizim evde çini soba yok... Sac ve demir sobada ise odunun keyfi çıkmıyor!"

Hakikaten öyledir, odun sac soba için icat olunmuştur (Daha doğrusu çini soba odun için icat edilmiştir a). Kızması uzun sürer, fakat bir defa da kızdı mı artık kolay kolay soğumak bilmez; devamlı, latif, temiz bir hararetle insanın vücuduna bir sarılır, bir dolaşır, ta ruhuna kadar bir siner ve içki gibi adeta içten gelme bir sıcaklıkla bir de keyif, sermestî verir ki lezzetine doyum olmaz! Yazık ki memur arkadaşıma talih bu sene on çeki odun bahşetmiş, fakat bir çini soba ihsan eylememişti.

Acaba Maliye Nezareti "Elihsanı bittemam" kaidesine riayeten lütfunu bu yıl odunla beraber çini soba tevziine kadar teşmil edemez miydi?

Maksat latife değil mi, kış günü münasip bir mevzu teşkil etsin diye şu çini soba tevzii[1] meselesini hayalimizde berveçhiati[2] tevsi edelim:[3]

---

1 tevzi: dağıtım

2 berveçhiati: aşağıda görüleceği gibi

3 tevsi etmek: genişletmek

Sonbaharın ilk çipil havaları ve kasımın ilk sert rüzgârları ile beraber, bir gün, şehirde bir şayiadır çıkıyor: Arzu eden eshabı maaşa,[1] odunlara zamimeten,[2] soba da tevzi edilecekmiş...

"Sahi mi söylüyorsun?"

"Muhakkak canım, tezkeresini gözümle gördüm."

"Ne diyor?"

"İşte şu tarzda yazılmış: 'Bimennihilkerim odun tevziatından hasıl olan netice ve muvaffakiyete ve sobaya olan lüzum ve ihtiyaca binaen eshabı maaşata tevzi olunmak üzere Çin'den sureti mahsusada halis çini soba celbi mukarrer idüğinden arzu edenlerin şimdiden talepnamelerini ita ilah..."

"Aman, ben de kendimi yazdırayım..."

"İsabet edersin!"

Memurin kemali tehalükle[3] cetvellere isimlerini yazdırmakta ve ay başı –soba bedeline mahsuben– maaşlarını kestirmekte olsunlar birdenbire Maliye Nezaretiyle Nafıa[4] Nezareti arasında bir ihtilaf baş gösterir: Çini soba meselesinden dolayı!... Nafıa der ki:

"Sobaların siparişi benim salahiyetim dahilindedir, zira nefi âmmeye[5] mütealliktir,[6] ismim üstümde... Hem soba topraktan yapılır, topraklara ben karışırım!"

---

1 eshabı maaş: maaş sahipleri
2 zamimeten: ek olarak
3 kemali tehalük: tam bir çırpınmayla
4 nafıa: bayındırlık işleri
5 nefi amme: kamu yararı
6 müteallik: ilgili

Buna Ticaret Nezareti itiraz eder:

"Toprakların üst kısmı Nafıanındır, içine ben bakarım!"

Maliyenin cevabı şudur:

"İşin içinde para vermek var mı, yok mu? Var değil mi? O halde mesele benim salahiyetim dahilindedir."

Bu üç daire halli ihtilaf ile meşgulken araya Şehremaneti karışır:

"Soba meselesi," der, "harice çıkan boruları ve sebebiyet vereceği yangınları itibariyle beni de alakadar eder, herhalde reyimin alınması lazım gelir."

Evkaf hiddete gelir:

"Çini işinden en fazla ben anlarım, benim mütalaama niçin müracaat edilmesin!"

Nihayet bu bapta teati edilmiş olan evrak –Sekiz çuval derununda– Şûrayı Devlete gönderilir. Gazeteler müştekidir: "Şehrimizde kar" serlevhası altında yazdıkları bentlerde havanın şiddetini ve fırtınanın sebebiyet verdiği kazaları yazdıktan sonra çini soba meselesinin elan halledilememesinden dolayı memurların mağdur olduklarını kemali suzişle yazarlar. Şûrayı Devlet heyecana ve faaliyete gelir, evrakı tetkike koyulur, bakar ki bir noktai nazardan Nafıa, diğer noktadan Ticaret, başka bir cihetten de Maliye ve bir hususta da Evkaf Nezareti haklı... On defa mevkii müzakereye konan tomarlar nihayet "Mübayaasına Maliye, siparişine Ticaret, planlarına Nafıa, cinsine Evkaf ve binadan hariç aksamına da Şehremaneti daireleri memur edilse münasip olacağı" mütalaasıyla sadarete iade olunur. Her daire –izzetinefsinin şu suretle muhafazasından dolayı memnun– işe koyulur. Maliye parasını, Nafıa planını hazırlar, Evkaf çini hakkında

mütalaasını bildirir, Şehremaneti fikrini söyler ve nihayet Ticaret Nezareti sipariş için telgrafını yazar ve telgrafhaneye gönderir. Fakat Posta ve Telgraf İdaresi "Elhaleti hazihî Çin ile muhaberenin mefkudiyetinden[1]" bahisle "Bu cihetin bir defa da Hariciye Nezareti vasıtasıyla ve vesaiti diplomatikiye ile tahkiki" teklif ve mütalaasında bulunur.

Mesele Avrupa'daki mümessillerimize yazılır. Tekit[2] olunur. Bir defa daha tekide lüzum görülür. Nihayet şu hayretefza cevap vürut eder:

"Ledettahkik[3] Çin'de soba fabrikası olmadığı anlaşılmıştır!"

İKİNCİ FASIL

"Ne? Nasıl? Çin'de çini soba yapılmaz mıymış? Acayip şey... O halde acaba neden o kabil sobalara çini soba denmiş?"

Mesele üdebaya[4] intikal eder, "çini" kelimesinin sonundaki "ye" harfinin[5] edatı nisbet olmayıp edatı teşbih olduğuna dair bir cahilin ortaya attığı söz dal budak salıverir; her gazete her nüshasında muhakkak dört makale koyar: Birisi "çini" kelimesinin lisan noktai nazarından tetkikine, diğeri Kütahya çinilerinin tarzı imaline, üçüncüsü Çin'de sanayiye, dördüncüsü Türkiye'de sanayisizliğe müteallik...

1 mefkudiyet: kayıplık
2 tekit: pekiştirme, sağlamlaştırma
3 ledettahkik: araştırıldığı zaman
4 üdeba: edipler
5 Osmanlıcada sözcük sonlarına geldiğinde i harfini gösteren işaret

Fakat şu soba işi en fazla "Peyam" muharririnin sermayesini tezyit eder;[1] Cami çinilerinin kıymet ve letafetinden bahisle bir girizgâh açtıktan sonra kendi kitaplarının, teclidinin,[2] tezhibinin methine koyulur, bu "Hayrülenis" ve "Naamüccelis" makaleleri çini soba meselesi uzadığı müddetçe uzar, durur.

Memurin Çin'de soba yapılmadığını öğrenince mukassatan[3] o aya kadar maaşlarından kesilmiş olan soba bedellerinin iadesini talep ederler. Maliye bu talebi terviç etmez;[4] behemehal sobaların tevzii lazım geldiğini söyler. Nafıa, Ticaret, Evkaf ricalinden mürekkep teşekkül eden komisyon nereye ve ne tarzda soba sipariş edilebileceğinin müzakeresiyle meşgul olur; fakat haziran sıcakları da basmış olduğundan o kızgın muhitte bu ateş lafı asabı terlettikçe terletir, bir türlü karar verilemez.

O sırada Ankara'dan vatanperverane bir serzeniş telgrafı gelir:

"Ankara, 19 Haziran – İstanbul'da memurin için sipariş edilecek olan toprak sobaların Kâğıthane ve Göksu'daki milli tezgâhlarda imal ettirilmemesi burada azim hayret ve taaccübü[5] ve Meclisi Millinin şedit[6] galeyanını mucip olmuştur."

"Acaba testi fabrikalarında soba yapılabilir mi dersiniz?"

"Neden olmasın? Çuha fabikasında top yapılır da testi fabrikasında soba neden yapılmasın?"

1 tezyit etmek: artırmak
2 teclid: ciltleme
3 mukassatan: taksitli
4 terviç etmek: desteklemek
5 taaccüp: şaşma, hayret etme
6 şedit: şiddetli

Komisyon, fezlekesinde "Milli ticaret ve sanayinin revacını ve serveti millinin dahilde tedavül ve muhafazasını temin eden işbu karardan müftehir olduğunu" beyan eder. O zaman Şehremaneti ileri atılır:

"Mesele suyundan toprağına kadar bana aittir," der, "bu işin recülü[1] benim!"

Filvaki sobaların imali bu muhik[2] mütalaasına binaen emanete devredilir!

ÜÇÜNCÜ FASIL

Emanet evvela, bir ilanla, Kâğıthane ve Göksu testicilerini davet eder. Fakat uzak, ücra bir mahalde, kendi âlemlerinde aza kani yaşayan bu dört buçuk sanatkâr, gazete ve adam yüzü görmedikleri cihetle, şu kârlı ticaretten ve davetten haberdar olmazlar. Şehremaneti, nihayet ayaklarına kavas[3] gönderir; gelirler.

Şehremini bu çarıklı, poturlu, çamurlara mülemmâ ustaları karşısına alır, birden der ki:

"Siz soba yapabilir misiniz?"

Adamcağızları bir hayrettir istila eder, saksı, testi, kiremit ne ise ne ama soba yapmak... Bunu hatır ve hayallerinden geçirmemişlerdir.

"Nasıl soba?" derler.

1 recül: bir işin ehli
2 muhik: haklı
3 kavas: hizmetli

"Çini soba! Yani... şey... mübalağa etmeyeyim... toprak soba! Soba dedim ama, tamam soba gibi değil a... Şöyle küp gibi bir şey, önünde bir delik, ardında bir delik, içi boş..."

Bir cihetten Celalettin Arif Bey'in tarifine de benzeyen bu şekil sobadan ustalar bir şey anlamazlar... Nihayet bir nümunesinin itası[1] takarrür eder.[2]

Numune, Sanayii Nefise Mektebi'nde, heykel yapılan alçıdan, "Cem"in nezareti altında imal olunur: Zarif, sade, artistik bir soba... Bir alçı soba!

Ustalar çağırılır:

"İşte, derler, aşağı yukarı bunun gibi yapacaksınız!"

"Peki, yaparız!"

"Günde kaç tane çıkarabilirsiniz?"

"Günde mi? Bundan haftada yapsak yapsak iki tane yapabiliriz; size ne kadar lazım?"

"Üç yüz bin!!"

Ustanın en ihtiyarı sağır olduğundan anlamaz:

"Üç mü?" der.

Şehremini bağırır:

"Üç! Yüz! Bin!!"

Herif hayretinden ve makama hürmetinden düşer, bayılır. Ayıltırlar ve numune ile beraber polis ve kavaslar refaketinde tahtelhıfz[3] tezgâha sevk ederler.

---

1 ita: verme
2 takarrür etmek: kararlaştırılmak
3 tahtelhıfz: koruma altında

DÖRDÜNCÜ FASIL

Gazetelerde okunur:

"Soba tevziatına dünden itibaren iptidar olunmuştur."[1]

"Aman, alalım!"

Fakat kabil mi, ancak iltimasla verilebiliyor... Nihayet birisi muvaffak olur, depoya girer.

"Buyurunuz," derler, "alınız!"

Kenarda on iki acayip nesne dizili: Küpten küçük, testiden büyük, saksı karınlı, kiremit renkli, vurdukça tın tın öter, ısınınca çatlar, yanınca tüter, dokununca kırılır ve hiçbir tarafına hiçbir boy soba borusu uymaz, yeni çeşit milli sobalar işte bunlar!! Bir noksanları varsa o dahi demir aksamı... Fakat emanet demir aksamını da badelharp[2] Ankara'daki top fabrikasına ısmarlayacakmış!

1 iptidar olunmak: başlanmak
2 badelharp: savaş sonrası

İSTANBUL SOKAKLARINDA

On beş gündür, fırtınaların önüne düşmüş bir kuru yaprak gibi, bazen baş sersemletici bir süratle koşarak, bazen bir köşeye tıkılıp kalarak, sonra yine savrulup sağa, sola başvurarak iradesiz, İstanbul sokaklarında dolaşıyordum. Uzun bir çileden yeni çıkmış bir derviş gibiydim; hayatın lezzetini unutmuş, yarı uhrevî, içime gömülü, öyle geziyordum; baktığım yeri değil hep gönlümdekileri görerek, bugünün tahassüslerini[1] değil, hep dünkü matemimin acısını duyarak etrafımdakilere bağsız ve yanımdakilere uzak öyle yaşıyordum. Yüreğim paslıydı, duygularım işlemiyordu; gözlerimin isi arasından bana görünen dünya hep bir renkte, bir şekilde. Dar ve loş, bir dehliz gibi geliyordu; zannediyordum ki her adımda biraz daha aşağı, bir merdiven daha içeri, toprağa, yer altına, ademe[2] iniyorum... Fakat o gezintiler bana şifalı bir ilaç oldu; felaket görenlere yabancı adamlar, yabancı yerler, hatırasızlık ve uzaklık en tesirli teselli yerine geçiyor; yabancılığın loşluğu ve hatırasızlığın boşluğu arasında açılır deniyor; ayak basmadığım sokaklarda, eşiğini

---

1 tahassüs: duygulanma
2 adem: yokluk

atlamadığım evlerde yatıp kalkarak yüreğimin yanıklarına gurbetin ve inzivanın teskin edici sargılarını sardım.

İstanbul sokaklarını acemi bir taşralı gibi dolaştığım bu günleri hatırladıkça kendimi bir seyahatten dönmüş zannediyorum; sanki uzaklardan, başka diyarlardan geldim, hem yorgunum, hem de heyecanlı... Benim gibi, İstanbul'daki hayatı geniş bahçeli münzevi köşklerle yüksek duvarlara dolanmış koca barhanelerde geçen adamlara küçük evli, dar sokaklı, satıcı ve komşu sesli geveze mahalle araları ne garip geliyor... Bu ne kadar ses, ne kadar lafzenlik ve şakraklık yarabbi! Her kapıda lakırdı, her pencerede çalgı, her delikte ses... Mütemadiyen gülüşen ve çırpınan geçkin kızlarla faşılasız oynaşıp dövüşen çocukların gürültü ve hareketleri beni yordu. Sağdaki evde sağanak gibi yorucu ve nefes kesici bir ahenkle mandolinler çalınıyor; solda, çivi mıhlar gibi tok, taninsiz darbelerle piyanolar meşk ediliyor; muşamba perde ile camın arasında kalmış bir arı gibi vızıltılı, elemli bir sesle köşede vakit vakit udlar çalınıyor; ötede gramofon; ta uzakta, ara sıra, bir askerî boru, sonra satıcılar... Sanki mal değil ses satıyorlar; kulaklarımı tıkamaktan nefsimi güç men ettim; Türkçeyi en fena, en kaba konuşan bütün milletler sabahtan akşama, hatta gece yarılarına kadar sokakları devredip haykırıyorlar; körpe çocuk çığlıklarından kart harharalara kadar bin perdeden bin edada feryatlar...

Ya pencereden sokağa, sokaktan balkona, terasadan bahçeye, bahçeden zemin katındaki mutfağa ne tebessümler ne işaretler ve ne maceralar... Karşılıklı evler adeta bir aile gibi birbirlerinin hallerine agâh;[1] nasıl yatıp ne yedikleri-

1 agâh: bilgili, haberdar

ni, kimi sevip neler çevirdiklerini hep biliyorlar, hep görüp işitiyorlar... Pek güçlükle geçinip fakat yarı tok, yarı çıplak her biri bir hırsa, bir kirli maceraya atılmış bu dar görüşlü ve boğuk yaşayışlı insanlara penceremden uzun uzun, bakıyor; şaşıyordum. Alt kat pencerelerden birinde yarı kötürüm bir sarraf eskisi kavun pazarlık ederken ikinci katta göz altları çürük bir kız yan apartmanın görünmeyen bir tarafına selamlar gönderiyor; üst katta, yağlı saçlarında tarak izleri mermere hâk olmuş gibi duran kadın yüzlü bir genç karşı terasada çamaşır asan çorapsız hizmetçiye işaretler ediyor ve bunlar öyle, meşgulken aşağıdaki sokakta kör dilenci yüreği adeta sancı kadar şiddetli bir hüzünle, melal ve rikkatle dolduran düdüğünü öttürerek öğle güneşinin altında ağır ağır geçiyor... Karışık milletlerin beraberce oturdukları bu yeni mahallelerde yaşamaya mahkûm ince duygulu adamlara ne kadar acıyorum!

Bu bayağı yerlerden kendimi Boğaziçi'nin önlerine aydınlık, şaşaalı ve canlı denizler serili, fakat arkaları harabeler, loşluklar ve esrarlı yollarla çevrili yalılarına attım. Basık tavanlarda güneşli sular ışık oyunlarıyla sessiz oynarken birden ev vapur düdükleriyle doluyor ve sakin sular rıhtımlarda çalkalanıp camlara serpintiler gönderiyor, o derin sessizliği bir gürültü bastırıyor; sonra yine mırıltılar, uyku ve tavanlarda suların parça parça oynak aydınlıkları... Kıyı boyunca yanındaki çeşmenin bol suyunu emip denizin sağlam havasını yutarak gelişmiş, asırlara dayanmış keyifli çınarlara rastgelinir, dallarında büyük balık ağları, ırıplar[1] kururken altında mahalle adamlar alçak iskemlelere oturup serinle-

1 ırıp: bir tür balık ağı

nir; işte bu manzara eski İstanbul'dan kalma ne canlı bir levhadır... Elan o adamların arasında sırtlarında avniyeler, yahut ayaklarında çedik pabuçlar taşıyanlar vardır; sarıklarının ucunu seyyitlik alâmeti olarak minimini bir kedi kulağı gibi feslerinin arasından taşıran eski kazaskerzade düşkünleri boy hırkasıyla kuşaklı entarisine kavuşmuş bahriye mütekaitleri, yakalığını takmâya lüzum görmeyen redingotlu bir mezun mümeyyiz, baş başa durgun bir sohbetle bu tuzlu, iyotlu havanın içinde ne hoş vakit geçirirler! Bazen eski esnaf kılıklı adamlar da geçerken, şöyle zembillerini yanlarına koyup biraz nefeslenmek için otururlar, lakırdıya karışırlar; ben de böyle yaptım, ben de bunlara karıştım, onlar gibi sadeleştim, sakinleştim...

Biraz da Kasımpaşa sırtlarında dolaştım; mezarlıklar arasında koyunlarını otlatan çocukları seyrederek köşe başlarında geleni, geçeni çevirip àsker oğullarının mektuplarını okutan yaşlı annelere acıyarak, Beyoğlu'nun sekiz katlı sakil taş apartmanlarıyla yan yana gelmiş basık, ahşap, aşı boyalı evlerin imtizaçsız[1] görünüşlerine şaşarak, hülasa hiçten şeylerle avunup oyalanarak uzun uzun gezdim, yoruldum, birçok acıdım, iğrendim, duruldum... Dediğim gibi bu gezinişlerden büyük bir şifa bularak günden güne hayata dönmeye başladım.

Yangın harabelerinde, gündoğrusunun savurduğu kül harmanları arasında gezindim, çadır önlerinde sürtünen veya yıkık duvarlar içinden uzatılmış uydurma borulardan bakraç dolduran kirli, aç çocuklara içim eriyerek acıdım; bu musibet ve kasvet diyarının sıcak küllerinde ayaklarım yana-

1 imtizaç: uygunluk, tutarlılık

rak, başımda kızgın güneş kaynayarak, etrafın yanık kokuları ve paçavra tütsüleri içinde bir garip dinin garip bir fedaisi gibi sessiz ve vakarlı dolaştım. Bazen de ıssız yerleri bırakıp gürültülü sokaklara karıştım, laternaları susmayan, ahalisi içmeye ve yüksek sesle konuşmaya bakmayan meyhaneli ve aşçı dükkânlı kalabalık mahallelere girerek tavla şakırtısı, bilardo takırtısı içinde sersemleşmiş, balık kokularından bunalmış bir halde, bu kaynaşan, guruldayan halktan, canlı ve işlek sokaklardan hayatı daha yakın duyarak istekli istekli gezindim, yavaş yavaş kendimi buldum.

Sokaklarını işte böyle, rastgele, yabancı bir yolcu gibi döne dolaşa İstanbul'u ne kadar sevdiğimi büsbütün öğrendim ve bu sevdiğim memleket içinde yaşadıkça yanık gönlümün her gün biraz daha şifa bulacağını, onun çirkinliklerinden de, güzelliklerinden de hazzederek matemlerimin en keskin tesellisi İstanbul olacağını ne mükemmel anladım!...

SİNEMA DERDİ

Ben ahlak ve terbiye mütehassısı değilim; bin sekiz yüz bu kadar cilt kitabın biribirine uymayan dallı budaklı fasıllarıyla aklımı doldurmaya uğraşmadım. Pirinç tanesi üzerine satır satır yazı sığıştıran mahir hattatlar gibi ufacıcık beynime bu sürü sürü fikirleri sokmaya çalışmak bana maddeten imkânsız görünüyor; nafile teşebbüs etmiyorum. Hemen zaten dimağım hazım cihetinden üç aylık çocuk midesi gibi... Ancak sütü, suyu alıyor. Descartes'i çiğneyecek diş, Spinoza'yı eritecek safra kafamda yok. Çok iptidai, fazla basit bir akıl ama ben ondan memnunum. Nazariyat ile taşa taşa kaynayan, kabarıp etrafa dökülen âlim dimağlara bakıyorum sadeyi basiti, gözle görülüp elle tutulanı görmüyor; benim ufak, fakat sissiz, pussuz aklımın nüfuzsuz, lakin kâfi ışığı altında ise hakikat dünyasının hayli loş, kuytu köşelerini araştırabiliyorum. Fuzuli bir teklif ama istiyorum ki irfan sahibi büyük zevata hayatın kargaşalığı içinde bazen ben fener tutayım; onlar benim bu idare lambasıyla bulduğum defineleri ilimlerinin kazmasıyla açsınlar, içindekini etrafa saçsınlar, faydalı işler görsünler.

Ahlaki bünyemizi günden güne zayıf düşüren sıtmaların nasıl bir bataktan kanımıza karıştığını şimdi küçücük

aklımla ben de biliyorum; çocuklarımızın hangi menbadan zehirlenip kadınlarımızın nereden esen rüzgârlarla sersemlediğini artık ben de öğrendim. Salahiyettar mahafile[1] şu makalemle haber vereyim; fenalığını izale cihetini rical, esaslarını tetkik kısmını ulema düşünsün:

İnsanları türlü türlü şekillerde, çeşit çeşit kıyafetlerle ifsada[2] memur olan şeytan bu devirde galiba, "sinema"yı kendisine en muvafık bir suret addetti ve en geniş, en bekçisiz meydan olarak da memleketimizi seçti. İstanbul'un bu eğlence yüzünden gördüğü zarar, İstanbul ahlakının sinema uğrunda verdiği ziyan hesaba, kitaba sığmaz.

Sinemanın ahlak cihetinden verdiği zarar o kadar çoktur ki miktarı kantarlarla tartılamaz; fenalığı öyle vâsi,[3] şümullüdür[4] ki mesahalara[5] sığdırılamaz, nüfuz ve tesiri o derece derindir ki sondalarla ölçülemez, ahlakımızın yapraklarını tırtıl gibi soyan, ananemizin köklerini insafsızca kemiren, harsımızın yeni ve taze filizlerini mevsimsiz bir sıcak gibi kavuran sinemadır. Biz bu cihette toplaşıp istediğimiz kadar millete harsını hatırlatalım, o yetişip onu vuruyor; biz beri tarafta gücümüz yettiği kadar uğraşıp fazilet, ahlak, milliyet diye haykıralım, o koşup sesimizi bastırıyor; biz memlekette kadının yükselmesini gaye bilip elimizden geldiği kadar uğraşalım, o düşürmesini istiyor ve istediğini yapıyor.

Halkın en büyük düşmanı: Sinema; sinema ahlaksızlığın hocası... Öyle bir hoca ki talebesine derslerini şetaret ve

1 mahafil: toplantı yerleri, çevreler
2 ifsat: bozma, fesat sokma
3 vâsi: geniş
4 şümul: kapsam
5 mesaha: ölçüm

şaklabanlıklarla zahmetsiz, eziyetsiz öğretiyor... Bizim fazilet nazariyatıyla dolu kuru yazılarımız, ahlaktan bahseden lezzetsiz makalelerimiz hiç bu keyif veren, şevk getiren propagandalar karşısında müessir olur mu? O tarafta çalgılı çağanaklı düğün evi dururken bu neşesiz vaaza insan koşar mı?

Sinemanın kuvveti karşısında ilmin kudreti tükeniyor; bu güreşte sinemanın oynaklıkları faziletin belini büküyor; toprağa attığımız faydalı tohumları sinemanın böcekleri yutuyor. Sinema bu halde kalıp yalnız ahlaksızlığın ilancılığını ettikçe, sinemalar böyle bağsız, kösteksiz bir hürriyetle ahlak bahçelerinin fidanlarını kırıp filizlerini yemek, tarhlarını bozup çimenlerini ezmekle yaşayacaksa, bütün emekler beyhudedir; maarifin sıra sıra mektepleri, bizim cilt cilt kitap ve mecmualarımız manasız bir didişmeden ibaret kalır. Yakında meydanı büsbütün bu yeni şeytana bırakıp köşelerimize çekilmek icap edecek. O ifsada memur; hem ne mükemmel bir teşkilat ile memlekette yerleşiyor, iş görüyor... Her mahallenin, her köşe bucağın bir sineması var; bunlar geceli gündüzlü dolup boşanıyor; çocuklarımıza serserilik, kadınlarımıza sefihlik, erkeklerimize havailik dersi veriyor.

Sinemalara gösterilen müsamaha, göz çıkaran zararı karşısındaki kayıtsızlığımız hayret edilecek bir iradesizlik, izansızlıktır. Rakının mazarratını, kumarın fenalığını, fuhşun kötülüğünü aramızda uzun uzun konuşuyoruz da hepsini birden içinde taşıyan sinemadan bahsi hatıra getirmiyoruz. Fena arkadaş, fena kitap diye yavrularımızı şundan, bundan men ediyoruz da sinemaya kendi elimizle götürüyoruz. Evde çocuklar anlar diye kuşlarla böceklerin yumurtla-

yıp yavru yapması gibi zararsız keyfiyetleri işrab[1] ile, telmih ile, göz kaş işaretiyle geçiştiriyoruz da sonra onlara sinemada yarı çıplak kadınların yarı çıplak erkeklerle oynaştığını gösteriyoruz.

Aklımızdaki bu yaman mantıksızlık beni korkutuyor.

Gece baba oğlunu kolundan tutup götürüyor, sinemada ona duvarlardan nasıl aşılıp, kilitli kapıların ne usullerle açılacağını, çalınan paranın nerelerde yenilip sonra kabahatin başkalarına ne gibi hilelerle atılacağını öğretiyor. Bu külhanbeylik, hırsızlık dersi babanın gözü önünde alkışlana alkışlana veriliyor; hatta çocuğun kiyafetsiz aklı bazı karışık yerleri, mesela meşru olmayan bir çocuk yüzünden çıkan hadiseleri kavramazsa baba bir taraftan da mırıl mırıl ona izahat, tafsilat yetiştiriyor.

Gündüz, ana yavrusunu kucaklayıp gene oraya gidiyor; mini mini kızına gece yarısı, gizlice, yataktan kalkıp bahçelere çıkabileceğini, duvara merdiven dayayan komşunun oğlunu havuz kenarına çekip sarmaş dolaş saatlerce zevk sürülebileceğini, daha sonra da gebe kalınıp tuz ruhu içmek suretiyle intihar olunabileceğini mükemmelen talim ediyor.

Çingene kemancılara âşık olup dağdan dağa kaçan evli barklı kadınların sergüzeştlerini orada kadınlarımız göğüsleri heyecandan kabara kabara seyrediyor; erkek kıyafetine girip meyhanelerde apaşlara gönül veren konteslerin maceralarını kalpleri ezile üzüle gene orada görüyor. Şıklık, moda, israf, sefahat derslerini hep oradan alıyoruz; yürüyüşlerimizi, giyinişlerimizi, yaşayışlarımızı aktrislerinkine benzetmek merakını hep sinemadan kapıyoruz. Kadın gönlü böyle sade

1 işrab: üstü örtülü anlatma

hissiyata hitap eden havai sinema sergüzeştlerinden taşkın ve coşkun bir hale geliyor. Artık ufacık evinin manzarası, sakin kocasının heyecansız sevgisi, hayatının asudeliği onu doyurmuyor. Bu hadiseden bir "Ruhumu doldurmuyor!" şikâyeti çıkıyor ki, yapılan her münasebetsizliğe, işlenen her günaha bir mazeret makamında tekrar edilip gidiyor.

Sinema müşterileri hayatın alayişsiz, vakasız süzülüp gitmesini beğenmiyorlar; macera merakı kalplerini kemiriyor; perdedeki hikâyelere benzemeyen hakiki hayatın sade güzelliği onlara az geliyor, tat vermiyor, zevcede şeytanî bir cazibe, hafifmeşrebane bir eda olmazsa; kadın kıvrıla kıvrıla gezinmeyi, süzüle süzüle konuşmayı, bayıla bayıla sarılmayı beceremiyorsa erkek memnun olamıyor, evine ısınamıyor. Yana yakıla eriyip gidecek ateşli bir kalp, kadının en ufak arzusunu yerine getirmek için ölüme kadar varan taşkın bir fedakârlık zevcde yoksa zevce meyus oluyor; istiyor ki kocası yalnız onun sevgisiyle uğraşsın, şahane bahçelerde kol kola gezintiler, otomobillerde yan yana seyranlar, havuz, göl kenarlarında baş başa muaşakalar yapa yapa hayat zevk, keyif, refah içinde uzayıp gitsin... Tabii, hakikat daima bu hayalatın[1] tamamen zıddı olduğundan artık bizim, bütün insanların yaşayışı onlara hoş görünmüyor. Bunu iftiraklar,[2] boşanmalar, firarlar, feci hadiseler takip ediyor. Her gün bir yenisini duyuyorum.

Şayet sinema filmlerinde bir azıcık sanat, zevk, kıymet olsaydı, belki ahlaka mugayir cihetleri bu kadar göze çarpmazdı. Esef olunur ki sinemacılık ekseriya en bayağı ka-

1 hayalat: hayaller
2 iftirak: ayrılma

faların, en sanatsız dimağların ortaya koydukları murdar eserlere aguş[1] açıyor. Ne mantık, ne zekâ, ne sanat var; deli saçması birçok vakalar, üryan kadınlar, iri yarı adamlar, tuvaletler, bahçeler, işte o kadar... Vaktiyle sinema zevk verici zarif, latif bir eğlenceydi; filmler iyi seçilmek şartıyla ne nafi[2] bir icattır. Vaktiyle kıymetli muharrirlerin meşhur eserlerini temsil ederler, bizi sevindirirlerdi. Şimdi hiç de öyle değil. Her memleketten atılmış, artakalmış Frenk eskilerini baş tacı edip götürüyor, çoluğumuza, çocuğumuza seyrettiriyoruz. Garbın bu kirli iç çamaşırlarını ailemiz önünde her gün açıp göstermek ayıp oluyor.

Sinema derslerine bir had çizmek acaba imkânsız mıdır? Bunun suya sabuna dokunur bir cihetini görmüyorum. Memlekete sokulması caiz olmayan neler var... Biraz da filmlerden ahlak pasaportu sormak bana lüzumsuz olmaz gibi gelir.

1 aguş: kucak
2 nafi: yararlı

BİR TEFTİŞ

Aslı var mı, yok mu mevzuubahis[1] olan zat merhum Hakkı Paşa veya Said Halim Paşa mıdır, her ne ise, şahıslarını bilmemekle beraber vaka hoş olduğu için yazmak lüzumunu hissediyorum, işte bu iki vezirden biri, galiba ikincisi, ikbal zamanında, bir sabah şöyle düşünür:

"Yahu," der, "vaktiyle vüzera ve vükela tebdili kıyafetle avamın içine karışırlar ve halkın ihtisasat ve tarzı hayatını bizzat öğrenirlermiş... Eh, talih beni de en büyük bir mesnet ve mansıba eriştirdi, şu memlekete baş etti; öyle nazırlarımın sözlerine aldanarak veya polis müdürüyle jandarma kumandanlarının ve sivil memurların raporlarına kanarak ahalinin idaremden memnun ve mahzuz olduğuna zahip olmak[2] doğru değil... Kendim sokaklara düşerek, kimseden habersiz halkı istintak etmekliğim,[3] vasıtasız temas hasıl eyleyerek kanaat getirmekliğim icap eder!"

Bu haklı mütalaa üzerine merhum vezir vekilharcını çağırır, kulağına beş on kelime fısıldar ve büyük bir helecan içinde akşamı güç eder. Yemekten sonra yüksek sesle, yanındakilere der ki:

---

1 mevzuubahis: söz konusu
2 zahip olmak: sanıya kapılmak
3 istintak etmek: sorgulamak

"Başımda bir ağrı var, hemen yatacağım!"

Herkes "Allah rahatlık versin! Allah afiyet ihsan buyursun!" temennileriyle paşayı teşyi ederler.[1] Yarım saat sonra konağın arka kapısından kısa boyu, top sakallı, kalıpsız fesli, ayakları yemenili, yarı seyis, yarı rençper, hülasa bayağı kılıklı bir adam çıkar, caddenin yolunu tutar. İşte bu adam odur, paşanın bizzat kendisidir. Vekilharcının tedarik ettiği elbiseleri giymiş, yapma sakal takmış ve tanınmayacak bir şekilde halk içine karışmıştır.

Hem gidiyor hem kendi kendine şöyle söyleniyor:

"Ah, acaba idaremden ahali memnuniyet getiriyor, beni takdir ediyor mu? İşte biraz sonra bunu anlamak kabil olacak... Fakat ya teftişim aksi bir netice verir, kiminle temas etsem aleyhimde bir söz işitirsem?! O zaman artık durmamalı, istifayı verip çekilmeliyim!"

Paşa bu kararla Divanyolu'na çıkar, acaba yukarıya doğru mu gitsin yoksa Sultanahmet'e mi insin? "En iyisi, der, Beyazıt kahveleri... Halk yatağı orasıdır!" Aheste aheste, fakat büyük bir heyecan içinde caddede yürümeye başlar. Yanından polisler geçer... Ah kendisinin kim olduğunu bilseler, bu paçavralar giymiş adamdaki kudret, nüfuz nedir fark etseler... Fakat kabil mi? Onda tanılacak hal kalmamış ki... Polis müdürüyle bile burun buruna gelse gene tanıyamaz, tanınamaz.

Paşa bu minval üzere Beyazıt'a vasıl olur. İşte orta halli bir kahve, içinde esnaftan sekiz, on adam oturmuş konuşuyorlar; ön tarafa da iskemleler atılmış... Birisini çeker, oturur. Yüreği bir atıyor ki... Derken "selamünaleyküm!" hita-

1 teşyi etmek: uğurlamak

bıyla yanına kırk, kırk beş yaşlarında, balıkçı kılığında bir kıranta adam gelir, çöker. Hah, işte fırsat... Bununla görüşmeye başlamalı...

"Merhaba!"

"Merhaba!"

Paşa bir türlü muhavere kapısını açamıyor ki... Bereket o adam daha az sıkılgan... Birden paketini uzatıyor:

"Yap bakalım bir sigara!"

Belli ki halis kaçak tütünü... Fakat çaresiz içmeli!

"Ee, ne var ne yok bakalım ahvali âlemde?"

Bunu soran paşadır; öbürü gevezenin biri:

"Ne olacak iyilik, elhamdülillah her şey yolunda" diye başlamış, boyuna söylüyor; herif memnun mu memnun... Asayişten memnun, dahili siyasetten memnun, haricisinden memnun... Vükelayı[1] beğeniyor, askeri beğeniyor, yeni alınan kalp zırhlıları beğeniyor.

Paşa nihayet cesaretini takınıp soruyor.

"Kabine reisi için ne dersin?"

Balıkçı birden cuşu huruşa geliyor:

"Gözünü sevdiğimin mübareği, o ne adam, ne baba adam be! Müslüman mı Müslüman, şanlı mı şanlı, asilzade mi asilzade... O geldi geleli memleketin nuru piri geldi. Hem sana söyleyim mi arkadaş, sanma ki o, öbürleri gibi koltuğunda oturur, imzasını atar, çubuğunu yakar, keyfine bakar, yoo... İşi gücü milletin hayrını gözetmekte... Asilzadelik başka şey vesselam!"

"Doğru diyorsun arkadaş, bir kahve içer misin?"

"Eyvallah!"

---

1 vükela: milletvekilleri

Balıkçı daha hayli gevezelik etti; paşanın mebusan meclisinde büyük bir nüfuza malik olduğunu, Almanya'da çok itibar gördüğünü, Anadolu ve Rumeli ahalisinin gece gündüz ona dualar ettiğini, hülasa onunla misli ele geçmez bir Zümrüdüanka kuşunun başımıza konduğunu söyledi. Paşanın memnuniyetinden ağzı kulaklarına varıyordu. İçinden:

"Eh," demişti, "artık sohbet kâfi, başkalarına da sormaya ne hacet? İşte safdil bir balıkçı efkârıumumiyeye[1] tercüman oldu, varayım konağıma döneyim!"

O, böyle, bu kanaatiyle Divanyolu'nu geçerken balıkçı cebinden bir kâğıt ve bir kalem çıkarmış, gayet işlek bir yazı ile şu raporu yazıyordu: "Müdüriyeti umumiyei aliyyenin emri şifahileri[2] mucibince paşa hazretlerini Beyazıt kahvelerinden birine kadar takip eyleyerek bir musahabe zemini ihzar ve hakkı devletlerinde envai kelimatı tayyibe[3] istimal olunduğu[4] berayı malumat[5] arz olunur, ol babda...

---

1 efkârıumumiye: kamuoyu
2 emri şifahi: sözlü emir
3 kelimatı tayyibe: güzel sözler
4 istimal olunmak: kullanılmak
5 berayı malumat: bilgi için

BİR AŞK FACİASI

Bence bu haftanın en hüzünâver, aynı zamanda en eğlenceli vakası bir eşek vakası, bir eşek davasıdır. Çorbacının biri cinayet mahkemesine müddei[1] sıfatıyla çıkıyor ve diyor ki:

"Benim bir eşeğim vardı, bu eşeği bütün dünya tanır, bütün dünya ona göz koymuştu, tüyleri altın gibi sarı, gözleri kudretten sürmeli, endamı narin, çehresi latifti. Onunla hemen hemen beraber yatar gibi bir şeydik... Yatak odamla aramızda bir ince tahta bölmeden başka bir şey yoktu, burun burunaydık, burun buruna yatılacak bir eşekti o... Onun gibisini nerede bulabilirdim, öyle, eşi yaratılmamış bir hayvancağızdı... Nasıl oldu da işitmedim, nasıl oldu da uyanmadım (maznunları[2] göstererek) bunlar bu sarışın eşeği ayakları altına saman serpip kaçırmışlar, kız kaçırır gibi kaçırmışlar ve götürüp satmışlar... Allah aşkına hâkim efendi, bana sarışın eşeğimi bulunuz!"

Zavallı adam! Şimdi siz, belki eşeği için bu derece mahzun olmaya akıl erdirmezsiniz, onun bu hüznüne, bu heyecanına iştirak etmezsiniz, "Eşek için yanılır, ağlanır, cinayet mahkemelerine kadar gidilir mi?" dersiniz... Halbuki, bu

1 müddei: davacı
2 maznun: zanlı, sanık

meselede, ben eşekle insan arasında bir fark göremem, muhabbet birdir, velev kediye, köpeğe, papağana, keçiye veya kitaba, eşyaya olsun! O adamcağız durgun gözlü munis merkebine bir kere merak salmış, gönlünü kaptırmış, senelerden beri meclisine, muhabbetine, huzuruna alışmış, anırmasından zevk almış, tepinmesinden keyif duymuş, yürüyüşüne meftun olmuş, müşterilerini savıp da dükkânından yanına geldi mi onu öpüp okşamayı:

"Kızım! Yavrum! Cicim! Güzelim!" diye sevmeyi itiyat etmiş... Şimdi birden, bakıyor ki, merkebi yok, ahır boş, palan duvarda, yular yerde, bir felaket... O zaman kimbilir o bina biçarenin başına nasıl çökmüş, bu metruk eşya ve edavata baktıkça içi nasıl hüzünle dolmuş, yüreği nasıl kanamış, dünya, gözüne nasıl zindan olmuştur! Merkep değil de o bir dildâde, bir peri-i peyker de olsaydı emin olunuz ki çorbacı bundan fazla meyus olmazdı. İlk akşamı, zavallının yalnızcacık yatağına bir girişini, ahır tarafına bakarak bir iç çekişini, sonra şişkin yüreğiyle bir uykuya dalışını gözümün önüne getiriyorum; vallahi, müteessir oluyorum.

Hem ben sade sahibine değil, bu meselede merkebe de acıyorum... Hayvancağızın aklı müsait değil ki birden, şu gece yarısı ahırdan yabancılar vasıtasıyla çıkışındaki gayri tabii halden şüpheye düşsün... Belki de düşmüştür, düşmüştür ama hırsızlar daha atik davranmışlar ve ağzını tıkayıp ayaklarını bağlamışlardır... O zaman sarışın eşek, naçar yola düşmüş ve fikrinde hep sahibinin mültefit çehresi, kederinden kahrola ola bu felakete zoraki râm olmuştur. Derken bakmıştır ki o zalimler kendisini bir abus adama satıyorlar; işi anlıyor, bu işte yandığını fark ediyor, fakat ne yapsın?...

Daha sonra bu yeni sahibi, ite kaka, vura söve yavrucağı loş, ratıb[1] bir ahıra kapatıyor ve bu karanlık, dar, kasvetli yerde –hele bir göz önüne getiriniz!– o nazü naime, buse ve iltifata alışmış olan altın sarısı, nazik ve nadide merkepçik gözleri yolda, yüreği, yürekceğizi pürhelecan son bir ümitle sahibini nasıl bekliyor?!.

Ah, hassas kalpliler, benim gibiler için işte bu eşek davası da bir "Ferhat'la Şirin", bir "Kerem ile Aslı" sergüzeşti kadar fecidir! Hülasa bu da nevi diğer bir aşk faciasıdır.... Bilmem o gün mahkemede şu safahatı düşünüp de gözyaşı dökenler var mıydı? Eşeği değiştirip hayalinde yerine kendisini veya sevgilisini koyan âşıklarla maşukların şu hüzünlü sergüzeşte ağlamamasına ben ihtimal veremiyorum!

---

1 ratıb: rutubetli

DİLENCİYE GIPTA

Velev ki dilenciye müteallik olsa da kimsenin izzetinefsini bilgayrihakkın[1] kırmak istemem; onun için yerini söylemeyeceğim, bir dilenci bilirim ki –benim tanıdığım– yirmi beş yıldır İstanbul'un geçit bir yerinde sakinane, edibane ifayı sanat eder. Âmâdır. Ama âmâlığı öyle insanı tiksindirecek derecede patlak, çökük ve çapaklı değildir. Sadece kapalı iki göz... Sırtında iyi cins bir aba, elinde değnek, önü ilikli, sessiz, muayyen bir yerde ayakta durur. Gelen geçene sataşıp asılmaz, sırnaşmaz... Hatta sadaka bile istemez, öyle boynu eğik, ağzı mühürlü, dervişane bekler.

Yirmi beş yıldır onu aynı yerde, bu şekilde beklerken görürüm. Bütün zahmeti ayakta durmaktan ibarettir; kendisini yoracak başka hiçbir fiil ve harekette bulunmaz. Parayı almak külfetine katlanmaz, önündeki teneke kutuya atarlar, geçerler. İşte bu dilenci yirmi beş yıldır, bütün İstanbul altüst olup dururken, nice eski devir paşaları sürünüp nice harp zenginleri dilenme devirlerine girerken ve nice gençler sapasağlam kolları, gürbüz ayakları ve açık gözleriyle çalışmaya teşne, aç dururken o köşesinde hayatını zahmetsiz kazandı, hiç zahmetsiz uzun, mesut, kaygısız bir hayat sürdü.

1 bilgayrihakkın: haksızlıkla

Onu ne harp, ne meşrutiyet, ne kambiyo farkı, hiçbiri müteessir etmedi. Zira her hengâmede onun manevi kuvvetinden yardım bekleyenler oldu ve evvelce bir onluk verenler sonraları pahalılık zammıyla tenekesine yüzer para, beşer kuruş atmaya başladılar. Evvelce günde elli kuruş alırdı; bugün belki de beş mislini alıyor; hülasa reji, düyunu umumiye ve banka memurları gibi piyasanın vaziyetinden pek az bir zarar gördü, varidatı o nisbette tezyit edildi.

Şimdi geliniz de bu dilenciye gıpta etmeyiniz!

Geçen gün önünden geçerken baktım ki üzerindeki gömlek bembeyaz, yüzü ve elleri tertemiz ve elbisesi sımsıcak... Yani bizim Kadıköy vapurunun birinci mevkiinde oturan zevatın çoğundan hali, vakti daha âlâ! Belli ki ailesi ona minnettarane pek mükemmel bakıyorlar, çamaşırlarını yıkıyorlar, ütülüyorlar, dört beş günde bir hamama da sokuyorlar, giydiriyorlar. Ah, bu saadet, evdeki bu rahat acaba şu intizamıyla beylerimizin, efendilerimizin kaçta kaçına müyesser oluyor?

Bana öyle geliyor ki âmâ dilencinin hayatı bir saadettir. Sabahleyin kalkar, mangalı yanmıştır, kahvesini eline verirler. Keyfini çatar; öyle ya, âmiri yok, nazırı yok, devam cetveli veya ustası yok... Sonra hazırlanır, aheste aheste köşesine gelir durur. Tenekesi doldu mu kalkar, evine avdet eder. Haremi:

"Buyurunuz, efendi!" diye karşılar, soyunur, minderine geçer, dinlenir. Yirmi beş, otuz senedir bir hayli para dahi biriktirmiştir, belki iradı da vardır, birkaç dükkân gediği, Fatih'te bir ev, Çarşamba'da bir bostan... Hatta, ne malum, dilendiği caddenin biraz ötesindeki büyük tuhafiye mağaza-

sından eli paketlerle dolu olarak çıkan şu lutr mantolu, hasna, rayihadar hanım onun kerimesidir; Amerikan kolejinde tahsil görmediğini de kimse temin edemez. Yolda rastgeldiği ve hüsnüne, cazibesine meftun ettiği erkekler onun:

"Babacığım!" diye akşamları dilencinin boynuna sarıldığını nereden hatıra getirsinler... Belki de kerime hanımın iltifatına nail olmak temennisiyle bilmeden babasının çanağına mecidiye atanlar bile vardır.

Ya mahdum bey?... Şayet elan Berlin'de elektrik tahsilinde değilse işte birahaneden çıkan şu alamerikan yağmurluklu, kırmızı iskarpinli, ipek çoraplı, ağzı sigaralı genç belki odur... Şimdi de Nişantaşı'na bir çay davetine gitmediği de ne malum?!...

İşte bu yirmi beş senelik dilenci beni bu tahayyülata sevketti, bu sakin, emin, zahmetsiz maaş sahibine karşı yüreğim gıpta ile doldu. Artık önünden geçerken sadaka vermek nerede, arkamdan:

"Dur, efendi, al şunu, haline acıdım, bana dua et!" diyerek avcuma bir beş liralık sıkıştıracak zannediyor, yarı ümit, yarı kederle karışık acele acele yürüyüp gidiyorum!

Zannediyorum ki bugün bu saat İstanbul'un en mesut adamı bu kör dilenci, müreffeh ev ve aile de onun evi, onun ailesidir!

Refik Halid Karay'ın Eserleri

Anı

1- Minelbab İlelmihrab

2- Bir Ömür Boyunca

Hikâye

1- Memleket Hikâyeleri

2- Gurbet Hikâyeleri ve Yeraltında Dünya Var

3- Memleket Hikâyeleri – Gençler İçin

4- Gurbet Hikâyeleri – Gençler İçin

Kronik

1- Bir Avuç Saçma

2- Bir İçim Su

3- İlk Adım

4- Makyajlı Kadın

5- Tanrı'ya Şikâyet

6- Üç Nesil Üç Hayat

7- Üç Nesil Üç Hayat – Gençler İçin

Mizah

1- Ago Paşa'nın Hatıratı

2- Ay Peşinde

3- Deli

4- Guguklu Saat

5- Kirpinin Dedikleri

6- Sakın Aldanma, İnanma, Kanma

7- Tanıdıklarım

Roman

1- Anahtar

2- Ayın Ondördü

3- Bu Bizim Hayatımız

4- Bugünün Saraylısı

5- Çete

6- Dişi Örümcek

7- Dört Yapraklı Yonca

8- Ekmek Elden Su Gölden

9- İki Cisimli Kadın

10- 2000 Yılın Sevgilisi

11- İstanbul'un Bir Yüzü

12- Kadınlar Tekkesi

13- Karlı Dağdaki Ateş

14- Nilgün

15- Sonuncu Kadeh

16- Sürgün

17- Yerini Seven Fidan

18- Yezidin Kızı

19- Yüzen Bahçe

Refik Halid Karay'a Dair Bir İnceleme

Refik Halid Karay – Ankara

Hazırlayan: Ali Birinci

Refik Halid Karay

Guguklu Saat

"Sabahları uyandınız mı bulunduğunuz yerden, denize bir kamış uzatmak suretiyle balık avında gönül avutuyorsunuz. Istakoz için atılmış sepetler muayene olunuyor, yahut bahçede güller budanıyor. Sonra sıcak bastı mı hemen içeri giriyorsunuz, aşağıda geniş mermer taşlığa bir masa kurulmuş, taze balıklar tavadan yeni çıkmış, rayihası ciğerlerinizi dolduruyor. İştiha ile yiyorsunuz. Kahve, sigara ve uyku... Şimdi arka odada, güneş görmeyen taraftasınız, Boğaz'dan kopan ve denizlerde serinlenen bir rüzgâr yan pencereden içeri giriyor ve cibinliğinizi hafif hafif şişiriyor, deliksiz uyuyorsunuz. Bunu müteakip kayıkhaneye iniyor ve denize giriyorsunuz. İşte bence yazın ideal olan ömür budur."

Refik Halid Karay

Guguklu Saat'te sosyal olaylara ve kişilere ait gözlemlerini zengin Türkçesi ve ironik anlatımıyla kaynaştırarak anlatan Refik Halid Karay'ın, rengârenk, samimi ve keyifli sohbetine dahil ettiği okur, yazarla birlikte sohbet boyunca değişik ortamlara giriyor, ilginç kişilerle tanışıyor.

